

ŞURKAV Sanlıurfa

Kültür Sanat Tarih ve Turizm

Dergisi

Urfa Müftüsü Hasan Açıanal'ın
1936 Yılındaki Bir Konferansı Işığında
Urfa'daki Türk Aşiretler

M. Akif İnan
Ve Urfa

Urfa'da
Arabîkâtibizade
Ailesi

Urfa'lıların
Meşhur Baharatı:
İsot

Vakıfların memleketimizin önemli bir servetini oluşturduğu herkesçe bilinmektedir.

Bu servetten millet ve memleketi gerektiği şekilde faydalandırabilmek için bütün bakanlar kurulunun ve hatta yüce meclisin bu hususu önemle inceleyerek bu büyük müessesenin harap olmaktan korunmasını ve memlekete faydalı bir hale getirilmesini temenni ederim.

K. Atatürk

SAHİBİ
Abdullah ERİN
Şanlıurfa Valisi / ŞURKAV Başkanı

ŞURKAV YÖNETİM KURULU
Ufuk AKIL / Vali Yardımcısı
Prof.Dr. Abdullah EKİNCİ
Cevahir Asuman YAZMACI
Abdulkadir AÇAR
Selami YILDIZ
İ. Halil KAYA

DERGİ YAZI İŞLERİ MÜDÜRÜ
Şükrü ÜZÜMCÜ
ŞURKAV Genel Sekreteri

EDİTÖR
Öğr. Gör. S. Sabri KÜRKCÜOĞLU

GÖRSEL YÖNETMEN
Mustafa AKGÜL

HUKUK DANIŞMANI
Av. Müslüm C. AKALIN

YAYIN KURULU
Prof. Dr. Abdullah EKİNCİ
Prof. Dr. Mehmet ÖNAL
Prof. Dr. Abdulvahap YILDIZ
Prof. Dr. Ekrem BEKTAŞ
S. Sabri KÜRKCÜOĞLU
Müslüm C. AKALIN
M. Bakır KARADAĞLI

SEKRETERYA
Salih KAPLAN

İLETİŞİM
ŞURKAV İdare Merkezi
Yusufpaşa Mah. Sarayönü Cad. 886. Sk.
No:27 ŞANLIURFA
Tel: 0.414. 215 65 27 - 215 82 00 (Pbx)
Fax: 0.414. 216 89 02
e-mail : surkav@hotmail.com
web adresi: www.surkav.org.tr

Ön Kapak
Barutçu Hanı / 2019
(Mustafa AKGÜL)

Arka Kapak
Şuayb Şehri Kalıntıları / 2018
(Şanlıurfa Turizm Geliştirme AŞ. Arşivi)

Dergideki Yazıların Sorumluluğu Yazarına Aittir.
Kaynak Gösterilerek Alıntı Yapılabilir.

BASKI
Elif Matbaası - ŞANLIURFA
TLF: 0414 312 42 41

ŞANLIURFA İLİ KÜLTÜR EĞİTİM SANAT
VE ARAŞTIRMA VAKFI YAYINIDIR
ISSN 1308-3449

4 Ayda Bir Yayınlanır (Ocak - Mayıs - Eylül)
ÜCRETSİZDİR

İçindekiler

- 2 Sunuş
Abdullah ERİN / Şanlıurfa Valisi
- 3 Rûzgârın Uzun Yürüyüşü 10
İbrahim TEZÖLMEZ
- 7 Merhum Urfa Müftüsü Hasan Açıanal'ın
(1874-1953) 1936 Yılındaki Bir Konferansı
Işığında Urfa'daki Türk Aşiretler
Yüksel YILDIRIM
- 10 M.Akif İnan Ve Urfa
Mehmet SARMIŞ
- 13 Şanlıurfa'da Somut Olmayan
Kültürel Miras (SOKÜM) Çalışmaları
Davut CENAK
- 16 Urfa'da Arabîkâtibizade Ailesi
Müslüm C. AKALIN
- 27 Tarihteki Harran Okulu'ndan
Şanlıurfa'da Tematik Üniversiteye Doğru...
Prof. Dr. İbrahim Halil MUTLU
- 31 Başka "Naci İPEK" Yok...
Adil ÜNÜR
- 34 Harran Çöllerinde Bölük Komutanı Bir Subay
Cemal MADANOĞLU
Mehmet KURTOĞLU
- 39 Urfa'dan İstanbul'a Bir Otobüs Yolculuğu ve
Birecik Köprüsü Mühendisinin Acıklı Hikâyesi...
Misbah HİCRİ
- 42 Urfalıların Meşhur Baharatı: İSOT
Prof. Dr. Sedat BENEK
- 49 Anılar-Anekdotlar -4
Edibe (KÂHYA) AYDIN
- 52 Suruç'tan Bir Masal...
Nebi KAPLAN
- 54 Urfalı Bestekârlar: 30 M.Sait KÜÇÜK
Öğr. Gör. Sabri KÜRKCÜOĞLU
- 63 Şurkav'dan Haberler
Salih KAPLAN

Muhabetin Başkenti Şanlıurfa'dan Selâm!

Cumhurbaşkanımız Sayın Recep Tayyip Erdoğan'ın, 2019 yılını Göbeklitepe Yılı ilan etmesiyle birlikte cazibe merkezi haline gelen Şanlıurfa'ya gelen ziyaretçi sayısında büyük artış olmuş ve gelen misafirlere en iyi şekilde ev sahipliği yapılmaya çalışılmıştır.

"Göbeklitepe Yılı" tanıtım faaliyetleri kapsamında Kültür ve Turizm Bakanlığı ile Valiliğimizin destekleriyle Haziran ayında yurtdışından Türkiye'ye davet edilen seyahat acentaları temsilcileri, gazeteciler, blog yazarları ile program yapımcıları gruplar halinde ziyaret ettikleri Göbeklitepe ve Şanlıurfa'ya hayran kaldılar. Fam Trip ve Gastroway gruplarının şehrimizi ziyaretiyle onlarca ülkede Göbeklitepe ve Şanlıurfa hakkında önemli bir bilgi altyapısı oluşacağına inanıyoruz.

Kamu kuruluşları, sivil toplum kuruluşları ve meslek odalarının desteğiyle kurulan "Şanlıurfa Turizmi Geliştirme Anonim Şirketi"yle ilimizin turistik potansiyelini değerlendirmek için önemli faaliyetlere başlamış bulunmaktayız. Şanlıurfa'nın İslam Turizmi Başkenti olmasına yönelik çalışmalarını hızlandırıp 2021 yılında Şanlıurfa'yı İslam Turizmi Başkenti yapmayı hedefliyoruz.

Göbeklitepe Şanlıurfa'nın zenginliklerinden bir tanesi olup diğer turizm varlıklarımızın tanıtımına yönelik faaliyetlerimizi de sürdürmekteyiz. Yatak kapasitesinin artırılması ve nitelikli işletmelerin şehre kazandırılmasına yönelik Yıldız Meydanı yakınında Yorgancı Sokak, Cülha Sokak ve Güllüoğlu Sokak arasında kalan "Turizm Adası"ndaki 12 tarihi evin restorasyon çalışmalarında son aşamaya gelindi. Bu alandaki tarihi evler Butik Otel olarak 200 yatak kapasitesiyle yakında hizmet vermeye başlayacak. Ellisekiz Meydanı civarındaki tarihi evleri de gerçek anlamda bir kültür adasına dönüştürmeyi, gelen ziyaretçilerin emniyetli, temiz, kaliteli bir ortamda yemek yiyebilecekleri ve alışveriş yapabilecekleri mekânlar haline getirmeyi planlıyoruz.

Önümüzdeki dönemde il merkezindeki Eyyüp Peygamber Makamı çevresini yeniden ele alıp çevre düzenlenmesini tamamlayacağız. Viranşehir ilçemiz yakınındaki Eyyüp Nebi Ziyaretgahı'ndaki çevre düzenleme çalışmaları

larımız da Büyükşehir Belediyemiz ve Viranşehir Belediyemiz ortaklığıyla devam ediyor. Her iki makamı insanların rahatlıkla gezebileceği, her türlü ihtiyaçlarını karşılayabilecekleri cazibe alanlarına dönüştürüyoruz.

Geleneksel Urfa evlerinin güzel örneklerinden olan ve ŞURKAV tarafından restore edilen Karameydan civarındaki "Kuyulu Ev"ün "Şanlıurfa Şair Nabi Kültür Evi" olarak düzenlenmesi ve turizme kazandırılması için Büyükşehir Belediyesi ile protokol yaptık.

Haliliye ilçemizin Bahçelievler semtinde yer alan eski gençlik merkezi binası yerine yapılacak çok fonksiyonlu "Gençlik Merkezi ve Kitap Kafe" projesinde yer alacak güzel sanatlar, görsel sanatlar, zeka oyunları, inovasyon atölyeleri ile kütüphane ve kafe gençlerimizin hizmetine sunulacak.

"Yemyeşil Şanlıurfa Platformu"nın girişimleriyle, Valiliğimizin himayelerinde başlatılan "Zeytin Temalı Ağaçlandırma Kampanyası" ile kurum ve kuruluşların desteğiyle Şanlıurfa'da 100 milyon fidan ekimini hedefliyoruz. Ekim ayında başlayan ağaçlandırma kampanyası ile üç aylık sürede 10 milyon fidanı toprakla buluşturmayı planlıyoruz.

Şanlıurfa'nın kültür, sanat, tarih ve turizm değerlerini araştırarak okuyucularımıza ve tüm dünyaya tanıtmak amacıyla yayınlanan bu dergiyi yayına hazırlayan arkadaşlarımızı kutluyor ve teşekkür ediyorum. Sahip olduğumuz zengin kültür ve turizm değerlerini görmeleri ve Urfa'nın kadim misafir severliğini yaşamaları için "2019 Göbeklitepe Yılı"nda ve sonraki yıllarda tüm dünyayı Şanlıurfa'ya bekliyor, en kalbi hislerle Şanlıurfa sevdalılarına selam, sevgi ve saygılar sunuyorum.

Abdullah ERİN
Şanlıurfa Valisi / ŞURKAV Başkanı

RÛZGÂRIN UZUN YÜRÜYÜŞÜ-10

İbrahim TEZÖLMEZ
Edebiyat Öğretmeni
itezolmez@hotmail.com

Ne zaman yerleşim yerlerinden uzakta tek ü تنها kalmış, kimsesiz hanlara, kervansaraylara rastlasam Haşim'in "Yollar, ki gider kimsesiz, tehî, ebedî..." dizesi hatırıma düşer. Zaman bir yoldur, dünya bir konak Samanyolu sarmalının "avcı" kolunda. Ömürse iki dipsiz karanlık uçurum arasında saman alevi Cibran'ın deyişiy-le... Uzun bir masal kısa bir rû'ya. İçinde neler neler: ihtilâfât, zulûmat, türlü türlü gâileler... Yapayalnız üryan geçer oysa Âdemoğlu içinden zaman yolunun... O halde nedir bu "keşme-keş-i derd ü ihtiyâc?" "İnsanın ihtiyâcı ki bir lokma nânedir" diye ne güzel tespit etmiş Tercî' ü Terkîb-i bentlerin filozof şairi Ziya Paşa. Yine "İhtilâfâtıyla uğraşmakta dehrin zevk yok / Zevk, ânın mîrsâd-ı ibretten temâşâsındadır" der Muallim Naci. Gelin biz de temâşâ edelim o halde ibret âyînesinden yolları ve zamanı.

Yollar... Kimsesiz, tehî, ebedî uzayan giden yollar. Dur durak bilmez yıllar içinde nice han, nice kral, nice tiran nice sultan geçmiş zaman içinde.

Yollar... Her biri bağlar bir yere bir yeri; bir ülkeyi, bir şehri bir köyü. Her biri anlatır ayrı bir öyküyü...

Yollar... Ezelf yollar, ebedî yollar, fânî yollar... Çin'i Asya üzerinden Ana-

dolu ve Avrupa'ya bağlayan Ulu yol: İpek Yolu. Ve İpek Yolu'na muvazi Karadeniz'den Avrupa sahillerine uzanan Kürk Yolu. Hindistan ve Arabistan'ın güneyinden çıkan baharat ile Doğu Asya ülkelerinden fildişi, elmas, inci mercanı Akdeniz limanlarına ulaştırılan Baharat Yolu. İran'da başlayıp Manisa'daki Sard harabelerinde menzil bulan Kral Yolu. Yemen ve Umman'ın güneyindeki buhuru ve mürü, kurutulmuş eşcârdaki itri ve râ-yihâyî Kudüs'e taşıyan Tütsü Yolu. Ve daha nice antik yollar, tarihî yollar: Kalay Yolu, Sahra Yolu, Çay Yolu, At Yolu, Tuz Yolu, Amber Yolu...

Yollar... Geçmişî güne getiren yollar. İrağî yakın, yakını Irak eden yollar. Zaman bir yol, dünya bir han. Görklü Yunus ne güzel özetlemiş: Can kafeste durmaz uçar/ Dünya bir han konan göçer.

İpekyolunu yol eylemiş rûzgâr der ki zamanın behrinde nice han, nice kral, nice sultan ne hanlar, ne saraylar kurdular. Gelip geçip yol ettiler İpek yolunu. Nice fânî yol eyledi denî dehrin toprak yolunu. Hakk'ın hâktan halkettiğün unutup dem ü devran gördüler, zevk ü sefâ sürdürdüler. Gördükleri bir rüyaydı sonsuz sanıp hayra yordular. Gözleri kamaştı reng ü revnakla. Kis-

Yollar ve Rûzgâr

*Elbet buluşulur orda, o yerde
Bir hüzün töreniyle kutlanır
Bulunur bir şeyler ve saklanır
Saklanan zaman mı yoksa yol mudur
Aranır bahçelerde ve şiiirlerde
(Hilmi Yavuz-Yollar ve Zaman'dan)*

raydılar, tirandılar, bandılar. kraldılar, sultandılar, handılar. Rû'yâ idi gördükleri gerçek sandılar. Encâm, hakikati görüp uyandılar, yandılar.

Anadolu ve İpekyolu

Çin'in doğusunda en uç noktasında Şian şehriden başlayıp Orta Asya'yı kat ederek boydan boya Anadolu'ya vasil olan ulu yol: İpek Yolu. Yaklaşık 7000 kilometrede dağları, ırmaqları, ovaları, vadileri, çölleri aşan; Uzakdoğu'nun egzotik baharatını, inci mercan, fildişini, Çin'in porselenini ve bilhassa ipeğini biteviye Batı'ya taşıyan, M.Ö. 200'lü yıllardan güne ulaşan antik kervan yolu. Sadece beynelmîlî ticaret meta'ının değil, kültürlerarası alışverişin yani "kâlâ-yı maarif" in de güzergâhı. Salt ipekli mallar, değerli taşlar taşımamış bu yol; Doğu'dan Batı'ya, Batı'dan Doğu'ya hikmetin, dinin, şiiirin de köprüsü olmuştur.

Anadolumuz; Asya ile Avrupa kıtaları arasında konumlanmış belki de dünyanın en güzel coğrafyası. İpek Yolu kervanlarının en önemli kavşak noktalarından. Çin'in en uç noktasından başlayarak Anadolu'ya ulaşan ticaret meta'ı batıya, Avrupa'ya giderken birçok kola ayrılarak Anadolu'yu bir ağ gibi saran antik yollardan geçerek Akdeniz, Ege ve Karadeniz sahille-

rine gelirdi. İnan Tebriz'den gelen yol, birçok koldan Ayas (Yumurtalık), Alanya, Trabzon, Sinop, İzmir ve İstanbul limanlarından Avrupa'ya ulaşırdı.

Anadolu Kervansarayları-Hanları

İşte İpek yolu ticaretinin en canlı olduğu çağlarda, özellikle Selçuklu hükümlürlüğü devrinde doğudan batıya, güneyden kuzeye Anadolu'yu bir ağ gibi saran yollar üzerinde irili ufaklı yüzlerce kervansaray yaptırılmıştı. Bu kervansaraylar o günlerin çetin kış şartlarında ipekyolu kervanları için hayati önem taşıymaktaydı. Bu yapılar, her sekiz-dokuz saatlik kervan yürüyüşüne tekabül etmek üzere otuz-kırk kilometrelik mesafeler gözetilmek suretiyle konuşturulmuştu. Hem de benzerine rastlanmayan bir anlayışla. Öyle ki yolcuların iyaşe, ibate ve ihtiyâcâtı üç gün, bazı yerlerde yedi gün karşılıksız (bâdiheva) temin edilmekteydi. Ayrıca dünyanın en eski sigorta uygulaması sayılabilecek nitelikte bir yol güvenliği teminatıyla zarara uğrayan tüccarın zararını devlet tazmin etmekteydi.

11. yüzyıldan itibaren inşa edilmeye başlanan, Anadolu Selçukluları ve Beylikler döneminde Anadolu'da faaliyette olan kervansarayların 270 civarında olduğu bilinmektedir. Sultanlar, vezirler, kerem sahibi devlet erkânı tarafından yaptırılıp kamu hizmetine vakfedilen bu kervansarayların çoğu kale sağlamlığında olup savaş zamanlarında askerî amaçlara da hiz-

met etmekteydi. Zamanla ticaret güzergâhlarının değişmesiyle birlikte Selçuklu devrinin kervan yollarındaki trafik de seyrekleşti. Önce Beylikler çağında daha küçük yapılar, hanlar yapılmaya başlandı. Sonra Osmanlı devrinde Anadolu'da siyasi birliğin tamamlanması, iç güvenliğin rayına oturması, deniz yollarının daha etkin hale gelmesiyle birlikte daha az sayıda han yapılıp olmuş ve bu hanlar daha çok imparatorluk içi ticarete yönelik ya da İstanbul-Hicaz arası Hac yolu menzil külliyelerinin bir cüz'ü olarak hayata geçirilmiştir.

Bilahere bu hanlar da kaderine terk edildi. Tek ü tenhâ kaldılar zaman içinde. Bu görkemli yapıların her biri bugün birer virane. Yeni yollar yanlarından geçmez oldu. Akarları kesildi, kuşlar şadırvanlarından su içmez oldu. Çingirak seslerine hasret kaldılar deve kervanlarının. Harap beklemekeler abidevî heybetleriyle, ihya edilecekleri günü sessiz sedasız.

Bu Şehrin Kervansarayları

İpek yolu güzergâhında yer alan Urfa bir ticaret kenti olmuştur tarih boyunca. Ve bunun doğal sonucu olarak birçok han ile kervansaray ulaşılmış günümüze. Urfa'daki bu tür yapıların çoğu Osmanlı dönemine ait olmakla birlikte bazılarının çok daha eskiye giden tarihi vardır. Suruç-Antep arasında yer alan Çarmelik Kervansarayı'nın Abbasiler döneminde (8.yüzyıl) yapılıp Osmanlı devrinde onarılarak ihya edildiği bilinmektedir. Yine Har-

Han el-Ba'rür Kervansarayı / Harran

ran'ın 20 km. doğusunda eski Bağdat kervanyolu üzerinde yer alan kalevari Han el-Ba'rür Kervansarayı Eyyubilerin yöreye hükümlürlü olduğı (12-13.yüzyıllar) dönemde inşa edilmiştir (1228) Bu iki görkemli yapının dışında Soğmatar'ın (Yağmurlu) 30 km. kuzeyinde Dağyanı Köyü'nde bulunan ve "Hayrat" olarak da anılan Mehmet'in Hanı (Mehemedé Han)'nın kitâbesi bulunmamış olup inşa tarihi meçhuldür. Ayrıca Osmanlı döneminde yapıldıkları anlaşılan Birecik'in 35 km. kuzeydoğusundaki Ilgar (Mırbî) Kervansarayı ile Bozova'nın Tıtrış Köyü'nde Tıtrış Kervansarayı mevcuttur.

Bu Şehrin Hanları

Bilindiğı üzere Osmanlıda ticaret bedesten, han ve arastalar üçgeninde gelişmiştir. Bir şehirde bedestenin bulunması, uluslararası ticaretin o şehirde varlığının işaretidir. Urfa bu bakımdan Osmanlı'nın belli başlı bedestenli kentlerinden de biridir. Emniyet açısından şehrin kalesine yakın mekânlarda kurulan çarşılarda imalat ve ticaretin nabızı atar. Bu ticarî doku içinde hanların önemli bir yeri vardır. Geçmişte hanlar, günümüzün büyük iş merkezleri, ticaret ofisleri işlevi görmüş, türlü emtia alınıp satılmış, ayrıca uzaklardan gelen ticaret erbabına konaklama mekânları olmuştur.

Han mimarisi bakımından Anadolu'nun dikkate değer şehirlerinden biridir Urfa. Ne yazık ki 1950'lere, 60'lara kadar ayakta olan onlarca han

Gümrük Hanı

günümüze ulaşmamış. Aslanlı Han, Bican Ağa Hanı (Haşimiye'deydi), Zincirli Han, Ali Bargut Hanı, Hacı Kara Ağa Hanı gibi yakın zamanlara kadar ayakta olan onlarca han, zamana değil, zemânenin acımasız gadrine maruz kalmışlardır. Yine sevinelim ki Urfa merkezinde -küçük bazı hanların yanı sıra- Osmanlı döneminden günümüze on bir büyük han ulaşmıştır. Muhâtelif katlı yapılar olan bu hanlar Gümrük Hanı, Millet Hanı, Barutçu Hanı, Bican Ağa Hanı, Şaban Hanı, Hacı Kâmil Hanı, Mencek Hanı, Topçu Hanı, Samsat Kapısı Hanı, Fesadı Hanı ve Kumlu Hayat Hanı'dır.

Gümrük Hanı

Urfa'da Osmanlı döneminde inşa edilen en güzel han olarak kabul edilen Gümrük Hanı, günümüzde canlılığını en çok devam ettiren handır. Doğudan girilir hana. Ve giriş kapısının üstünde güzelim bir yazıt yer alır. Ne var ki dikkatinizi teksif etmeden görmeniz zordur bu selis yazıtı. Han ağzındaki hay ü huydan, karmaşadan, işportacıların meta'ından gizlenmiştir adeta bulunduğu duvara gündüzleri. El ayak çekildikten sonra güzelliğini gösteren sülüs hatlı kitâbede, zamanın şahlar şahı Sultan Süleyman'ın kemîne bendesi Behram Paşa tarafından yaptırıldığı belirtilmekte ve son dizisinde ebced hesabıyla inşa tarihi olarak Hicrî 974 (M.1566) yılı işaret edilmektedir.

Kare avlusuyla bir şiiirdir, bir mu-

rabbadır adeta Gümrük Hanı. İki katlı, ince sanatlıdır. Yukarıdaki odalarının önü revaklıdır. Avlunun güneyi beşik tozlu bir kapıyla Bedesten'e açılır. Halilürrahman'dan gelen bir su akar avlunun ortasından. Belki de Kanuni Sultan Süleyman'ın hükümrânlığı döneminde ekilmiş olan ulu çınarların gölgesi vurur bu ince suya.

Rûzgâr der ki bir ırmağım, ben zamanla muvazi dur duraksız akar giderim. İnsanın her halini, sevincini melâli-

ni ezelden ebede taşıyım.

Bugün bu handa antik çağlardan imler taşıyan otantik simalarla karşılaşsınız. Pagan bir dövme taşır çenesinde mesela hanın kapısında gördüğünüz Soğmatarlı kız. Kazaz Pazarına, Bedestene geçecektir çeyiz için. Ayineler, şallar, keçeler, kilimler olacaktır.

Ve rûzgâr, Nevali Çori'den, Karacadağ'dan, Harran'dan Şuaypsar'dan topladığı derin çizgileri taşır el'an Gümrükhan'da oturan Urfalı simalarına...

Bir akşamüstü şi'râşînâ bir çelebi dostunuzla Gümrükhan'da yudumlar ken lebrenc çayınızı ince fağfur bardaktan Sultan Süleyman'a o lâ-nazîr mersiyeyi yazan devrin sultanü'ş şuarâsı Bâkî'nin gazeli dile gelir çınaraltının âsûde serinliğinde:

Nâm ü nişâne kalmadı faslı bahârdan/ Düştü çemende berk-i dirahit itibârdan (...) Bâkî, çemende hayli perîşân imiş varak/ Benzer ki bir şikâyeti var rûzgârdan.

Ve bir yaprak düşer ihtiyar çınardan ömürden düşer gibi suya, kapılıp gider kimbilir hangi Urfa bahçelerine...

Restorasyon Sonrası Barutçu Hanı / 2018

BU ŐEHİRİN HANLARI

Bir Őiirdir bu han nazîri yoktur
Tasvîri muhâl bir murabba'dır

Gümrükhan Urfa'da hanlar güzeli
Avlusu murabba, revaklar mısra
Geçip gelmiş güne asırdan asra
Müzeyyel bir gazel-i musarra

Hanlar içre handır bu özge yapı
Doğu cephesinde bir büyük kapı
Girizgâhı, mermer duvarlı eyvan
Her iki duvarda sülüs âyetler
"Yâ müfettihü'l ebvâb" diye başlayan

Hanin meydanında kare avlusu
Ortasından akan parıltılı su
Çınar ağaçları, koyu gölgeler
Kerevetler, bağdaş kurmuş bilgiler

Alt kat sundurmalı sıra dükkânlar
Üst katta revaklar ve dükkângeler
Cenup cihetinde diğer kapısı
Beşik tonozludur taştan yapısı
O kapı açılır Bezzazistan'a
Yani çâr kubbeli ol Bezistan'a

Çelebi, "Yetmiş Hanı" der
Hikmeti kendinde saklı
Ya da "Alaca Han"
Yani renkli revnaklı
Külrengi gri ve saman sarısı nahit. . .

Sene 1560'lar
Behram Paşa bânisi
Nâmıdiğer Halhallı
Zamanın Beylerbeyi
Diyarbakir Valisi
Devrân-ı Sultan Süleymandır
O ki ŐâhenŐeh-i zamândır

Akar orta yerinden
Halilürrahman'dan gelen ince su
Bir cûybâr olur mübalağâsız
Çelebi Evliya kerâmetiyle. . .
"Ben bu bâzârın ne bâzegânı ne bezzâziyam
Kûy-i aşkın onmadık bir rind-i Őâhidbâziyam"

Bedesten dört kubbe görkemli çarşı
Dükkânlar sedirler karşıya karşı

İçinde kaynaşır renk ile âhenk
Konya'nın Bursa'nın çarşısına denk
Şam ile Halep'ten, Hint ile Çin'den
Yaşmak, puşu, ehram, şallar rengârenk

Sipah Pazarı'na batısından geçilir
Kilim, halı, keçe, kürkler seçilir
Sabah, esnaf sıra sıra dizilir
Çarşı şeyhi duasıyla her terazi düzelir
Açılır dükkânlar besmeleyle daima
Yanlış tartan pabuç atılır dama. . .
Dualarla açar, kapar kapısını
Beş asırdır böyle sağlam tutar yapısını

Bir yaz günü gez ey seyyah!
Şehrin uzun ince sokaklarından geç
Gül ve reyhan râyihâsı birbiriyle yarışsın
Gez, bin bir ıtırılı Attar Pazarı'nı
Tarçın, kahve, anber kokuları birbiriyle yarışsın
Dört kapısından da geç Urfa çâr-sûlarının
Güngörmüş rüzgârlarla hem-râh ol
Zamanın durduğunu gözlerinle gör
Yaşa hem geçmiş zamanı
Hem de bu anı
Doğu kapısından gir Gümrükhan'a
Otur su kenârı bir otantik divana
Asırlık bir çınarın gölgesinde
Sen de sâyebân ol
Seylânî lebreng bir çay getirsin kahvecibaşı
Nûş et yudum yudum ince belli bardaktan
Üç beş asır eweline git bir an
Bak etrafa hayran, eyle temâşâ:
Bir zamanlar
Sözün senet sayıldığı eski zamanlar
Uzak diyarlardan gelen nice bezirgân
Ve abanî sarıklı nice Anadolu tüccarı
Konakladı bu handa

Ceplerinde Hint'ten abanoz enfiye kutuları
Kuşaklarında Bağdat cenbiyeleri
Akik tespihleri ellerinde Yemen'den
Anberli kahveler içerlerdi
Senin bugün kâkûleli mırralar içtiğin yerde. . .

Nice kervan konup göçmüş buradan
Sevda yüklü, sabır yüklü, sır yüklü
Hindistan, Yemen'den, Tebriz'den, Şam'dan
İpek yüklü, gümüş yüklü, zer yüklü

Eski Urfa Müftüsü
Hasan Açıanal

Merhum Urfa Müftüsü Hasan Açıanal'ın (1874-1953) 1936 Yılındaki Bir Konferansı Işığında Urfa'daki Türk Aşiretler

Yüksel YILDIRIM
Araştırmacı - Tarihçi

Hasan Açıanal

1874 Urfa doğumlu olan Hasan Açıanal, Müderris Miftahzade Abdürrahim Efendi ve Hocasade Abdürrahman Efendi'nin kızı Hatice Hanım'ın oğludur. Mahalle mektebini bitirdikten sonra Urfa Medresesi Müderrislerinden Hacı Mustafa Hafız Efendi, Saraçzade Abbas Vasık Efendi ve Hacı Ramazan Efendi'den özel dersler ile Medrese eğitimini, yani Şer'i ilimler (tefsir, hadis, İslam hukuku), mantık, belagat, kelim, Arapça, Farsça derslerini alarak tamamlamıştır. Rahimiye Medresesi'nde ders vermeye başlayan Açıanal, 16 Temmuz 1911 tarihinde Urfa Müftülüğüne tayin edilmiştir.

Hasan Açıanal, hocalarından aldığı feyizle bir taraftan öğrenci yetiştirip, bir taraftan da müspet ilimlerindeki bil-

gisini arttırmak için sürekli kitap okuyup, İslami ilimlerin yanında Batı dillerinden Fransızca, İngilizce vb. dillerin de öğretilmesi gerektiğini savunmuş ve bunun öncülerinden biri olarak Urfa'daki bir papazdan ders alarak Fransızca öğrenmiştir. Ayrıca Abbas Vasık Efendi'den diğer müspet ilimleri yani tabii ve riyazi ilim (fizik, kimya, biyoloji, Astronomi, matematik, geometri) eğitimini almıştır. Açıanal, İkinci Meşrutiyetten sonra başlayan Medreselerin yenileşmesi fikrini benimsemiş ve bu modernleşme programına uyarak Urfa'da önce Darü't-tedris ve sonrasında Dar-ül hilafe adını alan ve liselerde okutulan bütün dersleri, İslami ilimlere ilaveten tedarik eden "Yeni Medrese"nin kurucuları arasında yer almıştır. Bu modern medrese, Rızvaniye Camii ile aynı avluyu paylaşan eski Rız-

vaniye Medresesi'nde 1924 yılından itibaren tedarisini sürdürmüş ve Hasan Açıanal bu okulun Tarih ve Coğrafya öğretmenliğini üstlenmiştir.

Hasan Açıanal, dünyada yaşanan gelişmeler doğrultusunda gerek aldığı özel dersler gerekse okuduğu kitaplar ile kendisini sürekli geliştirmiş, öğrenci yetiştirmiş ve bilgilerini her açıdan insanlara sunmayı başarmıştır. Derin bilgilerini, önemli iletişim aracı olan konferans ve basını aktif bir şekilde kullanarak insanlara aktarmıştır. Açıanal, 12 Eylül 1936 tarihinde, haftada bir olarak yeniden yayına başlayan "Urfa Gazetesi"nde köşe yazarlığı yapmış olduğu gibi, Urfa Halkevi'nin konferans salonunda pek çok konuda konferanslar vermiştir. Bu konferansların tam metinleri ise Urfa ilinin yerel basını "Urfa" ve "Yenilik" gazetelerinde yayınlan-

1911 Yılında Bican Ağa Hanı önündeki At Pazarı Meydanı'nda İnsanlar

miştir. Bu bağlamda Urfa Müftüsü Hasan Açıanal'ın yaptığı faaliyetlere bakıldığında görevi gereği sadece dini bilgilerle halka hizmet etmediği, birçok alanda kendisini geliştirerek modern, açık görüşlü, yenilikçi örnek bir kişiliğe sahip olduğu görülmektedir.

Bu yazımızda, Açıanal'ın, 2 Ekim 1936 tarihinde yerel basında yayımlanmış olan bir konferansında Urfa ilinde mevcut bulunan bazı aşiretler hakkında verdiği bilgiler doğrudan aktarılmaya çalışılmıştır.

Hasan Açıanal'ın 1936 Yılında Urfa Halkevi'nde Verdiği Bir Konferansın Gazetede Yayınlanan Metni

“Urfa: Uzun asırlar yaşamış olan bu ihtiyar şehir, diyebilirim ki kurulduğu günden beri bir Türk memleketidir. Derin bir mazinin karanlıkları içindeki Urfa tarihine bakılacak olunursa, Mezopotamya'da, Kaldanilere, Asurlara çivi yazısını öğreten; Babil medeniyetinin esasını kuran ve bu yurdun ilk sahipleri olan Sümerler, Turani idiler. Bundan birkaç sene evvel kadar vilayetimizin bir nahiyesyken şimdi Nizip kazasına bağlanan Karğamış bir zaman Etilerin mühim merkezleri olmuştur. Asarı atika (eski yapılar) ilmi tarihin

muzlim levhalarını bugün gereği gibi ışıldatmaya başladı. Bu münasebetle Resulayn'da (Ceylanpınar), Cerablus'da yapılan hafriyat neticelerinde çıkarılan zaman zaman şu Urfa'mızda tesadüfle ele geçen eserler vilayetimizin o günden beri bir Türk memleketi olduğunu bize ispat etmektedir.

Muhaceret (göç) devirlerinde Orta Asya'dan, Ege havzasından taşan, birbirini iten konup geçen kavimler; Mezopotamya arazisinde sık sık dalgalanmışlar, yerlerini birbirlerine terk etmişler. Karşılaştıkları kavimlerle az çok kaynaşmışlar ve oldukça milli tahavvüller (değişimler) husule getirmişlerdir. En sonra bu arazi üzerinde Roma, İran ve Arap ordularının tevali (sürüp gitme) eden Med ve Cezirleri bu ilde ilk evvel yurt tutan Türkün medeniyet izlerini toprağa gömdü. Bu hadiseler üzerinden geçen az bir fasıldan sonra Urfa yine Türk olarak gözlerini açtı. Ve kendini Melik Şah idaresinde buldu. Bundan sonra Melik Şah ahfadı ve daha sonra Musul Selçukluları zamanında Urfa'da Türklük eskisi gibi canlanmıştır. Bir aralık Tatarlara karşı Miyafarkın'da (Meyyafarikin-Silvan) ordu kuran Celalettin Harzemşah askerlerinin Tatar baskınına uğramasıyla bozulan ordu galiplerin takibine uğradı. Takip hareketi önünde ce-

nuba akan Harzim ve Kayhan Türkleri Urfa'yı bir Türk sığınacağı bularak memlekette yerleştiler. Bir müddet sonra Konya Selçukluları idaresinde tazyik gören Türkler Berkephan (Berke Han) gibi reislerinin riyasetleri altında bu toprağa hicret ederek Urfa'yı ta Fırat'a kadar şenlendirdiler. Bu zamanlarda Urfa toprağı kablettarihi (tarih öncesi) zamanlarda olduğu gibi baştanbaşa yine bir Türk yurdu olmuştur. Hala da bir Türk yurdudur.

Bugün vilayet dâhilinde Türklerle karışık gördüğümüz ve Kürt zannettiğimiz köylü halkımız; yanılmayalım ki hep Türklerdir. Bunu izah edeyim. Suruç kazasındaki halka verilmiş olan Barazi ismi; Karageçili, Ohyanlı, Dinayılı, Picanlı oymaklarının heyet-i umumiyesine verilen bir isimdir.

Karageçili Oymağı: Tarihin bize tanıttığı halis Türklerdir. İsmi de bunu açık olarak göstermektedir. Bu oymağın büyük bir kısmı da Siverek ve Hilvan kazalarının köylerinde oturmaktadır. Ohyanlı ismi okyaylından muharreftir. Ohyanlı oymağı ok atıcılıktaki maharetiyle bu ismi almışlardır. Bu isim Türk olduklarının bir delilidir.

Dinayılı oymağı da Türk'tür. Dinayılı adı dün aylı kelimesinden alınmıştır. Dün kelimesi eski Türkçede gece mefhumunu ifade eder. Tunaylı, gecesi mehtaplı demektir. Türklüğün mümeyyiz vasıflarından bulunan neş'e eğlenince bu oymakta daha bariz göze çarptığı için bütün geceleri aydınlık demeye ima edilerek bu oymak Tunaylı adını almıştır. Bu oymakta hala Laçın ey adını taşıyan eski aileler vardır. Laçın kelimesi yırtıcı kuşlardan şahin kuşuna verilen öz Türkçe bir kelimedir. Vakitle bu oymağa reislik etmiş olan evlere oymakça boy beyleri evi denilmektedir.

Picanlı oymağına gelince; bunlar Pijan'dan gelmişlerdir. Pijan şarki Türkistan'da bir memleket ismidir. Burada Uygurlar bir devlet kurmuşlar. Uzun zaman hükümet sürmüşlerdi. Pijandan geçerek buralara yerleşmiş olan bu oymak gelmiş oldukları yerlere işaretle Pijanlı ismini almışlardır. Bu oymağın içinde biniciliklerinden dolayı Atuşakları ve az olmalarından kinaye olarak da Beşaltı adlarını alan kabileler, bugün bile bu adları taşımaktadırlar.

Tarihi Hüseyniye Çarşısı Güneyinde Bir Grup İnsan

Yaylak ve Birecik kazaları kölelerinde oturan Baziki oymağı da Türk'tür. Bu aşiret başlıca Açar, Koşan, Gürkan, Çakal oymaklarına ayrılır. Açar, Koşan kelimeleri Türkçe kelimelerdir. Gürkanlar ise Timur'un buraları zapt ettiği devirde yerleşip kalan Türklerdir. Çakallılar da adlarıyla Türk olduklarını göstermekten başka bugün Alaiye ve Manavgat da hala bu adla Türk olarak yaşamaktadırlar. Bozova'da oturan Badıllı aşireti Gaziantep vilayetindeki Beydilli oymağının bir parçasıdır. Şayanı memnuniyettir ki bu oymak kendi tarihlerini ve Türklüklerini henüz unutmamışlardır. Düğerli nahiyesinde oturan Düğerli oymağının Oğuz Türkleri oymaklarından biri olduğunu Kaşgarlı Mahmut, Divanü Lügati't Türk adlı kitabında tasrih etmektedir. Siverek'in Bucak oymağı da Türk olduğu ma-lumdur.

Bu saydığımız öz Türk oymakları Urfa'da da uzun zaman hüküm sürmüş olan Eyyübiler'in tesirleri altında Kürtleşmişlerdir. Bu oymakların sakin buldukları köylerin birçokları hala eski Türk isimlerini muhafaza etmektedirler. Suruç'ta; Karahöyük, Kızılhö-

yük, Kaplan, Kulaksız, Yedikuyu, Tavşan gibi pek çok Türkçe köy adları vardır. Baziki oymağının oturduğu birçok köylerin adı da Sığircık, Açar, İkiz, Akpınar, Tatarhöyük, Ördek, Kınık, Bozok, Kuttepe gibi Türkçe adlardır. Bozova'da; İlham, Kızlar, Atgüden, Karakaş gibi köy adları hep Türkçedir. Düğerli'de; Diphisar, Kalecik, Yenice, Akviran. Harran'da; Göktepe, Keçikıran gibi namahdut Türkçe köy adları vardır. Bu adlar tarihin karanlık köşelerinde bu yurdu bize tanıtmak için yer yer dikilmiş birer lamba vazifesi görmektedirler. Ekserisi Tel ismiyle başlayan Arapça bazı köy adları Arap istilasına ait sonradan konulmuş adlardır. Ekis Pozan'den muharref Kızbozan, Sökurdroj'dan muharref Çukurdorj gibi Fransızca köy adları haçlı orduları 492 hicri tarihinde Urfa'yı otuz sekiz sene kadar bir müddet işgalleri zamanından kalmış kirli izlerdir ki, bu izleri şimdiye kadar silip temizleyememiş olduğumuza ne kadar acısak yeri vardır.

İşte bugün Kürtçe görünen ve Kürt zannedilen bazı yurttaşlarımızın milliyetleri üzerine istilaların çekmiş olduğu perdeyi tarihin ve bu arz ettiğim

vesikalaları, parmaklarımızla ucundan tutar kaldırır isek altında öz Oğuz evladının gizlenmekte ve uyumakta olduklarını görürüz. Tarihimize vakıf olduktan sonra temenni edilir ki artık şehirlimiz, köylümüz, gencimiz, kadınıımız, Oğuz evlatlarına yakışacak surette hayata atılarak günün terakki (gelişme, ilerleme) sahasına yükselelim."

Sonuç olarak verilmiş olan konferans incelendiğinde Açıanal'ın önemli bir tarih bilgisine sahip olduğu, kelimelerin kökenini belirtmekle Türk dil bilgisinin de yüksek olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca belirtmek gerekir ki Türk tarihindeki Sümerler, Etiler ve Orta Asya Türkleri hakkında geniş bilgiye sahip olması, 1936 yılı için çok önemli bir gelişmedir.

M. AKİF İNAN VE URFA

Mehmet SARMIŞ
Eğitimci Yazar
mehmetsarmis@gmail.com

Her insanın hayatında, ailesinin ve çocukluğunun, doğduğu yerin ve içinde yetiştiği çevrenin önemli bir yeri vardır. Yarattığı gelen özellikler,

içine doğulan bu çevreden aldığı etkilerle birleşerek kişiliğini oluşturur. Şair, yazar, düşünce adamı, eğitimci, sendikacı Mehmet Akif İnan da bundan müstağni değildir.

Urfa'da doğmuş, çocukluk ve ilk gençlik yıllarını Urfa'da yaşamıştır. Dışarıda yaşadığı sonraki dönemlerde de Urfa ile bağıni hiç koparmamıştır. Ailesi ve akrabaları Urfa'da olduğu için her fırsatta Urfa'ya gelmiş, kalmış, gezmiş, dostlarını ziyaret etmiştir.

Dünyaya, hayata, insana ve eşyaya, çocukken edindiği Urfa penceresinden bakmıştır.

Urfa, onun duygu ve düşüncelerini derinden etkilemiştir. İnancının, tarihe ve tasavvufa eğiliminin, başta eski edebiyat ve müzik olmak üzere estetik anlayışının arkasında hep Urfa'nın etkisini görürüz. Urfa ağzını konuşmaz, tam tersine klasik bir İstanbul Türkçesiyle konuşurdu ama sesinde bir Urfalı gırtlığı da hep var olagelmıştır. Gerek konuşmalarında gerek yazılarında zaman zaman Urfa ağzına mahsus ke-

lime ve deyimlere de rastlamak mümkündür. İleride olgunlaşacak olan sanatının alt yapısını da Urfa'da oluşturmuştur.

Akif İnan üzerindeki Urfa etkisi, hem dostları hem kendisi tarafından her fırsatta dile getirilmiştir.

Prof. Dr. Bekir Karlığa onun kişiliğinin oluşmasında Urfa'nın zengin kültürel geçmişine dikkat çeker:

"Mehmet Akif İnan'ın kişiliği, sistemli biçimde insanlığa tek tanrı inancı gibi muazzam bir hediye sunan ve dünya tarihinin seyrini değiştiren İbrahim Halilullah'ın makamı, Ayn-ı Zeliha Gölü; koniyi andıran evleri, Hz. İbrahim'den Hz. İshak'a ve Ya'kub'a kadar Ken'an eline, Filistin'e gönderdiği gelinleri; Sabiilerden Abbasilere kadar bilim ve düşünce merkezi olan üniversitesi, Ulu Camii ile Harran ve astronomik gözlemlerin yapıldığı Şuayb şehri ile adeta bir açık hava müzesini andıran Urfa'da şekillenmişti. Pek çok medeniyete ev sahipliği yapan bu kent, örf ve adetleri, gelenek ve görenekleri,

M.Akif İnan ilkokul yıllarında

M. Akif İnan 1990'lı yıllarda

camileri, tekkeleri, hanları hamamları, çarşıları pazarları, siyah taşlarla döşeli caddeleri, üstü örtülü tetirbeleri, giyimleri kuşamları, yemekleri tatlıları, sazları sözleri ile adeta kendi öz medeniyetimizin ayakta durabilmesi için bir ölüm kalım savaşı vermektedir.”(1)

Yakın dostlarından M. Attila Maraş, Akif İnan'daki şiir sevgisinin Urfa sıra gecelerinden kaynaklandığını belirtir:

“Sıra gecelerinde divan şairlerinden şiirler okunur ve klasik musiki meşk edilir. Bu toplantılarda özellikle Fuzuli'nin ve Nabi'nin gazelleri sevilerek okunan şiirlerdir. Ayrıca Urfalı şair Abdî, Şair Şevket ve Yaşar Nezihe Hanım'dan da şiir ve gazeller okunur. Bu gazellerin çoğu bestelenmiştir. Şair M. Akif İnan'ın şiire olan sevgisi ve tutkusu, içinde bulunduğu böylesi bir ortamdan kaynaklanmaktadır. 1950'li yıllardaki Urfa'nın şehir hayatı, Urfa'daki sanatkar ve musikişinas arkadaş çevresi, Urfa'da yaşayan insanların geleneksel kültür ve edebiyatımızla olan yakın ilişkileri, İnan'ı büyük ölçüde etkilemiştir”(2)

Bir söyleşide kendisi de bu etkiyi açıkça dile getirmektedir:

“Yetiştığım çevre, yani Urfa beni her bakımdan etkiledi. Zevk ve estetik anlayışım, Urfa'da canlılığını koruyan

klasik ve statik sanat ve folkloru uygun biçimde geliştirmişti. Okuduğum eserleri bile bende yer etmiş bulunan kalıplara uygulayarak dağarcığıma atıyorum.”(3)

Urfa'da iken kendisinde yer etmiş bulunan bu “kalıpların” daha sonraki dönemlerde tamamen kaybolduğunu kim iddia edebilir? Bu kalıpların geliştiğini, belki bazı bakımlardan değiştiğini ama hep var olduğunu kabul etmek durumundayız.

Nitekim kendisiyle yapılan bir söyleşide “1965'lere kadar muhafazakârdım. İdealistliğimi yeni şiiri de kendime karşıt ürünlerden sayarak yaşamaktaydım. Oldukça geç ayılmışım, değil mi? Eh bu da Urfalılığın hediyesi. Urfa'nın dışı kapalı, güçlü gelenekçiliğinin faturası” diyerek bunu açıkça ifade etmektedir.(4) Bir başka söyleşide de bu durumu şu şekilde dile getirmiştir: “Biraz Urfalı olmamdan, biraz da ideolojimden dolayı sanatımdaki yenileşme biraz geç olmuştur. Bu bir kazanç olarak da, bir kayıp olarak da kabul edilebilir.”(5)

Doç.Dr.Ali Fuat Bilkan, “Nabi'den Akif İnan'a Urfa Şiiri” başlıklı yazısında “O'nun şiiri XVII. Yüzyıldan itibaren gelişen Urfa şiirinde önemli bir merhale” der ve yazısını şu hüküm cümlesi ile bitirir: “Akif İnan'ın şiirini Urfa şiirinden ayırmak mümkün değildir.”(6)

Onu çok yakından tanıyan dostu Rasim Özdenören bu konuda şunları söylemektedir:

“Akif İnan'ın kişiliği ve şiiri ile doğduğu kent Urfa'nın organizması (yani bu kenti oluşturan ve onun oluşturduğu kültür) arasında yakın bağlar kurulabilir. Bu kentin binlerce yıl geriye uzanan tarihsel derinliğinden günümüze uzanan geleneksel kültürü (bu kültürün öğeleri arasında edebiyatın ve müziğin farklı yerleri bulunuyor), Urfa insanını bir “Urfalı” haline getiriyor. Urfalı haline gelmek ne demek, Osmanlı İslam kültürünü, divan zevkini, klasik mimari tarzını içselleştirmiş olmayı tazammun ediyor. Bu durum, içerik kadar biçim öğelerine de özen göstermeyi işaret ediyor.”(7)

Alim Kahraman da bu gerçeği ifade eder:

“Her şiir için söylenebileceği gibi, Akif İnan'ın şiiri de bir halitadır (karışımıdır). Temelinde, doğup büyüdüğü memleketi Urfa'nın halk ve divan şiirini beraberce içine alan kültürel mayası vardır.”(8)

Hemşerisi şair ve yazar Mehmet Kurtoğlu, “Akif İnan'ın Şiirinde Urfa” başlıklı müstakil bir yazı yazmıştır.(9) Bu yazısında “Onun şiirlerinde konu ilahi aşk, mekân ise Urfa'dır. Şiirlerinde özellikle kelime seçiciliği, benzetmeler, çağrışımlar ve imgelerle yaşadığı mekâna göndermeler yapar” diyen Kurtoğlu, daha sonra Akif İnan'ın şiirlerindeki Urfa etkilerini örnekleri ile ortaya koymakta ve çeşitli şiirlerinde geçen yıldız, kuyu, yılan, akrep, güvercin, kızgın sac, kara kuru ekmek, fırın vb kavramların arkaplanında bu kavramların Urfa'daki yerinin olduğunu söylemektedir.

Mesela “Beni ele veren hicabımdır hep/Seni dillendiren güzelliğindir” (Dağlara-Tenha s. 33) beytinde “kapalı bir toplum olan Urfa'nın, utangaç gençlerinin bir sevgili karşısında düştüğü durumu ve halet-i ruhiyeyi yansıttığını” söyler.

Yine, “Soyumu yükledim bu çağ içinde/Urfa bir dağ gönlüm bir ağ içinde” (Ağ-Hicret s.33) beyti ile bütün şiirlerine yaydığı Urfa ruhunu daha bir açığa vurduğunu ve “Urfa bir dağ içinde/Gülü bardağ içinde” diye başlayan meşhur bir Urfa türküsüne gönderme yaptığını belirtir.

Kurtoğlu, Akif İnan'ın Urfalılığının, medyanın yansıttığı Urfa ve Urfalı imajından çok farklı olduğuna da dikkat çeker:

“Akif İnan, kuru bir Urfalılık, popülist bir Urfalılık yapmamıştır. Şahsında sembolize ettiği gibi bir beyefendi, bir yerli Urfalı imajı çizmiştir. Bu Urfalı imajını da televizyon ve sinemalarda yansıttığı gibi değil, kaba-sabalıktan uzak, şehir kültürüyle yetişmiş bir tipoloji olarak şiirlerinde işlemiştir. Gerçek Urfalı karakterini davranış ve düşüncesiyle hem yaşantısında hem de misralarında göstermiştir. O şiirlerini klasik edebiyatımızdan beslenerek yazmış; ama ilhamını hep Urfa'dan almıştır. İmgelerinin büyük çoğunluğunda Urfa vardır.”

Akif İnan, Hicret'te yer alan “Babamın Gazeli” şiirinde, babasının şahsında aslında dindar, muhafazakâr, geleneklerine bağlı, namuslu, eşinin sığınağı, tabiatla dost bir Urfalı tipi çizer.

“Bir destan büyüttü namustan aşktan

Midenin harama düşmanlığından”

Aynı kitapta yer alan “Şehir Gazeli” şiirinde ise doğrudan doğruya Urfa söz konusudur. Akif İnan, burada “doğayı çarpıtıran şehirler”den, “taştan adam”lardan (yani heykellerden), “anlamı ezen makinalar”dan, özlemini duyduğu tabiata ve çocukluğunun şehrine -ki bu şehir Urfa'dır- kaçmak ister. Şiirin bir beyti ise baba ve şehir figürlerini bir araya getirir:

“Babamın gölgesi koruyor beni

Oh ne güzel şehir bu eski şehir”

Akif İnan'ın şiirlerinde sık sık geçen “apartman” kavramı, çağırıştırıcı bir çok olumsuz anlamı ile beraber Batı'nın, batılılaşmanın, batı tipi hayatın; tarihimizden, inancımızdan, bize mahsus insanî ve İslamî değerlerden kopuşun sembolüdür. Bu kavramı kullandığı her yerde Akif İnan'ın zihninden onun zıddı ve alternatifi olan yaşadığı dönemin Urfa'sının geçtiğini tah-

min edebiliriz.

Akif İnan'ın kızına annesinin ismini (Şakire) vermesi de Urfa geleneklerine bağlılığının bir örneğidir. Ailenin ilk oğlunun, ilk çocuğuna erkekse babasının, kıza annesinin ismini vermesi bir Urfa geleneğidir. İleride kızını yeğeni ile evlendirip Urfa'ya gönderecektir. Onun Urfa'da yaşamasını istemiştir.

Akif İnan'ın, Urfa'ya olan bağlılığının bir başka örneğini de Yeni Devir ve Milli Gazete'de yazarken “Akif Reha”, “Mehmet Reha” ve doğrudan doğruya “Rehalı” isimlerini kullanması teşkil eder. Reha, bir başka söyleyişle Ruha, Urfa'nın İslami devirdeki isimlerinden biridir.

Urfa'nın Akif İnan'daki izini sadece hayatında, kişiliğinde, sanatında değil çok somut olarak yüzünde de görürüz. Yanağında ve burnunun ucunda gördüğümüz izler, Akif İnan'ın yaşadığı dönemde Urfa'da çok görülen şark çıbanının izleridir ki yüze ayrı bir güzellik kazandırdığı için “gözellik/güzellik” denilir.

Akif İnan'ın sonradan benimsediği tarza uymadığı için kitaplarına almadığı bir Urfa şiiri de vardır.

AĞLAYAN ŞEHİR

İhmalin vefasız alçak hükmüne
Sabırla elini bağlayan şehir
Haşmetli devrinde gördüğü güne
Bakıp da anarak ağlayan şehir

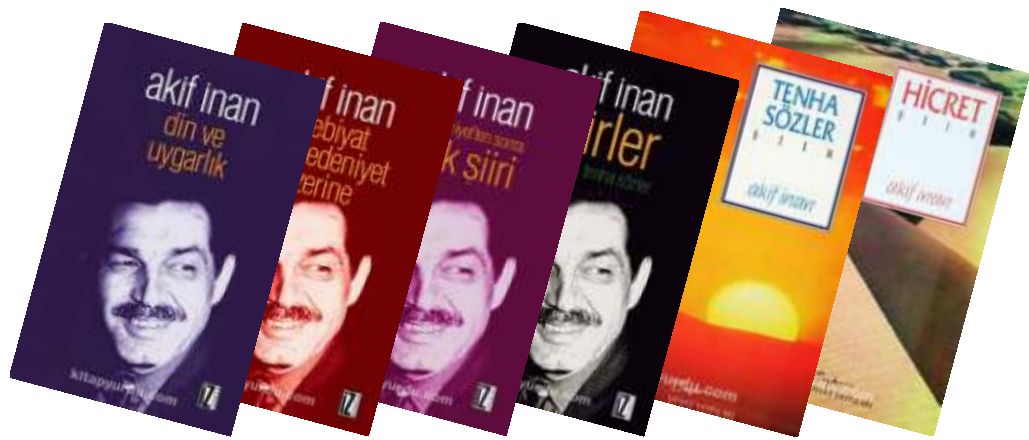
Yürekler parçalar sahipsiz halin
Masal mı kalacak söyle ikbalin
Görüp de utansın yüzü ihmalin
Bin va'de kanarak ağlayan şehir

Affetsen kınanmaz artık Nemrud'u
Şimdiki çektiğin aşkı hududu
İnsanlık namının bizde mevcudu
Yok imiş yanarak ağlayan şehir

Kavrunun bağrına Fırat'tır derman
Asırlık ağrına Fırat'tır derman
Can çekişen çağrına Fırat'tır derman
Bizi dost sanarak ağlayan şehir

Akif İnan, ölümüne sebep olan hastalığının son safhasında Urfa'ya getirilmiş ve vasiyeti üzerine Harran Kapı Mezarlığı'nda toprağa verilmiştir.

“Kim demiş her şeyin bitişi ölüm/
destanlar yayılır mezarımızdan” (Şafak-Tenha Sözlere, s.45)

SONNOTLAR

- 1) Yedi İklim Dergisi, Sayı: 298, Ocak 2015, s.44
- 2) “Mehmet Akif İnan Kitabı”, TYB ve Şanlıurfa Belediyesi ortak yayını, İstanbul, 2000, s.18
- 3) “Söyleşiler”, Eğitim-Bir-Sen Yayınları, Ankara, 2009, s.143-144
- 4) “Söyleşiler”, s.147

- 5) “Söyleşiler”, s.149
- 6) “Mehmet Akif İnan Kitabı”, s.37
- 7) “Medeniyetin Burçları”, Memur-Sen Kayseri Şubesi yayını, Kayseri, 2004, s.23
- 8) “Medeniyetin Burçları”, s.32
- 9) “Medeniyetin Burçları”, s.135-140

Şanlıurfa'da Somut Olmayan Kültürel Miras (SOKÜM) Çalışmaları

Davut CENAK
Folklor Araştırmacısı
Şanlıurfa İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü
davut.cenak@ktb.gov.tr

Günümüze kadar devam eden kültürel uygulamalar, toplum ile doğrudan ilişkilidir. Toplum ihtiyacına göre ortaya çıkan ve şekillenen, halkın ihtiyaçlarına bağlı olarak gelişip zenginleşen kültür, yine ihtiyaçların zayıflamasıyla değişerek yok olma sürecine de girmektedir. Kültür, bulunduğu toplumu nasıl yansıtıyorsa, kültürü koruma ve aktarma yöntemleri de aynı şekilde kültürü yansıtmaktadır. Tarihi süreçten bağımsız olmayan kültürel miras, toplumun geçirdiği aşamaların birer şahidi olarak gelecek kuşaklara aktarılır. Koruma yöntemleri de ülkelerin kültürlerini anlamak için birer ipucudur.

Somut Olmayan Kültürel Miras (SOKÜM); kısa adı UNESCO olan Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültürel Teşkilatı tarafından şöyle tanımlanmaktadır: "Somut Olmayan Kültürel Miras; toplulukların, grupların ve kimi durumlarda bireylerin, kültürel miraslarının birer parçası olarak tanımladıkları uygulamalar, temsiller, anlatımlar, bilgiler, beceriler ve bunlara ilişkin araçlar, gereçler ve kültürel mekânlar

anlamına gelir. Kuşaktan kuşağa aktarılan bu somut olmayan kültürel miras, toplulukların ve grupların çevresiyle, doğayla ve tarihiyle etkileşimlerine bağlı olarak, sürekli biçimde yeniden oluşturulur ve bu onlara kimlik ve devamlılık duygusu verir; böylece kültürel çeşitliliğe ve insan yaratıcılığına duyulan saygıya katkıda bulunur."

Yukarıdaki tanımlar ışığında SOKÜM alanına giren konuları şu şekilde sıralayabiliriz.

1-Somut Olmayan Kültürel Mirasın aktarılmasında taşıyıcı işlemi gören dille birlikte sözlü gelenekler ve anlatımlar (Destanlar, Efsaneler, Halk Hikâyeleri, Atasözleri, Masallar vd.)

2-Gösteri Sanatları (Karagöz, Meddah, Kukla, Halk Tiyatrosu)

3-Toplumsal Uygulamalar, ritüeller ve şölenler (Nişan, Düğün, Nevruz vb.)

4-Doğa ve Evrenle ilgili bilgi ve uygulamalar (Halk Mutfağı, Halk Hekimliği, Halk Takvimi, Halk Meteorolojisi vb.)

5-El Sanatları Geleneği (Dokumacılık, Bakırcılık, Ahşap Oymacılığı vd.)

SOKÜM sözleşmesinin bazı amaçları vardır. Bu amaçlar ülkelerin kültürel mirasını korumak, kültürel mirasa saygı göstermek, yerel, ulusal/uluslararası düzeyde duyarlılığı artırmak ve karşılıklı değerliliği sağlamak ile ülkeler arasında hazırlanan ortak dosyalarla uluslararası iş birliğini artırmak amaçları arasındadır. "Kültürel mirası korumak" terimi somut olmayan kültürel mirasın yaşaya bilirliliğini güvence altına alma anlamına gelir. Bu kavram o unsurun kimliğinin saptanması, belgeleme, araştırma, muhafaza, güçlendirme, açılan kurslarla usta-çırak ilişkisi çerçevesinde kuşaktan kuşağa aktarılması, kültürel mirasın değişik yanlarının canlandırılması gibi yöntemleri içerir.

Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Teşkilatı (UNESCO) 17 Ekim 2003 tarihinde Paris'te düzenlenen 32.Genel Konferansında, Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması sözleşmesini kabul etmiştir. Türkiye 19

Ocak 2006 tarihli ve 5448 sayılı Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesinin Uygun Bulunduğuna Dair Kanunla bu sürece dâhil olmuş ve 27 Mart 2006 tarihinde resmen taraf olmuştur. Kültür ve Turizm Bakanlığı 4848 sayılı Teşkilat ve Görevleri Hakkındaki Kanununun 13.maddesine göre merkezde Araştırma ve Eğitim Genel Müdürlüğü taşrada ise; İl Kültür ve Turizm Müdürlükleri icracı birim olarak çalışmalarını sürdürmektedir.

Somut Olmayan Kültürel Miras Envanterler Sisteminin 3 aşaması vardır.

1-İllerde kurulan İl Tespit Kurulları; bu kurul İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü koordinatörlüğünde, araştırma merkezi/enstitü, sivil toplum kuruluşu temsilcileri ile uzmanlar ve gerekli durumlarda somut olmayan kültürel miras taşıyıcılarının katılımıyla kurulur.

2-Bu kurullar kendi illerindeki somut olmayan kültürel miras unsurları ile yaşayan insan hazinesi aday önerilerini, gerekli formları doldurmuş halde periyodik olarak yılda iki defa (Mayıs, Kasım) Kültür ve Turizm Bakanlığı, Araştırma ve Eğitim Genel Müdürlüğüne gönderir.

3-Kültür ve Turizm Bakanlığı Araştırma ve Eğitim Genel Müdürlüğü, İllerden gelen teklifleri bünyesinde oluşturduğu Uzmanlar Komisyonu'nda değerlendirerek envantere alınacak unsurları belirler.

Somut Olmayan Kültürel Mirası daha gözle görünür kılmak, önemi konusunda bilinçlenmeyi sağlamak ve kültürel çeşitliğe saygı içinde diyalogu desteklemek için taraf devletlerin teklifi üzerine, üye ülkelerin kültürel miras envanter listesi hazırlanır, yeni tekliflerden sonra yenilenir ve yayımlanır. Türkiye, UNESCO Somut Olmayan Kültürel Miras Listelerine kaydettirdiği 17 unsur ile UNESCO'ya en çok unsur kaydettiren ilk 5 ülke arasında yer almaktadır.

Ülkemizin envantere kaydettirdiği 17 unsur sırasıyla şunlardır:

- 1-Meddahlık (2008)
- 2-Mevlevi Sema Töreni (2008)
- 3-Âşıklık Geleneği (2009)
- 4-Nevruz (Çokuluslu-2009)
- 5-Karagöz (2009)
- 6-Geleneksel Sohbet Toplantıları (2010)

▲ Cem Babası Aşık Fedai (Cuma Aran) ve Aşık Fedai (Mehmet Acet Kısas'ta

7-Kırkpınar Yağlı Güreş Festivali (2010)

8-Alevi-Bektaşî Ritüeli Semah (2010)

9-Tören Keşkeği Geleneği (2011)

10-Mesir Macunu Festivali (2012)

11-Türk Kahvesi Kültürü ve Geleneği (2013)

12-Ebru: Türk Kâğıt Süsleme Sanatı (2014)

13-Geleneksel Çini Ustalığı (2016)

14-İnce Ekmek Yapma ve Paylaşma Kültürü: Lavaş, Katırma, Jupka, Yufka (Çokuluslu-2016)

15-Bahar Kutlaması: Hidrellez (Çokuluslu-2017)

16-Isık Dili (2017)

17-Ata/Dede Korkut Mirası: Destan Kültürü, Halk Masalları ve Müzik (Çokuluslu-2018)

Kültür ve Turizm Bakanlığı Araştırma ve Eğitim Genel Müdürlüğü'nde Türkiye genelinde Ulusal envantere kayıtlı 112 tane unsur bulunmaktadır. 2008 yılından beridir Şanlıurfa İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü koordinatörlüğünde toplanan Şanlıurfa SOKÜM İl Tespit Kurulu'nun çalışmaları neticesinde İlimize; 17 unsur kaydedilmiş

olup bu unsurların 14'ü ulusal, 3'ü ise İl envanterine kayıtlıdır. Ulusal/İl envanterine kayıtlı olan unsurlardan 4 tanesi de ayrıca UNESCO listesindedir. Bu unsurlar "Mevlevi Sema Töreni", "Âşıklık Geleneği", "Geleneksel Sohbet Toplantıları (Sıra Geceleri)", "İnce Ekmek Yapma ve Paylaşma Kültürü: Lavaş"tır.

İlimiz Ulusal/İl envanterine kayıtlı unsur listesi şu şekildedir:

Şanlıurfa Ulusal Envanter Listesi

- 1-Mevlevi Sema Törenleri
- 2-Taş İşlemciliği Geleneği
- 3-Telkârî Sanatı
- 4-Âşıklık Geleneği
- 5-Ahilik
- 6-Yağmur Duası Törenleri
- 7-Âşıklık Geleneği (Dengbejlik)
- 8-Halay
- 9-Ahşap Oymacılığı
- 10-Sıra Gecesi
- 11-Keçecilik
- 12-Bakırcılık Geleneği
- 13-Taziye Geleneği
- 14-İnce Ekmek Geleneği: Lavaş

Şanlıurfa İl Envanterine Kayıtlı Unsurların Listesi

- 1-Halk Türkülerinde Çifteler
- 2-Şanlıurfa Halk Türküleri
- 3-Culha Dokumacılığı

Somut Olmayan Kültürel Miras Listesine Teklif Edilip Değerlendirme Aşamasındaki Unsurlar

- 1-Halk Hekimliği (Şifalı Bitkiler)
- 2-Haccılık ve Hacci Geleneği
- 3-Tirit Yemeği
- 4-Çiğ Köfte
- 5-Lahmacun
- 6-Ciğer Kebabı
- 7-Tespilhçilik
- 8-Kuşçuluk
- 9-Kirvelik
- 10-Meyan şerbeti
- 11-Mırra

Yaşayan İnsan Hazinesi (YİH)

Ayrıca Şanlıurfa İl Kültür ve Turizm Başkanlığındaki SOKÜM İl Tespit Kurulu tarafından SOKÜM'ün bir parçası olan "Yaşayan İnsan Hazinesi (YİH)", Somut Olmayan Kültürel Mirasın belli unsurlarını yeniden yaratmak ve yorumlamak açısından gerekli bilgi ve beceriye yüksek düzeyde sahip kişileri anlatır. Mehmet Acet ilimizdeki yaşayan insan hazinesidir. İlimizde Kısas Mahallesi'nde yaşayan Âşık Sefai mahlasıyla Mehmet ACET, İl Tespit Kurulunun teklifleriyle Âşıklık-Zakirlik dalında 2015 yılında Yaşayan İnsan Hazi-

nesi ilan edilmiştir. Âşıklık geleneğini ustası Halit Aşan'dan öğrenmiştir. 40 yılı aşkın süredir bu geleneği sürdüren ve "Âşık Sefai" mahlasını kullanan Mehmet ACET, aynı zamanda Türkmen Alevi-Bektaşî Tasavvuf Geleneği içerisinde icra edilen cem törenlerinde "zakir" sıfatıyla semah, nefes ve deyişler okumaktadır.

Sanatçının hayatı ve âşıklık-zakirlik alanındaki çalışmalarını çeşitli araştırmacılar ve derleyiciler tarafından kitap ve makalelere konu olmuş, radyo ve televizyon programlarında yer almıştır. Derlediği yaklaşık 30 civarında semah, deyiş ve nefes ezgisi halk müziği repertuarına aktarılmıştır. Bu yönüyle Mehmet ACET, temsilcisi olduğu kültürel mirasın gelecek kuşaklara aktarılmasında önemli bir rol üstlenmiştir.

Sonuç olarak ülkelerin kültürel değerlerini yaşatmak, kayıt altına almak ve gelecek nesillere aktarılacak amacıyla Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması sözleşmesi, Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Teşkilatı tarafından 17 Ekim 2003 tarihinde kabul edilmiş ve Türkiye de bu sözleşmeye taraf devlet olarak çalışmalarına devam etmektedir. Taraf devletler arasında envantere unsur kaydetme listesinde Türkiye ilk 5'te yer almaktadır. Şanlıurfa ilimiz ise; Ulusal/İl Envanterine kaydettirdiği 17 unsur Türkiye'de ilk 10'da Güneydoğu ve Doğu Anadolu'da ise; ilk sırada yer almaktadır.

▲ Aşık Sefai (Mehmet Acet)

SONNOTLAR

- OĞUZ Ö., (2008) "Unesco ve Geleneğin Ustaları", Milli Folklor, 77.
- GÜRÇAYIR, S. (2011) "Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi Üzerine Eleştirel Bir Okuma", Milli Folklor, 92.
- KARABASA, S. (2014) "Uygulamaları Açısından Somut Olmayan Kültürel Miras ve Folklor", Folklor/Edebiyat, 80.
- Kültür ve Turizm Bakanlığı, Araştırma ve Eğitim Genel Müdürlüğü
- FOTOĞRAFLAR
- Kültür ve Turizm Bakanlığı, Araştırma ve Eğitim Genel Müdürlüğü
- Şanlıurfa İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Arşivi

▲ ŞURKAV Geleneksel El Sanatları Merkezi'nde Culha Dokuma Tezgahı

URFA'da ARABİKÂTİBİZADE Ailesi

▲ Meşarkiye Mahallesinde Arabikatibi Ailesine ait bir konak / 1950ler

Müslüm C. AKALIN
Avukat-Yerel Tarih Araştırmacısı
mcakalin@myynet.com

Arabikâtibizade Emekli Albay Dr. Süleyman Asım Bey'in oğlu Veteriner Hekim Albay Sadettin Yazan, ailesi ve soyuyla ilgili olarak kaleme aldığı hatıratında ailesi hakkında kısaca özetleyeceğimiz şu bilgileri veriyor (1):

“.. Urfa'daki nüfus kaydım, Meşarkiye Mahallesi Hane: 84, Cilt: 6, Sh:162'dir. Hane olarak kaydedilen konak; Aşağı Çarşı, Harran Kapısı ve Bey Kapısı'nı birbirine bağlayan ve eski Urfa'nın en işlek bir yolu olan Meşarkiye Caddesi üzerinde ilk ecdadımızın Urfa'da yaptırdıkları konaktır. Eski Koyun Pazarı'ndaki meydandan ileriye Harran Kapısı veya Bey Kapısı'na doğru yürüyünce hemen sol kol üzerindedir. Sol köşeden itibaren 60-70 m boyunca uzanan selâmlık binası, 40-50 m sonra çıkmaz sokağın başına ulaşan haremlik binasına bitişir. Selâmlık binası daha sonra yeni sahiplerince yıkılarak Çiftahan adını verdikleri iki han ve dükkânlar haline getirilmiştir.

Selâmlık ahırında atlara ve harem binasının caddeye bakan kısmının altında, yükleriyle barınabilecek develere özel olarak yaptırılmış ahırlar bulunmaktaydı. Selâmlık ahırında demir halkaların evvanda sıralanmış ve duvar içine gömülenlerin çıkarılıp atılama-yanlarına rastlamıştım.

..1650'lerden sonra Urfa bölgesinde Osmanlı mülkî ve idare teşkilatı içinde yer alan ve aşiretler üzerinde egemen olan Arabikâtiplik namıyla bilinen Osmanlıların şarktaki mümtaz 9 oymak beyliğinden birisi olarak tanınan ve Urfa'da Arabikâtibizade diye anılan, 1933'ten sonra Yazgan, Yazan, Nural, Eroğlu gibi farklı soyadları ile birbirinden iyice kopmaya başlamış olan ve kopmalara devam eden bir soyun mensuplarıyız. Oymağımızın kurucusu olan Arsalan Beğ, bu yörelere muhtelif tarihlerde yerleşmiş olan Türk boylarındandır. Kökeni, Yukarı Mezopotamya'nın en verimli toprakları içinde,

Fırat nehriyle Urfa-Akziyaret nahiyesinin kuzeyinden doğan ve daha sonra Rakka yakınlarında Türkmenculabı adını alan ırmakla Rakka arasındaki Arsalan kasabasıdır. Burası Akçakale'ye 100 km, Urfa'ya 150 km. Süleyman Şah türbesine 12-15 km. dir.

..Arabikâtiplik müessesesi Osmanlı mülki ve idarî teşkilatı içinde bir bölümdür. Arabikâtiplik 26 eyaletten birisi içinde mahalli Arap aşiretlerinin devlete karşı askeri ve malî mükellefiyetlerinin sorumluluğunu yüklenen bir bağlı beyliktir(2). Mülki taksimat üç bölümde mütalâa edilmekle, her biri eyalet denilen 26 beylerbeylikten, ikincisi 5 tabî hükümetten ve üçüncüsü dokuz oymaktan kurulu idi. Ayrıca 9 salyâne- li(3) eyalet de bu grup içindedir.

..Eyâletler, evvelce de birer ayrı devlet iken Osmanlılar tarafından fet- hedilerek imparatorluğa katılmış böl- gelerdir.

▲ 20. yy başlarında Urfa'nın tarihi yerleşim alanında doğuya bakış / F oto: Hermann Christ

..Tâbi hükûmetler, Osmanlı devletinin yüksek hâkimiyetini tanımış, başında bulunanların azli ve yenisinin tayini Osmanlı devletine ait ve devlete karşı askeri ve mali mükellefiyetleri bulunan buna karşılık içlerinde tamamen müstakil olan ve Osmanlı memurları tarafından idare edilmeyen yerlerdi.

..Oymaklar ise Doğu Anadolu'nun fethi sırasında devlete karşı bağı kalmış ve mükâfat olarak da serbest bırakılmış ve yalnız askeri mükellefiyete tabi tutularak buldukları yerlerde kendilerine mülk arazi verilmiş 9 yerli aşiretten kuruluydu. Oymak Beylikleri, Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da bulunan en sadık ve Osmanlı devletini destekleyen beylikler (aşiret reislikleri) olup hemen hepsinin tarihi kıymette gelenekleri bulunurdu ve devletin en mümtaz birlikleri sayılırdı. Bu beyliklerin imtiyazları, başta kendilerine ait toprakların kendi tasarruflarında bırakılması, içişlerinde de serbest bırakılması yalnız mükellefiyet olarak hafif bir gelir vergisi konulmasıydı(4).

..İşte Arabîkâtiplerin kökeni olan Arsalan Beyliği bu oymaklardan biridir. Kendilerine en yakın eyalet ve mutasarrıflıklara bağılı olarak devlete karşı

idarî, askerî, malî işlemlerini yürüten Arabîkâtipliğin görev ve yetkileri, emrinde bulunan aşiretlerin nizamını temin etmek; aşiretler arasındaki kanunsuz olayları kendi aşiret usulleriyle yargılamak, cezasını verebilmek, daha büyük hadiseleri Mutasarrıflık kanalıyla halletmek; emrindeki aşiret ve toplulukların vergilerini toplayarak devlet hazinesine intikal ettirmek; idarî yetkisi altındaki aşiret ve toplulukların silahlı ve askeri kuvvetlerini daima hazır halde tutmak; kısmi vergi ve askeri mükellefiyetini üzerine almış olduğu aşiret ve toplulukların, tabîî âfet, kuraklık gibi felâket yıllarında önceden ayırdıkları hububat ambarlarından halka yardımda bulunmak; bağılı buldukları mülkî amirliğe gerektiğinde vekâlet etmek idi.

..Evvla Rakka Mutasarrıflığına bağılı olan Arabîkâtipler, Mutasarrıflık Urfa'ya geçince Urfa'ya nakletmek zorunda kalıp Urfa'ya gelmiş ve devletin kendilerine tahsis ettiği araziye sahip olmuşlar, idarî sorumlulukları bulunan bölge içindeki aşiretler grubuna emretmişler ve bunları devlete karşı bir sorumluluk ve yetki altında idare etmişlerdir. Kökten koparak Urfa'ya yerleş-

meleri hususunda ayrıntılı bilgiye sahip değiliz. Bunu Mutasarrıflığın yani aşiret yetkilerinin Rakka'dan Urfa'ya geçmesi sonucunda aile büyüklerinin Rakka'dan Urfa'ya nakletmek zorunluluğuna bağlamış bulunmaktayız.

..Arabîkâtipliği Urfa'da 1725-1866 arası 141 yıl sürmüştür. Mensubu olduğumuz Arsalan Oymak beyliği; Rakka'daki Arsalan ve Rakka havası ile güneyde Deyrizor ve kuzeybatı yönünde Fırat boyunca Caber Kalesi ve geçidi, Halep'e kadar olan sahadaki Oymak Beyliğine dahil topraklarda sâkin ve seyyar aşiret kitlelerine karşı Osmanlı devletinin bu beyliğe tanıdığı imtiyazlar çerçevesinde mülkî, idarî en yakın teşkilâta bağılı Oymak beyliğini yürütmüş, Mutasarrıflığın Urfa'ya geçmesiyle aynı ve daha fazla da Araplarla ilgili bir idarî sistemi aşiret idare sistemi ile yürütmüşlerdir. Urfa'ya ilk gelen Hacı İsmail Hakkı, Hacı Mehmet, Hacı Ahmet, Hacı Hafız Mehmet, Hacı İsmail Hakkı'dır. Son Arabîkâtip, Hacı İsmail'dir. Arabîkâtipliği lağvedilince Belen sancak beyi olmuş Antep ve Rodos sancak beyi iken vefat etmiştir. Tanzimat'ın sonucuna uyularak

1867'den sonra Arabîkâtipliğin kaldırılması ve ceddimiz Hacı İsmail'in vefatından sonra ailenin dağılması baş göstermiş, ancak aile fertleri zamanın en ileri ve makbul tahsilini ihmal etmemişlerdir. Bu tahsil ve ilerleyiş Urfa gibi çok geri bir ağalık, aşiret beyliğinden başka meziyeti bulunmayan ve cahil bir muhitte, zamanın bozuk ve ailenin dağıldığı bir ortamda yine olumlu tahsil ve meziyetlerle temayüz etmişlerdir ki, bu da aile kökeninin tahsil ve feyz konusunda ilerlemiş bir aile olduğunu gösterir.

..Aile mezarlığı Bediüzzaman'ın üst kısmında, eski sur kalıntısı ile mezarlık arasından geçen Tıfındır yolunun kenarındadır."

*****

Osmanlı İmparatorluğunun teşekkülü tarihi, göçebe oymakların boş toprak bularak yayılma ihtiyacının da doğurduğu bir askeri istilâ olup bu kalabalık nüfusun yer ve yurt değiştirmesi ve yeni ülkelerde vatan kurma tarihi olarak kabul edilmektedir(5). XVI. yüzyıl sonlarında meydana gelen sosyal bunalımlar Anadolu, Rumeli ve Suriye'de binlerce köyün boşalmasına ve harap olmasına yol açmış, Osmanlı İmparatorluğunun temelini teşkil eden çiftçi halkın ve topraklarının bu şekilde harap olması ağır iktisadi buhranlar doğurmuştur. Bu şekilde birçok çiftçi köylerini ve topraklarını bırakarak ya şehir ve kasabalara gelmişler yahut diğer bir köye göç etmek zorunda kalmışlardı. Devletin en büyük geliri ziraî ekonomi üzerine bina edilmiş olduğundan bu meselenin hallinin bir iç iskân siyasetinin gerçekleşmesiyle mümkün olabileceği düşünülmüş, bu harabe yerleri şenlendirmek için bulunan yol da harap ve raiyetsiz(6) köylerin, isteyen kimselerin sorumluluğuna verilmesi olmuştur. Bu şekilde çeşitli köyler, o yerleri şenlendirmek ve ziraata açmak şartıyla, defterde vermekle mükellef olduğu belli ürünü de o yerin voyvodasına(7) vermeği tekeffül eden dışarıdan getirilmiş topraksız kimselelere veriliyordu. Ayrıca, Güney Orta ve Doğu Anadolu ile Kuzey Suriye'de iltizama dahil mirî mukataanın(8) çoğu her yıl köylerinin bir başka şahsa verilmesinden dolayı faizciler elinde perişan olmasını önlemek için bu toprakların kaydı hayat şartıyla arzu edenlere

satılması da uygun görülebiliyordu(9).

Osmanlılar Suriye'de ilk hâkimiyet devirlerinde memleket asayişini temin edebilmek için kudretli Arap aşiretlerini tutuyorlardı. İsimleri Fadl ve Mevali olan bu aşiretler hükümet ve yerleşik halk ile büyük bir ahenk içinde yaşıyorlardı. Fakat XVII. Yüzyılın ikinci yarısında güneyden gelen aşiretlerin baskısı sebebiyle bu dengenin istilâcılar lehine bozulduğu görülüyor. İsimleri Şammar ve Aneze(10) olan bu aşiretler Fadl ve Mevali'lerin kuvvetlerini zaafa uğratarak hemen hemen Suriye'nin doğusunu kontrollerine almışlar fakat bu değişiklik oralarda oturanlara pahaliya mal olmuştu. Birçok meskûn yer oturanlarca terk edilmiş ve o yerlerden bir kısmı bölgenin ziraî durumu aleyhine olarak istilâcılar ve sürüleri tarafından işgal edilmişti. Hükümet ise baskılarını ileri doğru devam ettiren bu aşiretlere karşı bir set kurmak için bir nevi hudut yerleşmeleri teşkil etmeye çalıştı(11).

Rakka eyaletinin Urfa sancağında Suruç Nahiyesi ve Harran Nahiyesi, Fırat'a akan Belih Nehri'nin ve ona tabi küçük nehirlerin ihtiva ettiği yerler, Rakka eyaletinin güney kısımları, Münbüç nahiyesi, Urfa kazasının Bozâbad nahiyesi, Hama ve Humus sancakları arasındaki harap ve terk edilmiş köyler, Ağcaka'a ve Aynelarus'tan Rakka'ya varan bölge köylerindeki perişan araziler, tamamıyla harap olan boş evler; bu köyler ahalisinin urban eşkiyasının zulüm ve eziyeti karşısında verdikleri mücadelenin izleridir.

XVII yüzyıldaki büyük iskân hareketlerinin sebepleri; Konar-göçer halkın devlet düzeniyle bağdaşmayan hayat tarzlarının yerli halka büyük zararlar vermelerini sona erdirmek, harap ve boş yerleri imar etmek ve yeneden ziraata açmak ve diğer şâkilik unsurlarına ve göçebe gruplara karşı yerli ahaliyi, ekili topraklarını ve hayvanlarını korumaktı. Genellikle şâkilik hareketlerinde bulunan cemaat ve aşiretlerin yerleştirildiği ve devlet tarafından sürgün mahalli olarak seçilen Rakka bölgesindeki iskânlar; ayrıca Arap aşiretlerinin baskılarına karşı bir set alanı olarak da kullanılmış, Rakka bölgesine 1691 tarihinden itibaren aşiret ve cemaatler sevk edilmeye başlanmıştı.(12)

Aşiretlerin başında Boybeyi adı verilen ve boyun idari işlerini yürüten bir kişi bulunurdu. Arap aşiretlerinde bu beye Şeyh denilirdi ve bunların azl ve atamalarıyla Halep Valileri meşgul olurdu(13). Devlette İskân hareketlerini yöneten dairenin birinci kişisi mahallin ait olduğu idarî amirin derecesine göre Vali ya da Sancak beyi; önceleri lüzumlu görülmeyen sonradan boy ve oymakların her hususlarıyla ilgilenecek birine duyulan ihtiyaç sonucunda tayin edilen iskân kâtibi; Valinin yanına bu işlerin mesul adamı olarak merkezden gönderilen iskân mübaşiri; oymaklar ve boylar üzerine tayin edilen, onların durumlarına ve ruhiyatlarına vakıf iskân-başı; oymakları kendilerine ayrılan yerlere sevk eden iskân boy-beyleri(14) ve kethüdaları(15) idi.

İskân işinin teferruatını inceleyen bu daire toplantı halinde Valinin başkanlığı altında; iskân beyleri, kethüdaları, iskân-başı, alaybeyleri, kadı, defterdar ve iskân mübaşirinden ibaret olarak bulunuyordu. Rakka ve Halep eyaletlerindeki yerleştirme işinde bu daire devamlı olduğu halde diğer yerlerdeki daire kadrosu ihtiyaca göre değişmekle devamlılık göstermiyordu(16)

XIV-XVII yüzyıllarda devletin iskân teşkilatında "Arabîkâtibi" adıyla bir ünvanın varlığı açık olmamakla birlikte(17) kuvvetle muhtemeldir ki, tıpkı daha sonraki idarî yapılanmalarda verilen mal kâtibi, tahrirat kâtibi, defterî hakanî kâtibi, arazi kâtibi ünvanları(18) gibi, İskân kâtipliğinin bir türü olarak Rakka bölgesindeki Arap aşiretlerinin yazımını yapan görevliye de "Arabîkâtibi" ünvanı verilmiş olmalıdır.

Bu görüşümüzü "..7 Temmuz 1693'te Urfa gümrüğü mukataası malından verilme üzere günde 15 akçeyle oymakların yazımı işinde hizmeti geçen bir kişi kâtip tayin edildi. Aynı zamanda Rakka eyaletine olan bütün mukataaların kâtipliğini de yapacaktı. Yazımı yapılan oymaklar kaydolan her isim başına 1 çeyrek kuruş verip toplanan paranın yarısının kâtibe verilmesi oymak idarecileri tarafından uygun görüldü. Gösterdiği özellikten dolayı bu memuriyet Rakka eyaletinde vaki olan iskân hareketlerinde kullanılmıştır."(19) bilgisi güçlendirmektedir.

Yıllar boyunca, imparatorluk bün-

yesinde aşiretlerin iskânı ve çeşitli nedenlerle meydana gelen İç göç olayları sonucunda, toplumsal yapının ve ekonomik düzenin bozulmasıyla birlikte sorunların çözümü için farklı kurumsal yapıların kurulması zorunluğa doğmuştur. 1860 yılında Osmanlı Devleti'nde ilk kurulan ve temel görevi göç ve yerleştirme sorunlarını çözüme kavuşturmak olarak belirlenen Muhacir Komisyonu, Aşiret Memurluğu(20) gibi yapılanmalardan son kurulan Aşâir ve Muhâcirîn Müdüriyet-i Umumiyesi'ne kadar geçen süre içerisindeki bütün teşkilatlanmalar; dönem dönem değişik adlarla Umum Muhacir Komisyonu, İdare-i Umumiye-i Muhacirin Komisyonu, Muhacirin-i İslâmiye Komisyonu, Aşâir ve Muhâcirîn Müdüriyet-i Umumiyesi(21) adlarını alsalar da birbirinin devamı niteliğinde olmuşlardır.

Tanzimat'tan sonra Vilâyet Nizamnamesi'yle Osmanlı İmparatorluğunun mülki düzeni, Fransız sistemi izlenerek Vilâyet, Liva (Sancak), Kaza, Köy şeklinde düzenlenmiş, Eyâletler Vilâyete dönüştürülmüş, Kazalar ile Vilâyet arasında Livalar (Sancak) yer almıştır. 1871 yılında kabul edilen "İdare-i Vilâyet Nizamnamesi'yle Kaza ile Köy arasında köyler ve çiftliklerin bir araya gelmesinden oluşan "Nahiye"lerin kurulması öngörülmüş, Liva (Sancak) yöneticiliğine atanan görevlilere "Mutasarrıf" denilmiştir(22). Urfa'nın ilk Mutasarrıfı, 1867 yılında Urfa Kaymakamlığı görevindeyken 1868 yılında Urfa Mutasarrıflığına atanan Mirmiran Ziya Bey olmuştur(23).

***

Bölgenin durumuna bu şekilde kısaca değindikten sonra "Hatırat"ta 19. Yüzyıl ortalarında Arabikâtipliği görevinin kaldırılmasıyla Urfa'ya naklettikleri ifade edilen Arabikâtibizade ailesiyle ilgili olarak kayıtsız bilgileri Hatırat'tan, kayıtlı bilgileri de kaynaklarından izleyerek aktarmaya çalışalım:

I- Arabikâtibizade Hacı İsmail Hakkı Efendi (1703-1799):

Ailedeki nakli bilgilere göre ilk Arabikâtibî'dir. İlk olarak, tahminen 1720'li yıllarda Rakka'dan Urfa'ya geldikten sonra görevini Urfa'da yürütmek

üzere aile efradıyla Urfa yakınındaki Yengice nahiyesinde arazi alarak yerleşmiştir.

II- Hacı İsmail'in oğlu Arabikâtibizade Mehmet Efendi (1733-1817):

Hatırat'a göre hakkında yeterli bilgi bulunmamaktadır(24).

III- Mehmet'in oğlu Arabikâtibizade Ahmet Efendi (1761-1846):

Hakkında yeterli bilgi bulunmamaktadır. Hafız Mehmet adlı bir oğluyla Münvever adlı bir kızı olduğu bilinmektedir.

IV- Ahmet'in oğlu Arabikâtibizade Hafız Mehmet Efendi (1787-1872):

Bediüzzaman mezarlığında gömülmüştür. Mezar taşında "Urbanül Aşâyirül Reis Arabikâtibizade Hafız Mehmet Efendi" yazılıdır(25). Hafız Mehmet Efendi'nin ilk Eşi Kemancızade ailesinden Fatma'dan olma çocukları; Hacı İsmail Efendi (1808-1886) ve Hacı Münvever Hanım (1810-1880)'dir. Hacı Münvever Hanım, Kalaycızadelerden Sani Bey ile; onun ölümü üzerine de kardeşi Azmi Bey'le evleniyor. Sani Bey'den olan ve daha sonra Adliye Müfettişliği yapan oğlu Ali Yaver Efendi (1838-1924) İstanbul'dan evli olup çocukları Kulak-burun-boğaz uzmanı Prof. Sani Yaver(26) ve Emniyet Müdürü Emin Ali Bey ile kızları Fatma ve Hayriye Hanımlardır. Ali Yaver Efendi'nin amcaları Ziver ve Azmi Bey'ler dönemin Kadiri Dergâhı Şeyhi Sakıp Efendi'nin oğlu Halil Bey(27) tarafından öldürtülmüştür.

Hafız Mehmet Efendi'nin ikinci eşi, Arabikâtipliğin görev alanı içerisindeki Mevali aşireti reisi Mehmet Paşa'nın bacısı Fidda'dır. Bundan olma çocukları Hafız Ahmet (1845-1911) ve Rebea (1849-1910)'dir.

Hafız Mehmet Efendi'nin üçüncü eşi, Diyarbakir taraflarından gelip Urfa'ya yerleşen Kohpinik aşiretinden ve zamanın altın babası sayılan ve Faizci İsmail Efendi namıyla bilinen kişinin kızı Neslihan Hanım'dır. Neslihan

Hanım'dan doğan Saim, Şeyh Müslüm ve Faiz adlı çocukları küçük yaşta vefat etmişlerdir. Hafız Mehmet Efendi, Neslihan Hanım'ı eş olarak alırken onun kız kardeşi İsmihan Hanım'ı da ilk eşi Fatma hanımdan olan oğlu İsmail'e eş olarak almış ve oğluyla bakanak olmuştur.

V- Arabikâtibizade Hacı İsmail Efendi (1808-1886):

Mezarı Bediüzzaman aile mezarlığındadır. Antep sancak beyi iken Rodos sancak beyliğine tayini çıktığı sıralarda yakalandığı bağırsak hastalığından getirildiği Urfa'da vefat etmiştir. Eşi Kohpinik aşiretinden İsmihan Hanım'dır (1814-1894). Güzelliği, sertliği ve otoriterliğiyle bilinen Hacı İsmihan Hanım, oğlu Arabikâtibizade Rifat Efendi'yle gittiği Bağdat'ta vefat etmiştir. Hacı İsmail Efendi'nin İsmihan'dan olan çocukları, Mehmet Salih (Ratip), Zemez, Zeliha, Mehmet Rifat ve Emine dir(28).

1-Arabikâtibizade Hacı İsmail Efendi'nin oğlu Mehmet Salih (Ratip) Efendi (Hacı İsmail-Havva/İsmihan (1844-1927)(29):

Mülkiye kaymakamlarından Arabikâtibizade Hacı İsmail Efendi'nin oğludur. 1844 de Urfa'da doğmuştur. İlk eğitimini Urfa Sıbyan Mektebi'nde aldıktan sonra medresede Arapça sarf-nahiv ve mantık öğrenmiş olup Farsça ve Arapça bilmektedir.

1861-1866 yılları arasında Urfa Sancağı tapu kâtipliği, 1875-1881 yılları arasında Urfa Sancağı İdare meclisi kâtipliği, daha sonra kısa bir süre Urfa Tahrirat Müdürlüğü yapmıştır. 1883-1995 yılları arasında Urfa Sancağı Adliye Başkâtipliğine nakledilen Mehmet Ratip Efendi daha sonra 1892'de Urfa Sancağı Ticaret mahkemesi Müdürlüğü, 1898'de Erzurum Vilâyeti Ticaret Mahkemesi Müdürlüğü, 1900'da Suriye Vilâyeti Ticaret Mahkemesi Müdürlüğü, 1903'den 1909 yılına kadar Trablusgarp Vilâyeti Ticaret Mahkemesi Müdürlüğü görevlerinde bulunmuş, 1904'de ikinci sınıf Saniye rütbesi almıştır(30).

Üç defa evlenen Mehmet Salih Efendi'nin ilk karısı Safiye (1852-1915), Hartavizade Mustafa Sami Efendi'nin(31) kızı olup Mezarı Mevlidi

Halil Camii haziresindedir(32) Tifo hastalığına yakalanmış olan torunu Vehbi Kürkçüoğlu'nun ziyaretinde yakalandığı tifodan ölmüş, Dergâh'taki mezarlığa gömülmüştür. Mehmet Salih Efendi'nin Safiye Hanım'dan olan çocukları Mehmet Necip, Yusuf Ziya, Mustafa Nuri, Şakir, Süleyman Asım, Behiye, Ayşe ve ikizi Fatma'dır(33).

Mehmet Salih Efendi'nin ikinci eşi Rahime Hanım'dan küçük yaşta ölen Arabî adlı bir çocuğu olmuş, Şam'da Ticaret Mahkemesi Reisi iken evlendiği eyalet paşasının kızı üçüncü eşi Nuriye Hanım'dan ise Adil ve Adalet adlı çocukları olmuştur. Mezarı İstanbul Karacaahmet mezarlığındadır.

Mehmet Salih Efendi'nin oğlu Mehmet Necip Efendi (Yazgan) (Mehmet Salih-Safiye) (1861-1911): Jandarma Seyyar Taburu ve Alay başkâtipliği yapmış olan bir subaydır(34). Diyarbakır'da Gülşenî Bekir Efendi'nin kızı Hamdiye Hanım'la evlenmiş, Mehmet Arif, Ahmet Akif ve Huriye adında üç çocukları olmuştur. Hamdiye Hanım'ın bir kaza sonucunda ölümüyle annesi Safiye Hanım onu Emine hâlasının kızı Hayriye Hanım'la evlendirmiş bu evlilikten de İbrahim adlı bir oğlu olmuştur. Çocuklarından Akif bekâr vefat etmiş, kızı Huriye (1901-1966) ise Urfa Müftüsü Hasan Efendi (Açanal) ile evlenmiş olup, Necdet, Hâzım, Mikdat, Feridun, Hadice (Ağgöl), Rahime (Akçar) ve Aysel (Görün) adlı çocukları olmuştur.

Mehmet Necip Efendi'nin oğlu Mehmet Arif Yazgan (Mehmet Necip-Hamdiye) (1896-1978): Babasının Diyarbakır'da Seyyar Jandarma Alayı lezazım ve mühimmata memur subaylığı sırasında Diyarbakır'da doğmuştur. Annesi, Padişah Abdulaziz'in mabeyn başkâtibi Gülşenizade Bekir Efendi'nin kızı Hamdiye Hanım'dır. Tahsilini Diyarbakır Rüştiyesinde yapmış, Maliye ve Özel İdare'de geçen memuriyetlerden sonra emekli olmuştur. Urfa eşrafından bir Ermeni ailesinin kızı olan ve daha sonra Müslümanlığı seçen eşi Leman Hanım'dan; Hatırat sahibi Sadeddin Yazgan'ın annesi olan Hamdiye, Mehlika (Kürkçüoğlu) ve Melahat (Alpsim) adlarında üç kızı olan ve safkan Arap atlarına büyük merakı bulunan Mehmet Arif Yazgan, küçük yaşlarda heves ettiği kabadayılıkta büyük badireler atlatmış, olgun yaşlarda itikat içinde kendini dini ibadete vermiştir. M. Arif Yazgan, Millî Mücadele'de jandarma tabur yazıcısıyken Kuvayı Milliye'nin Karalök'ün Bağ'ına ve Mahmut Nedim'in Konağı'na hücumunda ve Şebeke çarpışmasında görev yapmıştır. Millî Mücadele'de yaşadıkları çeşitli eserlerde yer almıştır(35).

Mehmet Salih Efendi'nin oğlu Yusuf Ziya Efendi (Nural) (Mehmet Salih-Safiye) (1864-1960): Urfa doğumludur. Osmanlı döneminin sonlarında Mekteb-i Hukuk-i Şahane'den (Hukuk Fakültesi) mezun oldu. İlim tahsil ve inceleme araştırmaya meraklı, Farsça

ve Arapça'ya, edebiyat ve tarihe vâkıf olup Osmanlı döneminde müstantiklik(36) ve kadılık, Cumhuriyet döneminde hâkimlik ve emekli olduktan sonra 2/6/1337 (1921) tarih 334 nolu ruhsatnamesiyle Urfa Barosu'nun 2 no'lu üyesi olarak avukatlık yaptı. 1951 yılında 87 yaşındayken, "..Eski hukuk ile ilgili veraset ve intikal işlerinin uygulamasında şiddetli bir ihtiyaç içinde olan yeni hâkimlere ve avukatlara ve bununla ilgili memurlarla kolaylık olması maksadıyla" kaleme aldığını belirttiği "İlmi Feraiz ve Tevsii İntikal Kanunlarından Veraset ve İntikal" adlı kitabı İstanbul'da basıldı(37). 23/7/1958 tarihinde Baro'dan kaydını sildirdi. Aile fertleri başka kitapları olduğunu da ifade etmiş olmakla birlikte kayıtlarına ulaşılammıştır. Teyzesi olan, Hartavizade Mustafa Sami Efendi'nin diğer kızı Vazeha'dan olma Fatma Hanım'la (1877-1925) evliliğinden, bekâr ölen Ahmet Cevdet (Berkman) (1864-1969), Behiye (Nural) ile Veysi Ziya, Münibe (Kürkçüoğlu) adlı çocukları olmuştur. Fatma Hanım'ın beyin kanamasından ölmesi üzerine Rifat amcasının kızı İsmihan'la evlenmiş, bu evlilikten de Emine Güner adlı bir kızı olmuştur.(38).

Yusuf Ziya Efendi'nin oğlu Veysi Ziya Nural (Yusuf Ziya-Fatma) (1905-2003): Hatırata göre Veysi Ziya Nural, babasının Suriye'deki hakimlik görevi sırasında 1905 yılında Deyrizor'da doğmuştur(39). Mahalli nüfus aile kü-

Arabîkâtibzade Mehmet Arif Yazgan

Arabîkâtibzade Yusuf Ziya Nural

Arabîkâtibzade Veysi Ziya Nural

Arabîkâtibizade Mustafa Nuri Yazgan

tüğünde Urfa doğumlu olarak gözük-
mektedir(40) Soyadı kanunu 1934 yı-
linda çıktığında önce Bayer soyadını
almış, daha sonra Nural soyadını kul-
lanmaya başlamıştır.

Aile 1922 yılında Urfa'ya döndü-
ğünde 10. Sınıfına kaydolduğu Urfa
Sultanî Mektebi mezuniyetini takiben
İstanbul'da Eczacılık okuluna kayıt
yaptırıp 1926 yılında mezun oldu ve Ec-
zacılık tahsili gören ilk Urfalı olarak
aynı yıl Urfa'da Sarayönü semtinde
"Nural" adlı eczanesini açtı. Bir süre
Celâl Özbek'in sahibi olduğu ve Şubat
1934'te çıkarılmaya başlanan Yenilik
Gazetesi'nin(41) genel yayın direktör-
lüğü yapan Veysi Ziya Bey, 1934 yı-
linda Mahmut Nedim Kürkçüoğlu'nun
Tevhîde hanımdan olan kızlarından
Mediha hanım ile evlendi. Bu evlilikle-
rinden İsmail Vecih, Nural (Balak),
Melih ve Fatma (Koçhisarlıoğlu) adla-
rında iki oğlu, iki kızı oldu(42).

**Mehmet Salih Efendi'nin oğlu
Mustafa Nuri Efendi (Yazgan) (Meh-
met Salih-Safiye) (1870-1957):** Urfa
doğumludur. 'Nuri Baba' adıyla(43) bi-
linir. Uzun boylu, güçlü ve yakışıklı bir
vücuda ve pazu kuvvetine, güçlü bir
hafıza, düşünme ve söz gücüne sahip
cesur bir kişiydi. 5-6 yıl Mevlevîliğe, 20
yıl Nakşîliğe ve 21 yıl Rifaî tarikatında
sadakât ve bağlılıkla çalışmış olup
Urfa'da Rifaîliğin kurucusudur. Gençli-
ğinde jandarma subaylığı yapmış, eş-
kıya takibindeki başarılarından dolayı
üsteğmenliğe terfi ettirilmiş, yaşadığı
geçimsizlik sonrası üstü olan binbaşı-

yı iyice dövüp bıyıklarını yolduğu için
askerlikten çıkartılarak Hapishane mü-
dürü olarak tayin edilmiş, azılı bir eşkı-
yayla yaşadığı tartışma sonucunda da
dövüp yere yıktığı eşkıyanın ölümüne
sebebeci olduğundan memuriyetten çı-
kartılarak Urfa'ya dönmüştür. İyi yetiş-
miş olduğu marangozluk/oymacılıkla
uğraşıp son yıllarını Rifaî şeyhliğiyle ge-
çirmiştir. Emine bibisinin kızı olan Feri-
de Hanımla (1873-1956) evlenmiş
olan Nuri Baba'nın bu evlilikten Fahri-
ye (Küçük), Sadık Yazgan, Şükriye (Tü-
tüc), Safiye (Baykara) adlı çocukları
olmuştur. Bediüzzaman mezarlığın-
daki mezarı tarikat mensuplarınca
türbe olarak düzenlenmiştir(44).

Millî Mücadele'nin çeşitli safhala-
rında yedek subay olarak hizmet
etmiş, yedek subaylardan oluşturulan
taburda bölük kumandanlığı yapmış-
tır(45).

**Mehmet Salih Efendi'nin oğlu
Mustafa Nuri Yazgan'ın (Nuri Baba)
oğlu Sadık'ın nüfustaki adı Bekir Sıtkı,
soyadı Çakır'dır. (Mustafa Nuri-Feride)
(1905-1967).** İmkânsızlıktan dolayı tah-
silini yarım bırakmış, babası Nuri Baba
ile bir süre mobilyacılık, oymacılık yap-
mış, babasının kurduğu Rifaî tarikatı
ileri gelenlerinden olmuşken tarikat ku-
rallarından biraz ayrılması ve lüzum-
suz yere henüz yetişmemiş bir müridin
yanlış yaptığı hareketinden dolayı öl-
mesi sonucunda tevkif edilmiş, bura-
da zafiyetten dolayı tüberküloza yaka-
lanınca rahmete kavuşmuştur. Zehide
Hanımla evliliğinden Ahmet Zeki, Meh-
met Hayrullah (Hayri), Nuran Feride
(Kâhya), ve Mustafa Nuri adlı çocukla-
rı olmuştur(46).

**Mehmet Salih Efendi'nin oğlu
Şakir Efendi (Eroğlu) (Mehmet Salih-
Safiye) (1876-1969):** 1.90'a yakın
boyu, sağlam yapılı vücudu, mert, fe-
dakâr, cesur bir kişiliktir. Hayatı boyun-
ca etrafına kendini sevdirmiş. Baba
desteği yeterli olmadığı için askeri tah-
silini yarım bırakarak katıldığı polis oca-
ğında başarılarıyla temayüz etmiştir.
İstiklâl Harbi'nden önce birçok hare-
ketli olaylarla uğraşmış, Beyrut ve
Bursa'da yaralanmış, hayati önemi
haiz badirelerden geçmiştir. Antal-
ya'da kaçmak üzere olan mahkûmları
cesaret ve gayretiyle geri çevirmiş ve
eşkıyaları yakalamış, İzmir'e ilk giren
emniyet mensubu olarak bir hayli teh-

Arabîkâtibizade Komiser Şakir (Eroğlu)

likeli ve kritik olayları başarıyla hallet-
miştir. İstiklâl savaşından sonra isyan-
cıların yargılamalarını yapan İstiklâl
Mahkemelerinin baş komiserliğini yap-
mıştır.

Şakir Bey, ilköğrenimini doğum
yeri olan Urfa'da tamamladıktan
sonra, Mülkiye Rüştiye Mektebinin
üçüncü ve İstanbul Soğukçeşme As-
keri Rüştiyesinin dördüncü sanelerine
kadar okutulan dersleri tahsil etti,
ancak diploma alamadı. 1 Ocak 1904
ve 2 Mart 1906 tarihleri arasında as-
kerlik görevini yaptıktan sonra askerlik
dönüşü Konya'ya oradan da 27 Mayıs
1907 tarihinde Sivas'a tayin edildi.
Daha sonra tayin edildiği Osmani-
ye'ye gitmemek için istifa edip 4 Mart
1911 tarihi itibarıyla polislik mesleğin-
den ilişki kesildi, ancak bir müddet
sonra müracaat ederek polisliğe tek-
rar döndü ve 4 Haziran 1911 tarihinde
Adana vilayeti polis kadrosunda göre-
ve başladı. Adana'dan Yanya vilayeti-
ne ataması yapılmasına karşılık bu gö-
reve gitmedi, bu atamadan vazgeçile-
rek 1 Ocak 1911 tarihinde Ankara'ya
ataması yapıldı. Ankara'da iken 15
Ekim 1912 tarihinde Sakız Adasına
tayin edildi, ancak istifası üzerine, ge-
çici ikamet suretiyle Çeşme'ye geldi.
15 Aralık 1913 tarihinde Urfa sancağı-
na ataması yapıldı ve memleketi
Urfa'da ikinci komiser olarak görevine
başladı.

Komiser Şakir Bey'in Millî Müca-
deleye sadece Urfa'da değil İstan-
bul'da da destek verdiği görülmekte-

dir. Şakir Bey, polislikten ayrıldıktan sonra İstanbul-Sirkeci'de işlettiği kahvehanesini işgale karşı yürütülen çalışmalarda bir merkez olarak kullanmış ve biraz da polislik yapmış olmanın verdiği sorumluluk duygusu ile ülkenin güvenliğini ilgilendiren konularda elinden gelen gayreti göstermiştir.

Şakir Bey'in Millî Mücadele'ye bilfiil destek verdiği olaylardan bir tanesi de işgal güçleriyle işbirliği yapan Sait Molla'nın susturulmasına yönelik gerçekleştirilen eylemdir. İşgal kuvvetleri, ülke içindeki yerli azınlıklar vasıtasıyla Anadolu'nun işgaline karşı başlatılan Millî Mücadeleyi kırmak için her yol ve yöntemi kullanıyordu. Bu konuda işgal güçlerine her türlü desteği verenlerden birisi de Sait Molla idi. Kürt Teali Cemiyeti üyelerinden olan Sait Molla İstanbul'daki İngiliz gizli örgütlenmesinin başında bulunan Protestan misyoneri rahip Frew ile sık sık mektuplaşmaktaydı. Sait Molla 20 Mayıs 1919 günü Türkiye'de "İngiliz Muhipleri Cemiyeti"nin kuruluş beyannamesini Dâhiliye Nezareti'ne vererek Cemiyetin kurulmasına öncülük etti. 16 Temmuz 1920'de gerçekleştirilen Cemiyetin genel kurulunda Sait Molla birinci başkanlığa seçildi. Sait Molla bu cemiyet vasıtasıyla dünya savaşından mağlup çıkan Türk Milletinin, galip devletler karşısında silahlı bir mücadele vermek suretiyle bağımsızlığını kabul ettirmesinin mümkün olamayacağını, bunun ancak İngilizlerin mandasında bir yönetim biçiminin uygulanmasıyla mümkün olacağını iddia ediyor, bu amaçla Anadolu'daki belediye başkanlarına çektiği telgraflarda İngiliz mandasını ve koruyuculuğunu biricik kurtuluş yolu olarak bildiriyordu. Sait Molla'nın bu çalışmaları Millî Mücadeleye büyük zarar vermeye başladığından bir an önce gerekli tedbirlerin alınması gerekiyordu. Bu amaçla Millî Mücadele esnasında kurulan gizli derneklerden Karakol Cemiyeti ile Millî Müdafaa Gurubundaki vatanperver polisler ile cemiyetin diğer unsurları bir araya gelerek bu sorunu görüşmeye başladılar. Sait Molla'yı susturmak için yapılan uzun müzakerelerden sonra kendisine gözdağı verilmesi kararlaştırıldı. Bu cezayı yerine getirmekle görevlendirilen ce-

miyet üyesi Erzincanlı Komiser Salih Bey ile Sadık Baba namındaki polis memuru ile Sirkeci'deki Balkonlu Kahvehaneyi merkez olarak kullanmak üzere işleten Urfalı Komiser Şakir Bey de bu işin gerçekleştirilmesi için görevlendirildi. (47) Ekip bir gece Sait Molla'nın konağına dinamit atmak suretiyle yangın çıkardı. Sait Molla büyük korku ve panik içinde sokağa fırladı. Üzüntü içinde yanan konağını seyrediyordu. İtfaiyenin müdahalesine rağmen konak tamamen yandı. Gerekli mesajı alan Sait Molla böylece etkisiz hale getirildi(48).

11 Nisan 1920 tarihinde Urfa düşman işgalinden kurtulduktan sonra Şakir Bey tekrar polislik mesleğine müracaat etmeye karar verdi. Ancak yapılan değerlendirmeye sonucu en son görev yaptığı kendi memleketi olan Urfa yerine Antalya vilayeti polis kadrosunda atandığı başkomiserlik görevinden 17 Şubat 1921 tarihinde istifa ederek ayrılıp 11 Nisan 1921 tarihinde tekrar görevine döndü. Dahiliye Vekâletinin 8 Ekim 1921 tarihli kararıyla azledilip meslekten ilişkisi kesildikten sonra tekrar müracaatı üzerine 8 Temmuz 1923 tarihinde açıktan İstanbul vilayeti Emniyet Müdürlüğü kadrosunda göreve başladı. Yapılan yazılı sınavda başarılı olarak 05 Ağustos 1924 tarihinde yükseldiği başkomiserlik görevini sürdürmekte iken memuriyet nüfuzunu suiistimal ettiğinden bahisle, işten el çektilirdiyse de yapılan soruşturma sonucunda suçsuz olduğu anlaşıldığından görevine iade edildi. İstanbul'da görevliken tayinin Trabzon'a çıkması üzerine gitmeyerek emekliliğini istedi. İlk evliliğinden huzur görmeyip ayrılmış, ikinci evliliğini Niğde eşrafından bir Rum ailesinin kızı Ameliya ile yapmış, bu eşinden Behiye (Türmen), Sami, Cemal adlı çocukları olmuştur.

Urfa'nın Kurtuluşu'nda 12'ler diye bilinen Müdafaa Hukuk Cemiyeti'nin aktif üyesiydi. Millî Mücadele esnasında bilfiil cephede kahramanlık ve hamaset gösterdiğinden dolayı, Türkiye Büyük Millet Meclisinin 17 Mart 1926 tarihli kararıyla "Bir Kıta Kırmızı Şeritli İstiklal Madalyası" ile ödüllendirildi(49).

Mehmet Salih Efendi'nin oğlu Dr. Süleyman Asım Efendi (Yazan) (1878-1957) (Mehmet Salih-Safiye): Tahsilini Büyük ağabeyi Mehmet Necip'in himayesinde yapmıştır. Arapça, Farsça, Fransızca dillerine hakimdi. İstanbul Kuleli Lisesinde Tıbbiye'ye geçmiş, uzun tahsilini dayısı Temyiz Mahkemesi Üyesi Hartavizade Muhammed Mazhar Efendi'nin desteğiyle yapmış, 1904'te Gülhane-i Tıbbiye-i Şahane'den Tabip Yüzbaşı olarak mezun olmuştur. Keşmekeş içindeki memlekette Kerkük, Süleymaniye, Revandiz'de tabur doktoru olarak çalışmış, taburlardan birinin kumandanı olan Kolağası Mehmet Bey'in kızı Şefika Hanımla evlenmiş, Mehmed Sadettin, Hikmet (Bozca), Fevziye (Gür), Ahmet Yazan, Mahmut Yazan, Safiye (Oğuzata), Nimet (Aselcioğlu), Leylâ (Uysal), Azmiye (Aydınay) adlı çocukları olmuştur.

Arapların isyanıyla Yemen'den çekilen birlikle Mısır'dan İstanbul'a gelirken İngilizlere esir düşen Asım Bey, bir buçuk yıl esaret hayatı yaşadı. İstanbul'da kaldığında ağabeyi Komiser Şakir'in "...ne yaparsan yap, Anadolu'ya geç, istikbal buradadır" öğüdünü tutamadı. İstiklâl savaşından sonra emekliye ayrılması üzerine Urfa'ya geldi, Bilecik, Kırşehir, Adana, Antalya'da hükümet tabipliği yaptı. İzmir'de sarılıktan 1957 yılında vefat etti. İzmir Karşıyaka'da medfundur.

Dr. Süleyman Asım Efendi'nin oğlu Veteriner Hekim Albay Sadettin Yazan (1913-2004) (Süleyman Asım-Şefika) Balkan Harbi sıralarında dünyaya geldi. 1919 yılında ailesiyle Mısır esaretinden döndüler. 1922'de Urfa'ya gidişlerinde İstanbul'dan Gülcemal vapuruyla bir haftada Samsun'a vardılar. Samsun'dan iki aylık araba tutarak ve Samsun - Amasya - Tokat - Sivas - Malatya - Elâzığ - Diyarbakır - Urfa güzergâhını izleyerek Urfa'ya ulaştılar. Babası Urfa'dan ayrılıp hükümet tabipliğine geçince 1928'de Kuleli Askerî Lisesi'ne kayıt yapıp Maltepe askeri Lisesi'nde okudu, Veteriner fakültesinden askeri veteriner olarak mezun oldu. Urfa Süvari Tümeni dahil, yurdun çeşitli yerlerinde görev yaptı, veteriner albay olarak emekli oldu. Ailesine ve soyuna ait

Arabikâtibizade Süleyman Asım (Yazgan)

Dr. S. Asım'ın Oğlu Sadettin Yazgan

hatıraları da içeren benim de bu makalenin hazırlanmasında yararlandığım basılmamış notları bulunmaktadır. Eşi Hamdiye, amcası oğlu Arif Yazgan'ın kızıdır. Çocukları, Meral (Yaman), Işıl (Yazan) ve İbrahim Mete Yazan'dır.

2-Arabikâtibizade Hacı İsmail Efendi'nin oğlu Mehmet Rifat Efendi (Yazgan) (Hacı İsmail-Havva /Hacı İsmihan): (1860-1936)(50)

1860 da Urfa'da doğmuştur. Sıbyan mektebinde eğitim görmüş olup Arapça ve Farsça bilmektedir. Urfa Bi-

dayet Mahkemesi mülâzımlığından sonra 1881 yılında Bidayet Mahkemesi Ceza dairesi Zabıta Dairesi Kâtipliğine, 1887 de Halfeti, 1888'de Birecik Bidayet Mahkemesi Başkâtipliğine, 1889'da Zor Sancağı, 1891'de Maraş Sancağı Bidayet Mahkemesi Sorgu Hâkimliğine tayin edilmiştir. 1894'te Bağdat Vilâyeti Merkez Bidayet Mahkemesi İkinci Sorgu Hakimliğine, geçirdiği soruşturma sonrası Siirt Sancağı Bidayet Mahkemesi Sorgu Hâkimliğine, sağlık sorunları nedeniyle naklini istemesi üzerine 1901'de Kandira Kazası Bidayet Mahkemesi Sorgu Hâkimliğine, 1903'te Trabzon Vilâyeti Merkez Bidayet Mahkemesi İkinci Sorgu Hakimliğine terfien tayin edilmiştir. Aynı yıl Debre-i Zir(51) Kazası Bidayet Mahkemesi Adliye-i Umumiye Muavinliğine tayin olunan Rifat Efendi, 1904'te Osmaniye Kazası Bidayet Mahkemesi Savcı Yardımcılığına nakledilmiş, 1906 da memurluktan azledilmiştir(52). Eşi Kalaycıadeler'den Azmi Bey'in kızkardeşi Ömer kızı Hatice Hanım olup bu evliliğinden Hüseyin Tahsin ve İsmail Hakkı adlı çocukları olmuş, daha sonra evlendiği Bağdat İstinaf Mahkemesi reisi Ahmet Hulûsi Bey'in kızı Nuriye Hanım'dan ise İsmihan, Fahriye, Musa Kâzım ve Hayriye dünyaya gelmiştir(53).

Arabikâtibizade Mehmet Rifat Efendi'nin oğlu Musa Kâzım Yazgan (Mehmet Rifat-Nuriye) (1902-1965): Babasının hâkim olması nedeniyle öğrenimini Şam, Midilli, Bulgaristan ve Urfa'da tamamladıktan sonra 1920 yılında Mekteb-i Tıbbiye-i Adliye-i Şahane'nin eczacılık sınıfına kaydolmuştur(54). Darülfünun Talebe Cemiyeti'ndeyken bir eczacılık fakültesinin kurulması yönünde mücadele başlatmış(55), sonra siyasi faaliyetleriyle kendisini tanıtmıştır. Devrin ileri gelen adamlarına memleket çıkarları hakkında mektup, telgraf ve telefonla kendini tanıtmıştır.

1934 yılında açılan Urfa Halkevi'nin ilk başkanı(56) olan ve bu görevi çok başarılı şekilde yürüten(57) Musa Kâzım, eczacılık yaparken 1930 yılı ocak ayında sahibi ve başyazarı kendisi olan "Urfa'da Millî Gazete" adında bir gazete çıkarmıştır(58). Bu gazete, vilâyetin resmi yayın organı olan "Urfa Gazetesi"nden sonra Urfa'da çıkan ilk

Arabikâtibizade Musa Kazım Yazgan

gazetedir. Cumhuriyet'in onuncu yılı dolayısıyla çıkartılan nüshanın başyazarını Musa Kâzım şöyle bitirmiştir: "..Fakat emin ol ey Mustafa Kemal, yaptığın en büyük bir eser varsa o da memlekette yetiştirdiğin Mustafa Kemal'in çocuklarıdır. Yarın bütün dünya senin yerinde bin bir Mustafa Kemal görecektir. Türk milleti ebediyen yaşayacak, insanlığa en büyük yararlıklarını yapacak Mustafa Kemal'i bugünün cihanı değil ebediyetin cihanı saygıyla anacak, Türk milleti ve beşeriyet seninle fahr duyacak. Yaşasın değil, daima yaşar ulu Mustafa Kemal"(59).

Musa Kâzım Yazgan "23.2.934-23.2.935 Bir Yıllık İş sayımı" adlı kitapçığının girişinde yazdığı "23 Şubat'tan 23 Şubat'a Bir Yıllık Sayım" başlıklı yazıda yapılan hizmetleri anlattıktan başarı inancını "Hiç güvenilmezlik edilemez ki, Urfa Halkevi, başladığı işinde gelecek yıllar içerisinde kültür yolundaki bu savaşında büyük övünç, duyacak ve daha çok yüz ağartacak kadar verimli bitimlere erişmiş olacaktır" şeklinde ifade etmiştir(60).

Kâzım Bey'in başkanlığından sonra Urfa Halkevi şubelerinde belirli bir durgunluk yaşanmış ve bu durum Urfa'nın yerel gazetelerinde yer bulmuş ve halkevi pasif kaldığı gerekçeyle eleştirilmiştir(61).

Sadettin Yazan'ın Hatıratına göre toplumda bıraktığı 'önemli adam' görüntüsü huzurunu bozmuştur(62). Ara-

M. Kazım Yazgan'ın Sahibi olduğu Milli Gazete'nin 29 Ekim 1933 tarihli Nüshası

bikâtibazadeler'in aile dostları ve Urfa eşrafından olan bir ailenin çocuklarından olan (H) Ağa'nın gecikmiş ilaç bedellerinden doğan bir tahsilattan dolayı izetinesinin kırılması dolayısıyla Musa Kâzım'a karşı husumeti Urfa'nın yerlileri tarafından hatırlanmaktadır. Urfa Ulu Camii'nin kuzeyindeki Karanlık Kapı diye bilinen arka kapı bitişiğinde, tabanca ve bıçaklı birkaç kişiyle Musa Kâzım'ın oturduğu çıkmaz sokakta bekleyen (H) Ağa, gece yarısı Sarayönü'ndeki gazino dönüşü Musa Kâzım'a saldırmışlardır. Boğuşma sırasında Musa Kâzım üç-beş yerinden hafif ve ağır bıçak yaraları almış, boğuşmada patlayan tabancayla (H) Ağa kasiğinden ve bir şahıs da elinden yaralanarak olay yerinden uzak-

laşmışlar, (H) Ağa bir süre sonra genç yaşında vefat etmiştir. Araya girenlerin çabasıyla eski aile dostluğunun etkileriyle olay nefsi müdafaa olarak değerlendirilip kapatılmış, Musa Kâzım 1937 yılında Urfa'dan ayrılarak Bursa'ya nakletmiş ve orada Halk eczanesini kurmuş, Tayyare Cemiyeti Başkanlığı ve Kızılay Başkanlığı gibi cemiyetlerde başkanlık yapmış, sosyal hayatta kendisini çevresine sevdirmiş, Bursa Bölge Eczacı Odası başkanlığı, Türk Eczacılar Birliği Yüksek Haysiyet divanı üyeliği yapmıştır(63).

1954 seçimleri öncesi aday listelerinden memnuniyetsizlik duyanlardan bir grup tarafından "Müstakilleri Destekleme Cemiyeti"nin Urfa şubesi kurulmuş, Urfa'nın yerlisi olup Urfa'da

şında yaşayan eğitimli insanlarla ilçelerin önde gelen şahsiyetlerinden oluşan bu Cemiyet'in başkanlığına Musa Kâzım Yazgan getirilmişti.(64). Hatırat'a göre Urfa'da yapmış olduğu hizmetler ve bırakmış olduğu müspet intibalar nedeniyle 1954 seçimleri öncesinde bir kısım hemşerileri tarafından Urfa'ya davet edilip otomobilinin neredeyse eller üzerinde kaldırılarak Akçakale İstasyonu'ndan Urfa'ya getirilmesi, toplantılarında konuşma yaptığı DP'nin aday listesinde beklentinin aksine yer almasına yetmediği gibi CHP adaylığına da yetmemiş, Hatırat'a göre, Urfa'daki siyaset esnafının oyunuyla müstakil adaylıkta da başarılı olamamıştır(65).

Arabikâtibazade Mehmet Rifat Efendi'nin oğlu İsmail Hakkı Yazgan (Mehmet Rifat-Hatice) (1879-1950): İstanbullu bir hanımla evlenmiş olup 4 çocuğu olmuştur. Polis komiseridir. Oğlu Haydar, 1935 Harbiye mezunu olup Topçu Binbaşısı iken vefat etmiştir.

Arabikâtibazade Mehmet Rifat Efendi'nin oğlu Hüseyin Tahsin (Mehmet Rifat-Hatice) (1887-1916). Genç yaşta 1. Dünya savaşındaki Kanal Harekât'i'nde şehit olmuştur.

Bu yazıda yer alan hatırat bölümlerinin ve diğer bilgilerin, Urfa tarihi ile ilgili çalışma yapanlara önemli bir kaynak olacağını umuyorum.

SONNOTLAR

1. Emekli Albay Dr. Süleyman Asım Yazan'ın oğlu Emekli Albay Veteriner Hekim Sadettin Yazan'ın yayınlanmamış hatıraları (1975). Hatırat'a; söz konusu hatıratı Eczacı Veysi Ziya Nural'ın oğlu Sayın Melih Nural'dan temin etmiş olan Dr. Cihat Kürkçüoğlu vasıtasıyla ulaşılmıştır. Bundan sonra bu notlara yapılan atıflar "Hatırat" olarak adlandırılacaktır.
2. Her ne kadar Hatırat'ta 'beylik' sözcüğü kullanılmaktaysa da Arabikâtiplik kuruluşta idarî bir görev idi ve Hafız Mehmet Efendi ile birlikte 'Urban Müdürlüğü'ne, 1867 'de 'Urban Aşayir Kaymakamlığı'na dönüştürülmüştür. Bkz. aşağıda dipnot 25.
3. Salyâneli eyalet: Hasılatı bir yıllık olarak verilen eyaletler. Bkz. Pakalın M. Zeki, Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü İstanbul 1983 C:3, sf.111-112.
4. Hatırat'ta bu tasnifi içeren bilgilerin Osmanlı Devlet teşkilâtıyla ilgili -kaynağı yazılmayan- bir kitaptan aktarıldığı yazılıdır.
5. Orhonlu, Cengiz, Osmanlı İmparatorluğu'nda Aşiretleri İskân Teşebbüsü İstanbul 1987, sf.29.
6. Raiyet: Bir hükümdarın yönetimi altında olan, vergi veren ve devlet tarafından korunan halk. Çoğulu reaya'dır. Bkz: Pakalın M. Zeki, Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü İstanbul 1983 C:3, sf.14.
7. Voyvoda: Osmanlı Devleti'nde bazı yerlerin devlet gelirlerini toplamaya memur edilen, reis, subaşı, ağa gibi anlamlara gelen bir tabirdir. Bkz: Pakalın M. Zeki, Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü İstanbul 1983, C:3, sf.598.; Üner Mehmet Emin, Aşiret, Eşkiya ve Devlet, İstanbul 2009, sf.32
8. İltizama dahil mirî mukataa: Eskiden, devlete ait arazi gelirlerinin toplanmasını belli şartlarla üstüne alan kimseye kira karşılığında ve başkasına satmamak şartıyla geçici mülk olarak devlet tarafından devredilmesi mümkün olan araziler. Mirî topraklar üzerinde çiftlik tasarruf eden reâyâ/çiftçi, ancak bu hukukun şart ve kaideleri dahilinde toprakları kullanma hakkına sahiptiler. Reâyaya bu araziler şartlı kiraçılık yoluyla verilmekteydi. Yalnız araziler babadan oğula intikal ettiğinden irsî kiraçılık hususu bir hukuka bağlandığından, reâyayı toprakları üzer-

- rinde emanet olma kaygısından uzak tutmaktadır: "Rekabe-i arz beyt ül-mâlidir, ifraz olunub mutasarrıf olanlara icâre tarfiyla verilmiştir, ziraat ve hirâset idüb harâc-i muvazzafini ve harâcî mukasemesini virüb tasarruf iderler". Bkz. Özdeğer, Mehtap. Osmanlı İmparatorluğu'nda Mirî Arazi Rejimi ve Tahrir Geleneği. Sf.3.
9. Orhonlu, a.g.e. sf.32; Barkan, Ö. Lütfü. Türkiye'de Toprak Me-selesi, İstanbul 1980 sf. 294 vd; Hathaway, Jane; Osmanlı Ha-kimiyetindeki Arap Toprakları. İstanbul 2016, sf. 79 vd.
  10. Aneze ve Şammar aşiretleri için bkz. Üner, Mehmet Emin, Aşiret, Eşkiya ve Devlet, sf.32.
  11. Orhonlu, a.g.e. sf.34; Türkây, Cevdet; Osmanlı İmparatorlu-ğu'nda Oymak, Aşiret ve Cemaatler, İstanbul 2012.
  12. Halaçoğlu, Yusuf, XVIII Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nun İskân Siyaseti ve Aşiretlerin Yerleştirilmesi, Ank. 1988, sf.136.; Ahmet Refik, Anadolu'da Türk Aşiretleri, İstanbul 1989, sf. 58,59,63,101.; Öğüt, Tahir,18-19 YY'da Birecik Sancağında İktisadî ve Sosyal Yapı. TTK Yayını, Ankara 2013. Sf.80 vd; Üner Mehmet Emin, Rakka Valileri, İstanbul 2015, sf.17, 117, 155,183. Diyanet İslâm Ansiklopedisi, C34, sf. 432.
  13. Orhonlu, a.g.e. , sf.12 vd.; Halaçoğlu, a.g.e. sf. 17.
  14. Boybeyi: Sosyal bakımdan konargöçerlerin en üst birimi boy idi. Boyu oluşturan muhtelif cemaatlerden birisinin önde gelen bir ailesinin idaresinde bulunurdu ki bu kimseye boybeyi denilirdi. Üner Mehmet Emin, Aşiret, Eşkiya, Devlet, İstanbul 2009, sf.30.
  15. İskân Kethüdası: İskân işlerine bakmak üzere oymak arasın-dan seçilip hükümetçe tayin edilen kimse, (kâhya). Orhonlu, a.g.e. sf.54; Diyanet İslâm Ansiklopedisi, C: 22, sf. 333.; Üner Mehmet Emin, Aşiret, Eşkiya, Devlet İstanbul 2009, sf.34.
  16. Orhonlu, a.g.e. sf.54.
  17. Halaçoğlu, Yusuf; XIV-XVII yüzyıllarda Osmanlılarda Devlet Teşkilatı ve Sosyal Yapı Ankara 1991; Üner Mehmet Emin, Rakka Valileri, sf.19-35.
  18. Çadircı, a.g.e. sf.232 vd.
  19. Orhonlu, a.g.e.sf.52, dipnot:92.
  20. Öğmen, Mesut. XIX. Yüzyılın Son Çeyreğinden Cumhuriyetin İlanına Kadar Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da Aşiretlerin Demografik Yapısı, sf.5.
  21. Erdem, Ufuk. Aşair ve Muhacirîn Müdüriyet-i Umumiyesi (1913-1922), sf.58-59.
  22. Çadircı, Musa, Tanzimat döneminde Anadolu Kentlerinin Sos-yal ve Ekonomik Yapıları, Ankara 1991 sf.252.
  23. Akalın, Müslüm, 19. Ve 20. Yüzyıl Urfa Tarihinden Yapraklar, Ankara 2018, sf.23. ŞURKAV Yayını; Ortaylı, İlber, Tanzimat Devrinde Osmanlı Mahalli İdareleri, Ankara 2000, sf.70-92.
  24. Sayın Dr. M. Emin Üner tarafından bana iletilen, Rakka Ahkâm Defteri'nin 124. sayfasında hüküm 4 olarak kayıtlı ve "Rakka Valisi sadr-ı esbak vezirim Abdullah Paşa'ya ve Ruha kadısına hüküm ki..." diye başlayan 1756 tarihli belgede; ödemesi gereken zimmetindeki arazi tasarruf bedeliyle ilgili olarak adı geçen "... Ruha sakinlerinden Arabikâtibizade Mehmet Necip denmekle maruf kimesne.."; yine Rakka Valisi Vezir ile Ruha Kadısı'na aynı nedenle gönderilmiş olan ve Rakka Ahkâm Defteri'nin 250. sayfasında hüküm 2 olarak kayıtlı olan 1777 tarihli belgede adı geçen "Ruha sakinlerinden Arabikâtibizade Sey-yid Mehmet Necip denmekle maruf kimesne; ve yine Ruha Kadısına aynı nedenle gönderilmiş olan ve Rakka Ahkâm Defteri'nin 257. sayfasında hüküm 8/2 olarak kayıtlı olan 1778 ta-rihli belgede adı geçen "Ruha sakinlerinden Arabikâtibizade Seyyid Mehmet Necip denmekle maruf kimesne" bu kişi ola-bilir. Nitekim torunlarından Mehmet Salih Efendi'nin büyük oğ-lunun adı de Mehmet Necip'tir. Bkz. dipnot 32 civarı. Bu bilgi-ler; ailenin 1700'lü yıllardan beri Urfa'da sâkin olduğuna ilişkin hatıratdaki naklî bilgilerle örtüşmektedir.
  25. Sadettin Yazan, Hatırat'ında " .1940-44 yıllarında Arabikâtıp Hafız Mehmet Efendi dedemiz ile Arabikâtıp Hacı İsmail Efen-di dedemizin okunabilen mezarlarını gördüm. Hafız Meh-met'in mezar taşında "Aşairü'l reis Arabikâtıp Hafız Mehmet Efendi" yazdığını not almıştım" demektedir. Öğüt, Tahir; a.g.e. sf.134-135'de işaret edilen bir belgede "...Aneze aşiretinin ba-şını çektiği aşiretlerden kaynaklanan şiddet dalgasının önüne geçmek için, bunların hareketlerinin sürekli izlenmesi gerektiği düşünölmüştür. Bu maksatla 1857'de Halep Vilâyetinde Arab(i)kâtibi Mehmet, "Urban Müdürlüğü" denilen ve aşiretle-rin kamu ve çevreleriyle ilgili eylemlerinin takip edileceği bu göreve 1500 gurus maaşla tayin edilmiştir." denilirken sözü edilen kişi muhtemelen bu kişidir. Daha sonra bu görev 1869'da "Aşair-i Urban Kaymakamlığı"na dönüştürülerek aşi-retlerin daha sistemli olarak takibi ve vergilerinin zamanında ödenmeleri hedeflenecektir.
  26. Prof. Sani Yaver (1880-?) Haydarpaşa Askeri Hastanesinden sonra Gülhane Tıp Fakültesi KBB klinik direktörlüğü yapmış, 1950 yılında Demokrat Parti'den IX. Dönem İstanbul Milletve-kili seçilmiştir.
  27. Sakıp Efendi'nin oğlu Halil Bey genç yaşında, babasından 6-7 ay sonra 1880 yılı eylül ayında vefat etmiştir. Bkz. Güler, Mus-tafa-Gül, Mevlidi Halil Camii Haziresi, Şanlıurfa 2017, sf 238.
  28. Arabikâtibizade Hacı İsmail Efendi'nin kızlarından Zemzem Hanım, (1835-1916) Bekâr ölmüştür. Kızlarından Zeliha Hanım (1838-1925) Hacı Evliya Mehmet Efendi'yle evlenmiş, Ömer, Ayşe, Emine, Kadir, Hüseyin, Bekir adlı çocukları ol-muştur. Kızlarından Emine Hanım (1849-1938) Kasolar olarak bilinen aileden İmam Ali Yaman ile evlenmiştir. Müslüm, Feri-de, Hayriye, Mustafa, Mehmet, İslim adlı çocukları olmuştur. Nüfus kütüğüne Fediş olarak kayıtlı bulunan Feride (1874-1957) dayısı Mehmet Salih (Ratip) Efendi'nin oğlu Mustafa Nuri Yazgan'ın (Nuri Baba) eşidir. Hayriye de Mehmet Necip Efendi'nin ikinci eşidir.
  29. Hatırat ve bazı kayıtlarda Mehmet Ratip olarak geçen adı, nüfus kütüğünde Mehmet Salih'tir. Annesi de Hatırat'ta İsmi-han, nüfus kütüğünde Havva'dır. Bkz. Şanlıurfa Merkez Pınar-başı Mahallesi C:17, Hane:444.
  30. Saçır, Abdülvahap, Osmanlı Bürokrasisinde Urfalı Memurlar (1848-1912) Ank. 2018, sf. 96-97.
  31. Mustafa Sami Efendi; Urfa ulemâsından ve Tarikat-ı Hâlidide meşayihinden Hartavîzade Hafız Muhammed Selim Efen-di'nin oğlu, Hüseyin Ferideddin Paşa ile Temyiz Mahkemesi azâsından Anadolu Kazaskerliği ilmiye rütbesine sahip Mu-hammed Mazhar Efendi'nin kardeşleridir. Bkz. Karakaş, Mah-mut, Şanlıurfa Evliya ve Âlimleri, Ankara 2012, sf. 89,104.; Pa-kalın, M. Zeki, Sicill-i Osmanî Zeyli, C.XI, sf.82.
  32. Güler, Mustafa-Gül, a.g.e. sf. 376.: "Urfanın eşrafından Harta-vizade Mustafa Efendi'nin keremesi Arabizade Hacı Muham-med Efendi'nin haremi Safiye Hanım'ın merkadır".
  33. Mehmet Salih Bey'in kızlarından Hacı Behiye Hanım'ın (Kürk-çüoğlu) (1867-1904) annesi Safiye Hanım'dır. Urfa mebusu Kürkçüzade Mahmut Nedim Beyle evlenmiş, bu evlilikten Lâmi, Celâl Nedim, Edibe (Hamevioğlu), Samiye (Balak), Vehbi, Muhlis, Hayriye (Alaybeyi) adlı çocukları olmuştur. Bu çocuklarından Celâl Nedim Kürkçüoğlu Urfa'nın eski Belediye Reislerinden; Vehbi Kürkçüoğlu, Kurtuluş savaşımızın İstiklâl

- Madalyası sahibi yedeksubaylarındandır. Mehmet Salih Bey'in kızlarından Ayşe Hanım (Kürkçüoğlu) (1879-1956) Safiye Hanım'dan olma ikiz kızlarından biridir. Kürkçüzade Bican Efendi'nin oğlu Ali Rıza ile evlidir. Evliliklerinden Mehmet, Şükriye (Rastgeldi), Behiye (Kaysı), Bican, Fatma (Kürkçüoğlu) adlı çocukları olmuştur. Bican, 19 yaşında zamanın askeri mahfel ve halk evi olarak kullanılan binasında yapılan bir baloda bir yüzbaşının kaza kurşununa hedef olmuş ancak kurtulamayarak vefat etmiştir. Ayşe Hanım, Bediüzzaman mezarlığında gömülmüştür. Mehmet Salih Bey'in kızlarından Fatma Hanım (Kürkçüoğlu) (1879-1949) Safiye Hanım'dan olma ikiz kızların diğeridir. Kürkçüzade Mahmut Nedim Bey'in eşi olan ablası Hacı Behiye Hanım'ın vefatı üzerine onun yerine gelin gitmiştir. Çocukları, Neşet, Naciye (Terzi), Şevket, Semiha (Güllüoğlu)'dır. Fatma Hanım, Bediüzzaman mezarlığında medfundur.
34. Hatırat, sf. 29.
35. Ekici/Bayladı/Alptekin; Cumhuriyete Kan Verenler, İst. 1971; Açıanal, Hasan; Urfa Kurtuluş Mücadelesi Hatıratı, Ankara 2001, sf.91-92 ŞURKAV Yayınları; Akalın Müslüm-Kürkçüoğlu Cihat, Millî Mücadele Albümü, Ank. 2016 sf.116. Urfa Belediyesi yayını.
36. Sorgu hâkimliği.
37. Nural, Yusuf Ziya; İlmî Feraiz ve Tevsii İntikal Kanunlarından Veraset ve İntikal. Kader matbaası. İstanbul 1951
38. Kürkçüoğlu Cihat, "100 yıl Önceki Urfa'dan İki Portre: Avukat Yusuf Ziya Nural ve oğlu Eczacı Veysi Ziya Nural". ŞURKAV Dergisi Sayı:34 sf.15.
39. Kürkçüoğlu Cihat, Aynı makale sf.16.
40. Şanlıurfa Merkez Pınarbaşı Mahallesi, C: 17, Hane: 444, Sıra: 8.
41. Akalın, Müslüm. Cumhuriyetten Günümüze Urfa'da Basın, Anzılha Dergisi Mart 1978, S:3, sf.9.
42. Çocukları için bkz. Kürkçüoğlu Cihat, aynı makale sf.16.
43. Hatırat'a göre; dedesi Hacı İsmail, Antep sancak beyi iken yakın dostluğu olan Antep eşrafından Hasircüzade Nuri Bey'in adını torununa vermiştir (sf.32).
44. Karakaş, Mahmut. A.g.e. sf. 134. Mezarının başdikmesinde şunlar yazılıdır: "Tarikat-ı Âliye-i Rufaiye'nin Sayyadî kolunun İzzeddin şubesinden Süleyman Zeki el Amidî hulefâsından Arabikâtibizade Muhammet Efendi oğlu Mustafa Nuri Baba, Teveffa ilâ Rahmetullahi Taalâ. 2 Rebiü'l-evvel, Sene 1371" (1 Aralık 1951).
45. Akalın-Kürkçüoğlu, Millî Mücadele Albümü, Ankara 2016 sf.116. Urfa Belediyesi yayını
46. Urfa Merkez Pınarbaşı Mahallesi C: 17, Hane:444.
47. Eyüp Şahin, "Kurtuluş Savaşında Türk Polisi", Polis Dergisi, Sayı: 47, Yıl:12, (Ocak-Şubat-Mart 2006), sf.59.
48. Kandemir, Sait Molla'nın Evi Nasıl Yakıldı, Tarih Mecmuası, 15 Aralık 1950, Sayı:3, sf.135.
49. Dikici, Dr. Ali; Urfa'nın Kurtuluşu için Faaliyet Gösteren "Onikiler" Hareketinden Komiser Şakir Bey.
50. Hatırat'ta Rifat olarak geçen adı, nüfus kütüğünde Mehmet Rifat'tır. Annesi de hatıratla İsmihan, Nüfus kütüğünde Havva'dır. Bkz. Şanlıurfa Merkez Pınarbaşı Mahallesi C:17, Hane:444. Ayrıca bkz. Arabikâtibizade Mehmet Rifat Efendini Hacı İsmail Efendi. Urfa Şer'iyye Sicili, Cemaziyelevvel 1303/ No: 393
51. Manastır Vilâyeti.
52. Sağır, Abdülvahap, Osmanlı Bürokrasisinde Urfalı Memurlar (1848-1912) Ank. 2018, sf. 120-121.
53. Arabikâtibizade Mehmet Rifat Efendi'nin kızlarından İsmet (İsmihan) Hanım'ın (Mehmet Rifat-Nuriye) (1896-1972) ilk evliliğinden Suat Hanım olmuştur. İlk evliliğinden çok sonra evlendiği amcazadesi Yusuf Ziya Nural'dan Güler adlı kızı olmuştur. Fahriye Hanım (Mehmet Rifat-Nuriye/Nüfusta Hatice) (1897-?) Urfa eşrafından Hacı Hüseyinağazadeler'den Abdulkadir Bey'le evlenmiş ve çocuğu olmamıştır. Dul kaldıktan sonra Urfa'da hâkim olarak görev yapan Hasan Dağa ile evlenmiştir. Çocuğu yoktur. Hayriye Hanım (Mehmet Rifat-Nuriye/nüfusta Hatice) (1901- 1978) Amcazadesi İbrahim Yazgan'la ilk evliliğini yapmıştır. Geçimsizliğe dayalı ayrılmayı müteakip tekrar evlenip ayrılmış, göğüs kanserinden ölmüştür. Çocuğu yoktur.
54. Fidan, Ramiz. "Kâzım Yazgan". Bursa Eczacı Odası Bülteni, Sayı:36, sf.32-34. Bu yazıda Musa Kâzım'ın Urfa'nın Fransızlar tarafından işgal edilmesi üzerine, İstanbul'da eczacılık öğrenimine ara verip Beyrut üzerinden Urfa'ya geldiği Fransızlarla savaşta milis güçlerinde sıhhiye ve doktor yardımcılığı görevini üstlendiği ve yaralanan askerlerin tedavisi için çalıştığı yönde kaynağı ve teyidi olmayan bir bilgi de yer almaktadır.
55. 1960 yılında Eczacılık Fakültesi'nin açılış gününe davet edilerek bir konuşma yaparak düşlerinin gerçekleşmesinden duyduğu memnuniyeti dile getirmiştir. Fidan, a.g.y.sf.34.
56. Yıldırım, Yüksel; Urfa'nın 1934-1951 Arası Sosyo-kültürel Yaşamında Mihenk Taşı Bir Kurum: Urfa Halkevi. ŞURKAV Dergisi Eylül 2016, sayı:26 sf.14; Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, Ağustos 2016. Sf.321.
57. Urfa Halkevi, ilk açıldığı dönemde 7 şubede faaliyet göstermiş ve merkezden gönderilen paranın yetersiz gelmesinden dolayı maddi sıkıntılar yaşamıştır. Fakat buna rağmen Kâzım Yazgan döneminde halkevinde görev yapanların özverili çalışmaları sayesinde maddi imkânsızlıklara karşı önemli çalışmalar yapılmıştır. Kuruluşundan sonra, 1 yıl içinde Urfa Halkevine kayıtlı üye sayısı erkek 843, kadın 36 olmak üzere toplam 879 kişiye çıkarılmıştır. Pınar, Mehmet-Özdurgun, Yunus. Urfa Halkevi ve Faaliyetleri (1934-1951).
58. Bkz. Milli Gazete (29 1. Teşrin 933)
59. "Urfa'da Millî Gazete" 29 Teşrin-i sâni 1933, sf.1
60. "23.2.934-23.2.935 Bir Yıllık İş sayımı" Urfa Halkevi yayını. Ulu-sal Basimevi, Urfa 1935, sf.3
61. Halkevinin ilk dönemlerinde yaşanan sıkıntılardan biri de su sıkıntısıdır. Halkevinde bulunan kuyu ihtiyaçlar için yeterli gelmemiş, özellikle yaz aylarında kuyunun kurumasıyla halkevinin temizlik işleri aksamış, halkevi bahçesindeki çiçekler kurumuştur. Pınar, Mehmet-Özdurgun, Yunus. Urfa Halkevi ve Faaliyetleri (1934-1951).
62. Hatırat. sf.60
63. Fidan, a.g.y. sf.34.
64. Akalın, Müslüm. 19 ve 20 yüzyıl Urfa Tarihinden Yapraklar" Ankara 2018, sf. 204,216; Akgün Gazetesi 5 Nisan 1954.
65. Hatırat sf.62. Urfa'daki aday listelerinden memnuniyetsizlik ve DP'deki siyasî kaynama 1957 seçimlerde DP'ye seçimi kaybettirmiş, dönemin seçim sistemine göre CHP, Urfa'da milletvekilklerinin tamamını kazanmıştır.

Tarihteki Harran Okulu'ndan Şanlıurfa'da Tematik Üniversiteye Doğru...

Prof. Dr. İbrahim Halil MUTLU
Akdeniz Üniversitesi
Mühendislik Fakültesi
Malzeme Bilimi ve Mühendisliği Bölümü

Eğitim; bireyin yaşamını sürdürmesi ve toplumda yer edinebilmesi için kazandığı bilgi, beceri ve anlayış değişikliklerinin bir bütünüdür. Daha geniş anlamda ise, insanların toplum standartlarını, inançlarını ve yaşamını kolaylaştıracak yolların kazanılmasında etkili olan sosyal süreçlerin tamamıdır. Eğitim, insana belirli konularda bilgi sağlarken, aynı zamanda bir değerler sistemi öğretir. Sahip olduğu inançları etkiler ve hayata farklı açılardan bakmayı öğretir. Böylece eğitim, kişinin mesleğini ve toplumdaki statüsünü, ailesine sunacağı olanak ve itibarı da belirlemiş olur.

Eğitimciler, eğitimi formal ve informal olarak adlandırırken, formal eğitimin en üst düzeyde verildiği yeri üniversiteler olarak vurgularlar. Bu nedenle biz de eğitimin en üst düzeyde verildiği yer olan üniversite kavramını irdelemeden önce, üniversitenin sözcük anlamına bir bakalım. Latince “universitas” kelimesinden batı dillerine, Fransızca “université” kelimesinden de dilimize geçmiştir. Osmanlıca “külliye” (külli) ve Arapça “cami” (toplayan) kelimeleri ile anlam benzerliği içerir. Latince “universium” (bütün), “universal” (genel), “universas” (toplula) kelimelerinin türevi olan “universitas” sözcü-

ğü, bağımsız tüzel kişiliğe sahip ve ortak çıkarları olan kişiler topluluğu anlamına gelmektedir. Başka bir deyişle üniversiteler, bilim üreten, bilgi yayan, en üst düzeyde araştırma ve eğitim yapılan, içerisinde fakülte, yüksekokul ve araştırma merkezlerini barındıran, ödüllendirme, derecelendirme ve diploma verme yetkisine sahip eğitim ve araştırma kurumlarıdır.

Üniversitenin genellikle dört temel işlevinden bahsedilir; bilimsel bilginin öğretilmesi, tartışılması, araştırılması ve elde edilen bulguların yayınlanması. Bu işlevlerden birinin aksaması durumunda üniversite tanımı eksik olacaktır. Günümüzde ise üniversite kavramını değişik şekillerde ifade etmek mümkündür. Gençliğin şekillendiricisi ve geleceğe yol göstericisi olarak tanımlanan üniversitelerin sadece eğitim-öğretim, araştırma ve meslek edindirme görevinin olmadığı, aynı zamanda bilim, kültür ve ideoloji üretmek topluma aktarma ve toplumu bilinçlendirme görevlerinin de olduğu, bu itibarla kuruldukları yerlerde toplumu geliştirici güç olarak da görüldükleri ifade edilebilir. Bu tanımlarda hareketle hem işlevsel olarak hem de fiziksel olarak çağın gerisinde kalmamaları Üniversitelerin, günümüz toplumuna

yön veren en önemli itici güç kurumlar olduğu düşünülebilirler.

Bilgide ve teknolojiye yaşanan gelişmeler üniversiteleri değişime ve yapılarını çağın gereklerine göre tasarlamaya yani dönüşüme zorlamaktadır. Sanayi devrimi sonrasında bilim ve teknolojiye gözlenen gelişmeler, üniversite eğitiminde yeni düzenlemelerin yapılmasına neden olmuştur. İkinci Dünya Savaşı sonrası üniversitelerde eğitim ve ar-ge kültürü önem kazanmaya başlamış ve böylece üniversiteler geleneksel büyüme oranlarının çok üzerine çıktığından, bilim dalları çeşitlenerek daha karmaşıklaşmıştır. Dolayısıyla her kültür; üniversite ile ilgili yer seçimi, planlama ve örgütlenme kararlarında kendi modellerini oluşturmuştur.

Yükseköğretimde var olan küreselleşme sonucunda, gelişmiş ülkelerdeki bilimin kolektif ve teknolojiye uyumlu altyapısını iyi kullanan “tematik üniversiteler” ön plana çıkmıştır. Bologna süreci ile birlikte Avrupa’da başlayan bu derecelendirmede üniversiteler, kalite geçerlilikleri ile beraber, bu verilere dayanılarak sıralandırılmaktadır. Ülkemizdeki üniversiteler incelendiğinde, altyapı ile başlayan süreç, kalite ve diğer yapılandırma çalışmaları

hızlı bir şekilde devam etmektedir. Buna karşılık ülkemizdeki hızlı nüfus artışı, ekonomik kalkınma ve bilginin öneminin artması ile birlikte üniversite sayısında da artışa gidilerek iller ve bölgeler arasındaki eşitsizlikleri azaltmak adına olumlu ve yapıcı adımlar atılmış olmasına rağmen tematik üniversite kavramı yeni tanımlanmaya başlanmıştır. Birinci nesil üniversiteler; hizmet öncesi eğitime odaklanarak toplumun ihtiyaç duyduğu meslek insanını yetiştirmeyi hedeflediğinden bu tip üniversitelere “kitlesel eğitim üniversitesi” denilmektedir. İkinci nesil (Araştırma Üniversiteleri) üniversiteler ise, temelde araştırma odaklı planlanmış olup bu tip üniversitelerde, lisansüstü öğrencilerin lisans düzeyindeki öğrencilere oranı daha yüksek ve ders veren öğretim elemanı başına düşen öğrenci sayısı daha düşüktür. Ayrıca öğretim elemanları içinde doktora derecesine sahip olanların da oranı yüksektir (ABD, Japonya ve bazı Avrupa Ülkelerinde bu tür üniversiteler mevcuttur).

Üçüncü nesil üniversiteler (Girişimci Üniversiteler), faaliyet alanlarını kendi mensuplarının değer yargılarına göre tespit etmekten çok toplumun gereksinim ve beklentileri ile kendilerine tahsis edilen kaynaklara göre belirleyen kurumlardır. Bu tip çağdaş üniversiteler, toplumun her kesimi ile bütünleşmiş, faaliyetleri bakımından topluma karşı olan sorumluluklarını en yüksek düzeyde yerine getiren, denetleyen ve denetlenen (hesap veren), tüm faaliyetleri toplum tarafından yönlendirilen, sahip olduğu her türlü tesis, donanım, bilgi birikimi ve insan gücünü girişimci bir zihniyetle değerlendirerek ek mali kaynak yaratan, modern işletmecilik teknikleri ile yönetilen bir yapıya sahiptirler. Son olarak dördüncü nesil üniversiteler (Dönüştürücü tematik üniversite) ise, “tematik üniversiteler”dir. Eğitim, araştırma ve topluma hizmet faaliyetlerini belli bir alanda yoğunlaştırmakla beraber ilgili diğer bilim alanı ve disiplinlerle etkileşimini de etkin şekilde gerçekleştiren kurumlardır. Bu tip

üniversitelerde, farklı disiplinler bir arada yer alır, ancak disiplinler arası sınırların esnek olduğu bir durum söz konusudur ve üniversitenin topluma hizmet sunma işlevi bağlamında toplumsal sorumluluk bilinci daha çok ön plana çıkar. Kamuya hesap verilebilirlik salt ekonomik olmaktan çıkmış, toplumsal sorumluluk boyutu daha önemli hale gelmeye başlamıştır.

Gelişmiş toplumlara yön veren günümüz üniversite modellerine baktığımızda, göze çarpan iki önemli unsurun “tematiklik” ve “dönüştürücülük” olduğu görülecektir. Özetle, üniversite anlayışı değişikçe üniversitenin görevleri, rolleri ve sorumlulukları da değişmektedir. Birinci nesil üniversitede “eğitim-öğretim”, ikinci nesil üniversitede “araştırma”, üçüncü nesil üniversitede “hizmet”, yeni şekillenen dördüncü nesil üniversitede ise “dönüştürme” olguları ön planda tutulmaktadır.

Tarihte Harran Okulu (Harran Üni-

versitesi)

İlk çağlardan beri varlığı bilinen Harran Okulu'nun geçmişini kısaca belirtmek olursak, bilinen tarihte yedi bin yıl boyunca Anadolu'nun birçok farklı medeniyetlerine ev sahipliği yapan ve çeşitli devletlerin idaresi altında kalan Harran'da, İslâm öncesi dönemde putperest ekolü temsil eden Harran Okulu (Harran Mektebi), tıp, astronomi, fizik, matematik öğreniminin yanı sıra eski Yunanca ve Süryanice eserlerin tercüme edilmesi çalışmalarıyla da tanınmıştır. Güneş, Ay ve gezegenlerin mukaddes sayıldığı eski Mezopotamya'da putperest İlkçağ Helenizm'inin İskenderiye'deki bilim ve felsefe mektebi dağılıncaya, burada ders veren filozofların bir kısmı Harran'a gelmiş; Hazreti İbrahim'in de bir dönem yaşadığı kabul edilen bu şehirde kitaplarını ve öğretilerini rahatça muhafaza edebilmişlerdir. Harran'da felsefe ilminin ulaştığı seviye neticesinde, dünyadaki üç büyük felsefe ekolünden biri olan "Harran ekolü" ortaya çıkmıştır. Harran'ın 640 yılında İslâm topraklarına dâhil olmasıyla birlikte bölgede Müslü-

manlık yayılmış ve İslâm dininin müsamahası sayesinde Müslüman, putperest ve Hristiyan bilim adamları Harran'da hep birlikte üniversite kelimesinin "evrensel" anlamını hayata geçirmişlerdir. Dünyanın en eski üniversitesi üzerine Abbasi Halifesi Harun Reşid (786–809) zamanında tekrar inşa edilen Harran Okulu, kendini ilme adayan hocaları ve zengin kütüphanesiyle büyük bir ün kazanmış ve İslâm kültür tarihinde çok önemli bir yer edinmiştir. Eskiçağdan beri varlığı bilinen okul, 718–913 tarihleri arasında (İslâmî dönem) ilim ve sanatta doruk noktasına ulaşmıştır. Bir ilim, irfan ve fikir merkezi hâline gelen Harran'da, çok farklı yerlerden talebeler, Müslüman âlimlerin yanı sıra Sâbiî ve Hristiyan ilim adamlarında eğitim görmüş ve çeşitli alanlarda araştırmalar yapmışlardır. Harran'daki meşhur okulun canlılığını muhafaza ettiği dönemde burada birçok büyük ilim ve fikir adamı yetişmiştir. Meselâ felsefe, tıp, matematik ve astronomi sahaslarında kendini geliştiren, Yunan filozoflarının eserlerini Arapçaya çeviren Sâbit bin Kurra

(821–901), Astronomi ve matematik âlimi Ebû Abdullah el Battani (858–929), İslâm ilim tarihinde atom ifadesini ilk ortaya atanlardan biri olan Cabir b. Hayyan'da (721–825), Harran Okulu'nda görev yapanlar arasında sayılabilir. Medeniyetlerin beşiği olan Harran, 1260 yılı başlarında Moğollar tarafından işgal edilmiştir. 1270 yılında Moğollar burayı ellerinde tutamayacaklarını anlayınca kenti yakıp yıkarak tahrip etmişler ve halk Mardin, Halep ve Şam'a göç etmişlerdir. Dünyadaki ilk yerleşim merkezlerinden biri kabul edilen ve vaktiyle güzelliği, özgün mimariyesiyle dillere destan bir şehir olan Harran, yıllarca harabe hâline gelmiştir.

Harran Üniversitesi'nin Yeniden Kuruluşu

Tarihteki Harran Okulu'nun adını yaşatmak amacıyla, TBMM'nce 1992 yılında Şanlıurfa'da kurulan üniversiteye "Harran Üniversitesi" adının verilmesi geçmişi olan bir üniversitenin yaşatılması açısından önem arz etmektedir. Şu andaki eğitimi ile Harran Üniversitesi birinci nesil üniversite olarak "eğitim üniversitesi" ve ikinci nesil

üniversite olarak "araştırma üniversitesi" işlevlerini yerine getirmeye çalışmakta ve üçüncü nesil üniversite "girişimci" olarak henüz emekleme dönemini yaşamaktadır. Ancak dördüncü nesil olarak anlaşılan "tematik" üniversite kavramı ile ilgili herhangi bir yapılanma bugün için mevcut görünmemektedir.

Şanlıurfa'da Tematik Üniversiteye Doğru...

Şanlıurfa'ya gerek GAP'ın başkenti olması, gerekse tarihin başlangıç noktasında mihenk taşlardan biri olması bakımından, uluslararası ve ulusal araştırma kurumları ile uyumlu tematik (tarım, felsefe ve astronomi olmak üzere), ikinci bir üniversite kurulması için çalışmalar başlatılmalıdır. Dolayısıyla, bu yeni üniversite, toplumun her kesimi ile bütünleşmiş, faaliyetleri bakımından topluma karşı olan sorumluluğunu yerine getiren, denetlenen ve faaliyetleri toplum tarafından yönlendirilen, sahip olduğu her türlü tesis, teçhizat, bilgi birikimi ve insan gücünü girişimci bir zihniyetle değerlendiren, ek mali kaynak yaratan, modern işletmecilik teknikleri ile yönetilen, uluslararası yapıya sahip bir kurum olmalıdır. Yeni tematik üniversitenin topluma hizmet sunma işlevi bağlamında

toplumsal sorumluluğu daha çok ön planda olacak ve böylece üniversiteler ekonomik hesap verilebilirliğin yanı sıra toplumsal hesap verilebilirliğini yüklenmiş olacaktır. Bu yeni üniversite tematik olduğu için belli bir alana yoğunlaşacak, fakat yoğunlaştığı alan dışındaki ilgili diğer disiplinlerle etkileşimi de önemseyecektir. Böylece üniversitede farklı disiplinlerin bir arada ve disiplinler arası sınırların esnek olduğu bir durum da söz konusu olacaktır.

Şanlıurfa'mızın önemli bir değeri olan Harran üniversitemizin olduğu gibi, bölge üniversiteleri, ulusal ve uluslararası (TÜBİTAK, NSF, AB'deki araştırma merkezleri v.b) merkezlerle birlikte, kurulacak yeni tematik üniversitenin akademik yönden dünya çapında başarılarla imza atacağından bilime, ekonomiye ve en önemlisi toplumlara önemli katkı sağlayacağına inancım tamdır. Bugün Şanlıurfa ile aynı nüfusa sahip Gaziantep ve Antalya'da dört, Konya ve Trabzon gibi illerde üç veya daha fazla üniversite varken, tarımın beşiği Şanlıurfa'da bir üniversitenin bulunması yadırganacak bir durumdur. Bu nedenle, bulunduğu coğrafi konum bakımından bölge ve ülke için önem arz eden tematik bir üni-

versitenin kurulması için topyekûn bir seferberliğe gidilmeli ve en önemlisi ilgili kişi, kuruluş ve kurumlara yeni üniversite kavramının önemi en iyi şekilde anlatılmalıdır. Gelişmiş toplumlarda gelişimin sonucu olarak; birçok kurum ve kuruluşlarda değişime gidildiği gibi, üniversiteler de misyon ve vizyonları çerçevesinde yeni bir yapılanma içerisindedir. İşte bu yüzden ülkemizdeki üniversite kavramının yeniden ele alınması ve tematik üniversitelerin önlerinin daha da açılması gerekmektedir. Artık ülkemizde de bilim ve teknoloji üreten üniversitelerle, meslek adamı yetiştirenler kesinlikle birbirinden ayrılmalıdır. Böyle bir yapılanma hem ülkenin ekonomisine katkı sağlayacak hem de bağlı oldukları bölgeye ayrı bir dinamizm getirecektir.

Tarihte M.Ö. 6-7 bin yıllarında kurulduğu tespit edilen "Harran Okulu"nun Şanlıurfa'da olduğunu düşünecek olursak neden 21. Yüzyılda da tematik bir üniversite tekrar bu bölgede kurulmasın? Bölgede yaşayan ve çalışanlar olarak gelecek nesillere örnek olacak bir eseri şehrimize kazandırmak için hep birlikte gayret etmemiz gerektiği açıktır.

Başka “NACİ İPEK” Yok...

Adil ÜNÜR
Gazeteci-Matbaacı
unuradil@gmail.com

Naci İpek

Gerçek Urfalılar ve Urfa'ya gönülden bağı olanlar O'nun Urfa'ya olan sevgisi, saygısı ve katkısıyla ilgili nice örnekleri bilirler. Bu bağlamda nişanelerinden biri; tertemiz Urfa suyu misali yüreğinden kaynaklanmış olan "Başka Urfa Yok" sözüdür ki, bu vurgusundan esinlenip başlığımı oluşturmamda bir kez daha yol göstericim oldu Naci Amca...

"Amca" diyorum rahatlıkla, çünkü; zat-ı alileriyle kan bağımlı olmasa bile Urfalı olmak, Urfa'yı sevmek, bu kadim şehre ve insanına hizmet etmeyi ibadet bilmek gibi kutsal bir bağımız var. Ve kendilerinden Allah (c.c) razı olsun, bendenize her zaman öğretici ve doğru yolu gösterici oldular bir amca gibi.

1952 yılından 1975 yılına kadar "Cumhuriyet", "Yeni İstanbul" ve "Akşam" gazeteleriyle "Kim" ve "Akis" dergilerinin Urfa temsilciliğini yapmış olan Naci Amca ile 1987 yılında vefat eden babam gazeteci-matbaacı Rifat Ünür Usta'nın arkadaşlıkları gazetecilik manasında meslektaş olmalarının çok üstünde kıymetli bir dostluk idi.

Ve ben dostluklarının hayırlı ışığıyla daima aydınlandım. Babamın ortağı olduğu "Yeni Urfa Gazetesi" ve 1965'den itibaren 1973'e kadar çıkartıp devrettiği "Doğuş Gazetesi"ndeki

sohbetleri insanlık birikiminin temel taşlarından oldu.

Bugün İstanbul'da başında bulunduğum "Doğuş Matbaacılık ve Reklamcılık" firmamın adı da yıllar öncesinde yine Naci Amca ile kesişmektedir.

Şöyle ki; sene 1955.. Bugün Urfa'da Asfalyol(1), Sarayönü ve Atatürk Caddelerinin birleştiği kavşaktan Sarayönü Caddesi'ne doğru ilerlerken 4. ya da 5. dükkânda Naci Amca ile 1990 yılında vefat eden ağabeyim İsmet Ünür'ün ortak açtıkları kitapçının adıdır "Doğuş"...

Doğuş Kitapevi'nin hemen yukarısındaki merhum Sami Barlas Amca'nın Urfa'nın ilk Spor-Toto bayiliğini de yaptığı kırtasiye dükkânını ve onu geçince de köşede "Işıklar"ın(2) tüm ulusal gazeteler, dergiler ve mecmuaların satıldığı yerlerini sonraki yıllardan hatırlıyorum. Sami Barlas Amca'nın dükkânın girişine astığı cızırtılı bir hoparlörden çıkan radyodan naklen maç yayınlarının sesi ve oraya toplanan kalabalığın heyecanı dün gibi kulağımda ve gözümün önünde hala...

Benim Naci Amca'dan direkt feyz almaya başlamam ise 1964 senesinde başlar. Sözünü ettiğim Asfalyol, Sarayönü ve Atatürk caddelerinin birleştiği kavşaktan Asfalyol istikametine

doğru solda "Işıkların" dükkânından sonra başlayan bahçeli, geniş toprak avlulu taş binalı Vatan İlkokulu'na 1963-1964 yılında ben 1. sınıfa başlamıştım.

Asfalyol'un başında sağ tarafta okulumuzun hemen karşısında ise Hazar(3) Pasajı vardı. İşte o pasajda yine 1964 yılında Naci Amca'nın açtığı

Naci İpek Ortaokul yıllarında

Naci İpek / 1999

“Özlem Kitapevi” sadece benim için değil, kitabı seven herkes için Urfa’da önemli bir kültür merkeziydi, 4 yıl önce Aydın’a nakletmelerine kadar.

Türk ve dünya edebiyatının en değerli eserleriyle Özlem Kitapevi’nde tanıştım. Kitapevi olmanın çok üstünde edebiyat, felsefe, sanat konularında 7’den 77’ye herkese değerli hizmetler vermiş olan bu kültür ocağında biz çocuklar için kitabı parayla satın almak şart değildi, bir kenarda oturup okumamıza izin verirdi sevgili Naci Amca.

Tek isteği raflardan indirilen kitapların sonra yine aynı yerlerine konulmasıydı. Bu da kitap sevgisi ile beraber ince bir disiplin yaratıyordu bizlerde.

1970 yılında orta üçüncü sınıfında okurken İstanbul’a yerleşmemiz nedeniyle ayrılmak zorunda kaldığım Urfa Lisesi’nin Urfa’ya kazandırılmış olmasındaki Naci Amca’nın liderliğini çok kimse bilse bile ben yine de değişimden geçemeyeceğim.

Urfa’ya gelen dönemin Milli Eğitim Bakanı Hasan Ali Yücel’den lise isteyen 7 arkadaşın teşvikçisi ve lideri

Naci İpek / 2018

Naci Amca çok değerli insanlara ocak olmuştur.

Urfa Lisesi’nin kuruluşunu bakınız kendi ağzından nasıl anlatmış:

“1945 senesinin Kasım veyahut Aralık ayı, yani bir kış günü. Daha o zaman Urfa’da lise yok. Bir tek ortaokul var. Hiç unutmam, biz o zaman ortaokul 3’deydik, bir grup oluşturduk.

Hasan Ali Yücel’in geleceği, gece geç saatlerde duyuldu. Biz evde oturuyoruz. Okulun odacısı geldi, ‘sizi okuldan istiyorlar’ dedi. Biz hemen okula gittik. Akdeniz hocamız(4) vardı. ‘Çocuklar Milli Eğitim Bakanımız geliyor. Ona, bu akşam bir program hazırlayacağız’ dedi. ‘Peki’ dedik. Biz apar topar Halkevi’ne gittik. İşte program yok, orada hatıra ne geldiyse. Kültür merkezi var. Onun bir uzantısı vardı. Orası sinemaydı, onun uzantısı da oteldi. Yani 15-20 kişilik çok güzel bir belediye otelydi. Oranın merdivenlerinden başladık. Her merdivene ‘lise isteriz’ diye yazdık. Kapısına, girişine Hasan Ali Yücel’in kısaca, dokunabileceği, bakabileceği ne varsa ‘lise isteriz’ diye yazdık. Yemek yiyeceği taba-

ğa... Her şeye, O zaman böyle peçeteler filan, havlular filan geldi. Ona bile. Affedersin tuvalete kadar ‘lise isteriz’ yazdık. Hasan Ali Yücel’in yattığı yastığın üzerine, karyolanın üzerine, elini sileceği havlunun üzerine, su içeceği bardağın üzerine, hatta otelin merdiveni üzerine bile ‘lise isteriz’ yazdık. Şimdi, misafirler geldi. Babê Yılmaz çıktı sahneye. Çok muazzam taklit yapardı. O’nun çok yönleri vardır. O zamanlar eski radyolar var, o ışıklı, yeşil gözlü... Elektrik yok, anten yok, teknoloji bu kadar gelişmemiş. Radyolar hava bulutlu oldu mu devamlı parazit yapar. Hasan Ali Yücel’in sesini taklit ederek Urfa’da lise açılacağı haberini verdi. Hasan Ali Yücel hiç unutmam, böyle yarım saat kasıklarını tuta tuta güldü.

Şimdi biz de Bakan’a ne yapalım? Organize olduk. Aşağı şehirde bir nalbur vardı. Halen de hayattadır. Orada anzer boyası deriz, kırmızı bir boya vardır. Özel bir boyadır o. Gittik adamı saat gece 11-12’de evinden uyandırdık. Getirdik dükkânı açtık. Yani sulu boya yok yağlı boya yok. Hiçbir şey yok. O boyadan aldık. Bir taşın içerisi-

Av. Müslüm C. Akalın ve A. Naci İpek / 2009

ne koyduk. Sabah soğukta erkenden gittik, bir berberi uyandırdık. 30-40 kişi saçımızı sıfır numara tıraş yaptık. O zaman kopya kalemler vardı. O kopya kalemlerle başımıza 'lise isteriz' diye yazdık. Hasan Ali Yücel'in yattığı odanın karşısında önce İstiklâl Marşı ondan sonra 10. Yıl Marşını söyledik. Hasan Ali Yücel kalktı, soğukta çıktı 'Tamam delikanlılar lise sizin hakkınız. Hiç şimdiye kadar böyle içten bir istekle karşılaşmamıştım' dedi. Hakikaten gittikten sonra, Ocak mıydı, Şubat mıydı lise açılış emri geldi. Ve 1946'da Urfa Lisesi kuruldu."

Kuruluşuna emek verdiği Urfa Lisesi'nde Edebiyat Öğretmeni Halide Nusret Zorlutuna Hanımefendi'den gördüğü destek Naci Amca'nın edebiyat ile olan derin bağının en önemli ilmiği olduğunu söylemek mümkün. Daha sonra İstanbul Özel Gazetecilikte Burhan Felek Beyefendi ise gazetecilik alanındaki dirençli ve düzgün duruşuna feyz olmuştur.

Yaşar Kemal'le de o dönemde tanıştı. Saidi Nursi'nin vefat haberini günün şartlarında ulusal basına verdi. "Yeni Urfa" ve "Urfa'nın Sesi" gazetelerinde yazılar yazdı.

1952'de Celal Ulusoy ile "Urfa Gazetesi"ni çıkardı. İl Özel İdaresi'nin Şehit Nusret İlkokulu'nun tarihi binasını yıkma kararına karşı kampanya başlattı. Bina yıkılmadı, halen hizmet vermektedir...

1957'de Karakoyun, 1961'de Fırat gazetesini çıkardı. 1969 yılında yayınladığı 'Şiirlerde Urfa' kitabı Urfa şiiri için adeta bir ansiklopedidir. "İlimiz Şanlıurfa" adlı kitabından sonra "Urfalı Güzel" şiir kitabını 1989'da, "Gönlümde Şiirleştiğin An"ı ise 1994'de yayınladı.

1991'de ŞURKAV'ın, 2004'de Ankara Urfalılar Derneği'nin kurulmasında uğraş verdi. Halen bu iki kurumun da mütevelli heyeti üyesidir.

1960-1986 yıllarında Urfa Kızılay Şubesi yönetim kurulu 2. başkanlığını yaptı. Yine o yıllarda 15 yıl T.H.K ve Çocuk Esirgeme Kurumu Başkanlıklarını yaptı.

1966'da Rüknettin Akbaş'la birlikte ancak iki sayıya oluşabilen "Anzilha Dergisi"ni 1978 yılında Müslüm Akalın'la birlikte yeniden çıkardı.

Anzilha Dergisi üçüncü ve son çıkışında 1988 yılında Müslüm Akalın sorumluluğunda Adil Saraç'ın sanat yönetmenliğinde "Anzilha Aylık Şiir Dergisi" olarak yayın hayatını sürdürdü.

Bu arada M. Hulusi Öcal'ın "Özellikleri ve Güzellikleriyle Çiğköftemiz"; Müslüm Akalın'ın "Milli Mücadelede Urfa"; M. Emin Ergin'in "Urfa Ağız Sözlüğü" ile "Urfa'dan Derlenmiş Hoyratlar ve Maniler"; Mahmut Karakaş'ın "Tuhfet Üi Haremeyn"; Dr. İhsan Barlas'ın "Dünden Bugüne"; adlı kitaplarını; öğretmen Mahide Uyanık'ın "Şivan" adlı hikâye kitabını; M. Adil

Oymak'ın "Adsız Kitap"; Şükrü Algin'in "Kayıp Ozan" ve Mahmut Yaşar Uğur'un "Şebnem"; Mustafa Dişli'nin "Dumanlı Dağlar" adlı şiir kitaplarını; Attila Maraş'ın "Şehrayin", "Aney", "Doğudan Batıdan Ortadoğu'dan" adlı şiir kitaplarıyla "Peygamberler Şehri Şanlıurfa" adlı kitaplarını Urfa kültür hayatına kazandırdı.

Urfa'da merhum Ömer Okutan Ağabey'in Hizmet Gazetesi ile değerli dostum Ahin Güneş'in Urfahaber.net gazetelerindeki köşe yazılarım için övgüsüne mazhar olduğum Naci Amca'nın Anadolu Gazetesi'nde köşe yazısı yazmam konusunda bana görev tevdi etmelerinden büyük bir onur ve sevinç duydum. Bu sorumluluğu yerine getirmeye gayret ettim...

O'nun olağanüstü insan sevgisinin yer ve zamanla sınırlı olmadığına altını özellikle çizmek isterim. Sinoplu Diyojen'in "Gölge etme başka ihsan istemem" sözü O'nun Urfa, Urfalı, Urfalıyı sevenler hatta her insan ve canlıyı koruyup kollamak için en birinci düsturu olduğunu söylemeyi görev kabul ediyorum...

Naci Amca'nın kapısını ve telefonunu çalıp engin deneyim ve hoşgörüsünden istifade etmiş dostlarından biri olmak şerefine nail olduğum için Rabbim'e şükrediyorum. Çünkü "Başka Naci İPEK Yok".

Yüce Allah değerli şahsına bundan sonra da sevdikleriyle beraber sıhhat, afiyet ve huzur dolu mutlu bir yaşam nasip eylesin inşallah...

KAYNAKLAR

- 1) Urfa'nın ilk asfalt yolu olması itibarıyla halk tarafından bu şekilde anılmıştır.
- 2) Sarayönü caddesiyle asfalt yolun kesiştiği güney köşede Işıklar ailesinin sahibi olduğu gazete/dergi bayiliği.
- 3) Urfa Valisi Nurettin Hazar'ın adını taşımaktadır.
- 4) Urfa Lisesi'nin ünlü hocalarından Ratip Akdeniz.

Harran ölllerinde Bölük Komutanı Bir Subay Cemal MADANOĞLU

Mehmet KURTOĞLU
Yazar-Şair
Vakıflar Genel Müdürlüğü
Yayınlar Müdürü
kurtoglu.mehmet63@gmail.com

Türk siyasi hayatında bir dönemi onsuz anamayacağımız Cemal Madanoğlu 1907 yılında Eşme'de doğmuş. Kuleli Askeri Lisesi'ni ve Harp Okulu'nu 1926 yılında bitiren Madanoğlu, Doğu görevinde bulunduğu 1930'lı yıllarda Urfa'da jandarma komutanlığı yaptı. Harp Akademisinden 1941 yılında mezun oldu. Kore savaşında Kumandan yardımcılığı, Sivas ve Siirt'te tümen komutanlığında bulundu. Erzurum ve Elazığ'da Tümen komutanlıkları yaptı. Silahlı kuvvetlerin çeşitli kademelerinde bulundu. 27 Mayıs darbesinin önde gelen isimlerinden oldu. Harekâtı bizzat kendisi yönetti. Milli Birlik Komitesi üyesi olarak Ankara komutanlığı yaptı. 1961 genel seçimlerine kadar görevini sürdüren Madanoğlu parlamentoya giremedi. Sivil yönetimin kurulmasından sonra Ordu'dan istifa etti. 1965 yılında Cumhurbaşkanlığı kontenjanı aday olarak senatoya girdi. 12 Mart'tan sonra 1972 yılında Orduda gizli örgüt kurma iddiasıyla yargılandı ve beraat etti.

Madanoğlu'nun anılarındaki Urfa bölümü Harran'ın o günlerdeki durumunu görmemizde önemli bir belge niteliğindedir. O da Cemil Filmer ve daha sonra anlatacağımız Fazıl Bayraktar gibi, köy ve aşiret üzerinde yoğunlaşır.

Bugün bile henüz aşamadığımız ağalık, aşiretçilik olgusunun kökenine inmemize yardımcı olur. Yine Urfa'nın kırsal kesiminin aşiretçiliğinin siyasi zihniyetlerle birlikte büyüdüğünü, bunun yalnızca Cumhuriyetin ilk yıllarından başlayan bir olgu olmadığını, ta binlerce yıl geriye gittiğini az buçuk tarih okuyan herkes görecektir. Aşiretçilik ve ağalığın bazen olumlu bazen olumsuz (daha çok olumsuz olduğunu söylemeliyim) yönlerinin olduğunu da belirtmeden geçmeyelim. 17. yüzyıldan sonra Urfa'ya gelen seyyah ve ajanların hatıralarında ve günlüklerinde Urfa hep "aşiret ve ağalık" üzerinden anlatılmıştır. Yabancı seyyahların birçoğu ağalık ve aşiretlerin işleyişlerini kavramaya çalışmışlardır. Örneğin bir Rus generali bölgenin aşiret haritasını çıkarmıştır. Osmanlı'nın yıkılışını aşiret ve ağalar üzerinden daha da hızlandırmak isteyen yabancı güçler, uzun yıllar bölge üzerinde çalışmışlardır. Özellikle Oryantalistlerin ve seyyahların tutukları bu günlük ve anılar çok iyi değerlendirilmiş, Osmanlı'ya karşı geliştirdikleri taktiklerde bu çalışmaların büyük faydası olmuştur.

Yahudi Arap krallığı kurmak isteyen Şerif Hüseyin'in Kudüs için cihat edilirken kılını kıpırdatmaması, İngilizlere "benden emin olun" mesajı verir-

Madanoğlu

Anılar 1911-1953

■ Yaşam sürecinin kişiyi nereden alıp nereye götüreceği bir soru işaretidir. Bu soru işaretini bilmadan yorumlamanın kurcalamaya çalışmak, çağımız insanında bir karakter oluşturmuyor.

Herhangi bir anıyı okuyup adın Madanoğlu" maddesinde süttün okunuruz;

"Madanoğlu (Cemal) - Türk Generali ve siyasi adam. Eşme'de 1907'de doğdu. Kuleli Askeri Lisesi ve Harp Okulu'nu bitirdi (1926). 1941'de Kara Harp Akademisinden kurmay subay olarak çıktı. 1953 - 1954 yıllarında Kore Savaşında Türk Kumandanı Yardımcısıydı.

Korulan dönünde Tuğgeneral oldu (1954). Sivas ve Siirt'te Tümen'in başında bulundu. Erzurum'da Ordu Kurmay Başkanı (1957), Ankarada Zina Eğin Tümen (1958), Elazığta 12. Tümen Kumandanlığı yaptı.

Kara Kuvvetleri Lojistik Başkanlığı'na tayin edildi (1959). Silahlı Kuvvetlerin çeşitli kademelerinde bir süreden beri başlıyan devrim habiriği uzun süre bir yere ulaşamadı. Kıyısı ortamdaki değişikliklerden Madanoğlu kendisine bu görev devrettiği

landı Ankarada etti." Böyle bir yaşam sürecinden geçen insanın anıları ilgili olmalı.

Ne var ki anıları ağırlığı ile yaşam arısında her zaman doğru insanı bir şey kullanmıyor. Anı, yaşanan olayın insan belleğinde bırakıldığı izdir. Yaşanan olayı takip ederken insanın beğenmediği, yazarak beğenmediği olan insanın marifetidir, bilincidir.

Kişinin yaşadığı olayda kendisine karşı yazdığı katabilirdi ya da özleğine girebilirdi sanıldığına kolay oluyordu. Ülkemizin kültüründe anı türünde çok az yapı-

günceğin için ya da oluyordur, ni, dnya mek, kım kullanılmı genelde örneği diye yazı yazıyor. Bu yazılar du. Ge re sapıt anların Anı ve da çoğu gibi) ken içtisi sü blecek

Anı, yaşanan olayın insan belleğinde bırakıldığı izdir. Yaşanan olayı takip ederken insanın beğenmediği, yazarak beğenmediği olan insanın marifetidir, bilincidir.

bulunduğu gibi, değer taşıyanları da çok değerli. Anıların yularlarımızın olduğu,

çalıştığı bu tür yarı Nadir Nade'ye yazı yazıyor. Bu tür yarı Nadir Nade'ye yazı yazıyor. Bu tür yarı Nadir Nade'ye yazı yazıyor.

Urfa Harran'da bölük komutanlığı yapan Madanoğlu'nun anılarındaki "İsa El Hammadi" tipi buna en güzel örnektir. Madanoğlu anlatıyor; "Bir gün emir alındı. Komutan beni çağırdı, ayrıca sözle durumu anlattı. Ben 50 süvari jandarma alacağım, 'Suriye' sınırında kol gezeceğim, aşiretleri sınırdan 25 - 30 kilometre geriye çekeceğim, bundan böyle aşiretler develerini sınır boyunca otlatmayacaklar. Bizim yanda

devlet duruma egemen. Kimsede silah yok. Aşiret çadırında direğe asılı bir kasket, bir pantolon, bir ceket var. Aşiretten herhangi bir kimse işi olduğu zaman, geliyor çadıra, bunları giyip Urfa il merkezine yöneliyor. Ama çölde kefyeye-angel denen başlığını takıp maşlahıyla dolaşılıyor. Peki, devlet neden böyle bir önleme gerek görmüş? Niçin aşiretleri içeriye çekiyoruz? Ben sınır toplantılarında bulunmuyorum; ama

karar belgeleri elimden geçiyor. Çünkü İl jandarma mülhaki demek, vilayetin kurmayı demektir. Güvenlik bakımından böyle bir örgütlenme öngörülmüş. Belgeleri incelediğim zaman şunları görüyorum. Sınırın güneyindeki aşiretler bize 'gazve' yapıyorlar. Çöl Arabı saldırıya 'gazve' diyor. Kovboy filmlerindeki gibi dalıyorlar sürülerin içine iki-üç el silah patlattın mı koyun sürüsü başlıyor kaçışmaya. Koyundur, deve-dir alıp götürüyorlar; bizimkiler silahsız olduğundan bir şey yapamıyorlar. Ben üsteğmenim; ama Jandarma İl Mülhakiyim. Saygınlığım büyük. Herkes ikram ediyor: 'Buyurun efendim, baklava yiyelim, karpuz yaralım, bize hiç misafir olmuyorsunuz, bize zulmediyorsunuz...' Ve yakınıyorlar: 'Biz cebelilyiz (dağlıyız); ama silahımız yok. Karşı yandakiler bedevi (çölde yaşayan); ama silahlı kişiler. Onlar 100 silahla gelseler, bizde 5 tüfek olsa hiçbirisini buralara sokmayız; ama siz bize güvenmiyorsunuz, Fransız onlara güveniyor, Aşiret reislerine nişan da vermiş, göğsüne nişanlar takmış aşiret başkanının. Her gazveden, sonra sorunlar çıkıyor, sınır konuşmaları ve tartışmaları başlıyor.' 'Çare?' Bizim aşiretleri geri çekerek, sınır boyundan uzaklaştırmak. Elli süvariye aldım. Jandarmaya gelen asker kendi atıyla birliğine katılırsa daha kısa sürede tezkere alıyor. Harran çölüne daldık. Şimdi Harran ovası oldu. Harran çölü... O zaman kuraklıktan toprak çatlıyordu. Atla giderken dikkat etmezsen hayvanın ayağı çatlağın içine girer ve kırılır. Toprağın yarıklarına girmek gerekiyor at sürerken. Erler dikkat kesilmiyor Hammadi adında bir aşiret reisiyle ahbab olduk. Hammadi bize yol gösterme görevini üstlendi. Hammadi'nin asıl adı İsa El Hammadi; ama çölde 'İselhammadi' diyorlar. Göğsünde 'İstiklal Madalyası' var. Sonradan öğrendim ki adamın Lejyon Donör'ü de varmış; Fransız yakasına gitti mi (yani Suriye'ye) Lejyon Donör'ü takarmış, bizim yakada İstiklâl madalyasını. Böyle bir adam Hammadi." (1)

Madanoğlu'nun hatıratının Urfa bölümünün kahramanı İsa el Hammadi. Madanoğlu'nun anlattığı kadar renkli bir şahsiyet. Harran'da aşiret reisi olduğu için her yeri tanıyor. Madanoğlu onunla aynı zamanda dostluk

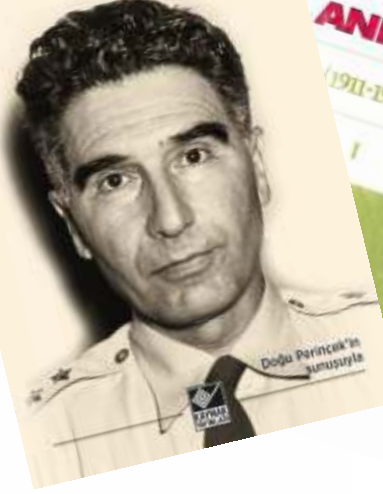
kurmuş. Birlikte Harran'ı dolaşıyorlar, aşiretlerle tanıştırmış Madanoğlu'nu. Birlikte Halef el Elgrir adında bir aşiret reisini ziyarete giderken, İsa el Hammadi yol gösteriyor. Madanoğlu bu yol arkadaşlığını şöyle anlatıyor: "Koskoca aşiret reisi sütçü beygiri gibi bir atın üstünde. Hayvanın başında bir yular var, parmak kalınlığında yünden yapılmış ipten oluşmuş. Gidiyoruz çölde. Jandarmalar arkamızda. İsa el Hammadi bize yol gösteriyor. Ben, alay ettim: 'Yahu, sen ne biçim aşiret reisin? Bu eşekten bozma ata neden biniyorsun?' 'İstersen yarış edelim', 'Edelim.' Yarışa başladık. Ben dörtnala fırladım. Ne var ki çölün içinde birkaç kilometre koşuktan sonra hayvan solmaya başladı, yavaşlamak zorunda kaldım. Baktım İsa el Hammadi, dörtnala ardımdan yetişiyor; ama yarışlardaki gibi doludizgin değil, rahat bir dörtnala. Hammadi benim yanımdan geçti, ben de dur demedim, gözden kayboldu. Biz jandarmalarla yürümeyi sürdürdük. Hava karardı, ama ilerde aşiretin ışıklarını görüyoruz, şehir izlenimi yaratıyor çadırların ışıkları. Keçe çadırlar, yan yana. Yürüyoruz, dereye. gidiyoruz ışıklar görünmez oluyor, dereden çıkıyoruz, ışıklar parlıyor. Yakında gibi görünüyor; ama ışıklar uzakta. Gece 11'de varabildik aşiretin konak yerine. Hammadi daha önce vardığı için hazırlık yapmış. Bu konakta Halef Elgrir denen reisin aşireti yerleşmiş. Hükümetin aradığı kişilerden olduğu için Halef Elgrir ortada yok. 15-16 yaşında oğlu beni karşıladı. Çocuğun üstünde bembeyaz İpeklî giysiler var. Geceleyin Holiwout filmlerindeki, ya da bin bir gece masallarındaki şeyhler gibi beni bir karşıladı. Şaşırdım. Çadıra buyur ettiklerinde gördüm ki büyük bir ev genişliğinde koca çadır, geniş bir salon etkisi ya-ratıyor. Bizim Hammadi de orada bulunuyor. Yarıştan hiç söz açmadı: 'Ben erken geldim, hazırlık yapılmasını tembihledim, biraz uyumuşum, yemek de yedim.' Ben de ses çıkarmadım. Yemek yedik. Yatmadan önce aldığım emirleri kendilerine söyledim. Yarın erkenden hazırlanarak, sınırdan 30 kilometre geriye çekilmeleri gerektiğini anlattım. Dediler ki: 'Baş üstüne; ama niçin böyle oluyor? Bize verin birkaç tüfek, sorun çözümlensin. Beş silah yeter, karşıdan kimse bu

yana geçemez. Bizim develer bu çöldeki deve dikenlerini yemezlerse gelecek kışa dayanamazlar.', 'Haaa, doğru söylüyorsunuz belki; benim elimde bir şey yoktur; Valinin emrini size yansıtırım.' Sonra yataklar serildi, yatıp uyudum."(2)

İsa el Hammadi, Madanoğlu'nun alaya aldığı atıyla onu geçmesine rağmen, karşılaşmalarında yaptıkları yarış konusuna hiç girmiyor. Geleceği iyi bildiği için aslında bir incelik gösteriyor. "Erken geldim ki hazırlık yapayım" diyor. Bu davranış gelenekten beslenen aşiret nezaketi. Harran çölündeki vahşi yaşam koşulları içinde, binlerce yıldır nesilden nesile gelen incelik, nezaket! Madanoğlu'nun misafir olup çadırında kaldığı aşiret reisi Halef Elgrir aranan bir adam, ama bölük komutanı Madanoğlu onun çadırında kalmaktan çekinmiyor.

"Ertesi sabah uyandım. Ayak yolu yok kuşkusuz. Çadırdan kumların içinde şöyle yüz metre kadar yürüyorsun, çöle açılıyorsun, sırtına, kaputunu da alıyorsun. Çöktüğün zaman kaput çevreni kapatıyor. Sağda solda geniş yapraklı otlar var, onlarla temizlik yapıyorsun. Dönerken baktım bir uzun direk. Birkaç kişi direği tutuyor. Direğin tepesinde bir adam. Elini şakağına atmış, gazel söyler gibi uzun uzun yanık yanık bir şeyler söylüyor. 'Ne oluyor?' diye sordum. 'Develeri çağırıyoruz.' Çünkü develer geniş bir alana yayılmışlar, birbirlerinden çok uzaktalar. Acaba bu çağrıya develer gelir mi? Develerin bir reisi var. Direkteki adam doğrudan develerin reisine sesleniyor, insan çağırır gibi. Yalvarır gibi. Develerin reisi arada bir başını kaldırıyor. O kafasını yerden kaldırdı mı, bütün develer de kaldırıyor. Bütün develerin gözü reislerinde. Derken develerin reisi kızıyor, kafasını sallıyor, yine başlıyor otlamaya. Haydi, tüm develer de başlıyor otlamaya. Bedevi yine başlıyor direğin tepesinden yalvarmaya, gazele benzer bir şeyler söyleyip, yakarmaya. Sonunda develerin reisi razı oldu; Reis yürüyünce, hepsi de yürüdü. Toplanıp geldiler. Göç için hazırlık başladı. Bir deveye boynundan kuyruğuna değin sağrısı uzunluğunda keçe torbalar asıyorlar. İki yanı saran keçe torbaların içine kuzuları yerleştiriyorlar. Kuzuların başları

KORGEMERAL CEMAL MADANOĞLU'NUN ANILARI

CEMAL MADANOĞLU
ANILAR
(1911-1938)

ve elleri dışarıda Bir başka deveye bozdukları çadırların direklerini sarıyorlar. Bir çalışmadır gidiyor. Develer öfkeli. Ağızları köpüklü homurdanıyorlar. Sırtına eşya yüklenen bir deve kafasını çeviriyor, homurdanıyor, söyleniyor, sanki konuşuyor, bu güzelim havada otlamak varken şimdi yola koyulmanın sırası mı? Deve içeriyor adamlara."(3)

Madanoğlu anlatımıyla o yılların Harran'ı hakkında ilginç bilgiler veriyor. Örneğin Harran'da develerin yaygın olduğu, bunların devedikeni yiyerek beslendiklerini öğreniyoruz. Fikret Otyam'ın röportajlarında ilk defa adına rastladığım devedikeni Harran'a mahsus bir bitki ve develer bunları yiyerek yaşamlarını sürdürüyormuş. Madanoğlu'nun 1930'larda anlattığı susuzluğu, 1950'lerde hiçbir değişiklik olmadan Fikret Otyam'ın kitaplarında okuduğumu hatırlıyorum. Harran'ın susuzluğu, Fırat'ın ovaya akıtıldığı 1990'lara kadar sürmüştür. Harran'ın içme suyunu nasıl karşıladığını Madanoğlu hatıratında şöyle anlatıyor:

"Aşireti yolcu ettikten sonra biz de yola koyuluyoruz. Çölde susuzluk için-deyiz. Resul'ayn İstasyonu (Ceylanpınar) var trenlere su veriliyor bu istasyondan. Gidip mataralarımızı dolduruyoruz, yüzümüzü gözümüzü yıkıyoruz.

20. yy başlarında Harran / Foto:Gertrude Bell

Yine çöle daldık mı bir damla su kalmıyor mataralarda. Görevde günlerce böyle dolaştık. Derken bir gün devriyeye rastladık. Komutanlıktan artık dönmemizi istediklerini öğrendik.

Dönüyoruz. Susuzluktan bitkinleşmiştik. Harran'a vardık. Ben atla öndeyim. Arkamdan ikişerli koldan 50 süvari geliyor. Kasabaya, böyle, girdik. Bir yoldan yüz metre yürüdük. Solda bir kapının önünde orta yaşlı bir kadınla göz göze geldim ve bu kadından su isteyeyim dedim. Dili de biraz öğrenmiştim. 'Cip May'(Cip getir su may). Kadın içeriye koştu. Ben atı dururdum. Bekliyorum, içeriden su getirecek sanıyorum. Oysa kadın elinde tekerlek bir tahta kutuyla evden çıktı. Eskiden tahin helvası konan tahta kutular vardı, sanırım öyle bir şey. Kadın koşmaya başladı, eliyle de 'gel' diye bana işaret ediyor. Ardından yürümeye koyuldum. Yolun köşe yaptığı yerde sekiz-on metre çapında, üstü yemyeşil yosun, içi kıpkırmızı su, bir göl var. Kadın suyun içine girdi. Eliyle yosunları açtı açtı ilerliyor. Göbeğinin üstüne kadar islandı kadın. Entariyle küçük gölcüğün en temiz yerine dek daldı, bana su vermek, ikram etmek için, oraya taşı daldırdı sonra sudan yavaş yavaş çıkarak bana getirdi. 'İçmem' dedim. Kadıncağız bir kızsın. Haklıydı ama. Ben sana bu suyu ikram etmek için çırpındım, sen nasıl içmezsin diye

bana öfkelenmekte haklı değil miydi? Kadına teşekkür ettim. Gittik, Jandarma Yüzbaşısını bulduk, oturduk, birazcık temiz su buldular, içtik. Yüzbaşı durumu anlattı bize. 'Burada su işi böyledir. Birinci Dünya Savaşında bir Alman grubu oradan geçerken suları görünce nasıl kolera salgını olmaz, diye şaşırılmış. Halk pis suyun içine kahve kaşığıyla bir kaşık yoğurt koyar, hemen içmez, suyu biraz beklettikten sonra içer, dibini de bırakmış. Yoksulluk diz boyuydu o yörede, susuzluk da yoksulluğun üstüne biniyordu.'(4)

Harran'ın olmazsa olmazı Mirrayı Madanoğlu "siyah su" diye tanımlamış.(5) Tabi Harran çölünde bu kahvenin ne denli kıymetli bir içecek olduğunu, gelenekte yerinin anlatılamaz derece ağır olduğunu bilmemektedir. "Bir fincan kahvenin kırk yıl hatırı vardır" sözü mirra için de geçerlidir. Aynı zamanda yorgunluğu gideren Mirra, karaciğer hastalığına ve dikkatin toplanmasına faydalı olan bir içecek. Madanoğlu çölde gezerken rastladığı bir grubun Mirra pişirmesini ayrıntılarıyla anlatır: "Çölde geziyorsun, ya da yolculuk yapıyorsun. Bakıyorsun bir ağacın altında birkaç kişi oturmuş, vahamsı bir yer, gidiyorsun yanlarına: 'Merhaba', 'Oooo hoş geldin, buyur otur.' Oturuyorsun. Bir ateş yanıyor. Odunu altına sürüyorlar. Odunun kökü dışarıda sürekli yanıyor, yandıkça sü-

rüyorlar. Askerin çay bakraçları gibi bakır bakraç ateşin üstünde. İçinde siyah bir su. Durmadan kaynıyor. Kulpsuz fincanla bir yudumluk ikram ediyorlar bakraçta kaynayan siyah sudan. Siz fincanı alıp kaynar kaynar bir solukta içeceksiniz. Kininden daha acı, zehir gibi acı. Olağanüstü bir durum olursa ikinci yudumu sunarlar. Ama ikinciye de aldıktan sonra yürüemeyecek durumda olan bir kişi daha altı saat yol yürüebilir. Çölün bu kahvesine kahvemira diyorlar, kahvesi var; doping gibi bir şey..."(6)

Madanoğlu Suriye tarafında kalan Süleyman Şah mezarını ziyaretine yer verirken, bir grup askere rastladığını, onların Deyr Zor'daki Türk mezarlığından bahsettiğini yazar. "Çölde dolaşırken sınıra yakın bir istasyonda dört, beş er gördüm. Giysileri perişan; ellerinde boş gaz tenekeleri ve torbalarıyla. 'Kimsiniz, ne arıyorsunuz burada?', 'Efendim, biz Türk mezarı'ndayız.', 'Neresi bu Türk Mezarı?', 'Dirzor yöresinde, sınırın öteki yakasında Türk Mezarı var, biz orada karakoldayız, erzak almak için geldik.' Süleyman Şah'ın, Fırat'ı geçerken boğulduğu yer. Oraya Türk Mezarı diyorlarmış. Kurtuluş Savaşından sonra bu mezar Türkiye sınırları dışında kalınca Lozan Antlaşmasına Türkiye'nin orada bir şeref karakolu bulundurması maddesi konmuş. Ben ilgilenince erler yakınmaya başladılar. Bütün yakınmaları dinledim. Dönüşte bir rapor düzenledim. Jandarma Genel Komutanı Kazım Orbay'dan bir emir geldi. Rapor değerlendirilmiş. Jandarma Karakol Yönetmeliği gereğince, her jandarma komutanı bölgesindeki karakolları yılda iki kez denetlemek zorundadır. Türk Mezarındaki karakolun da denetlenmesi gerekir. Emir: 'Karakolu denetleyin, durumu görün, ayrıntılı bir rapor verin.' Jandarma Komutanı kalktı, gitti; ama Fransızlar izin vermedi. Yine yazdık, durumu anlattık. Bunun üzerine sanırım Dış İşleri kanalından girişime geçildi, izin çıktı. Tarih ve numarası bildirildi. Bizim Komutan Şekil Vaziyet Ziya atına atlayıp Akçakale yolunu tuttu. Suriye'deki Fransız yetkilisi Teğmen Alfons, bizim binbaşığı Türk Mezarına götürecekti; ama birinde at, birisinde koca otomobil. Bizim Binbaşı Fransız'ın otomobiline binmek istememişti, bir taksi

tutmuş, kendi parasıyla. Gitmişler görmüşler ki, bizim Türk Mezar'ı, karakolunda yemek yiyecek tabak yok, çay içecek fincan yok; oysa oraya ziyaretçiler, meraklılar, turistler geliyorlar. Her karakoldan daha iyi olması gerekir, düzenli ve temiz. Binbaşı bunu bana anlattı. Anlattıklarını bir rapora döktüm. Bir de yolluk parası var. Türk Mezarına otomobille gitmek için komutan taksit tutmuştu. Ankara'dan soru geldi: 'Atla niye gitmedin? Kim sana otomobil tut de di?' Komutan Ziya'nın canı çok sıkıldı. 'Atla nasıl gidilir canım? Atın yem gereksinmesi var, su gereksinmesi var, ahır gereksinmesi var, bakım gereksinmesi var. Üç, dört gün süren bir iş. Hem Fransız teğmeni otomobille giderken, ters düşmez mi bu davranış?' Yeniden bir rapor düzenledik: zorluk-

ları ve zorunlulukları anlattık. Doğrudan doğruya Jandarma Genel Komutanlığına «Zata Mahsus» (kişiye özel) diye gönderdik. Sorun çözümlendi." (7)

Madanoğlu'nun hatıratında Deyr Zor bölgesinde olduğu söylenen Süleyman Şah Türbesi, Münbiç'tedir. Süleyman Şah türbesinden dolayı, Caber Kalesi'nin güvenliği Türkiye'ye verilmiştir. Askerlerimiz orada nöbet tutmaktadır.

Madanoğlu, Urfa'da jandarma mülhaki olduğu sıralarda dayısı Emekli Kurmay Albay Behçet Günay Urfa milletvekilidir. Urfa Valisi Nizamettin Bey'le dayısı iyi anlaşmış. Dayısı Behçet Bey ve Celal Bayar'ın Diyarbakır'a geldiğini söyleyen Vali ile birlikte Diyarbakır'a gitmişler. Orduevinde

Celal Bayar, dayısı Behçet Bey ve Vali sohbet ediyorlar. Madanoğlu kapıda konuşulanları dinliyor. Behçet Bey, Celal Bayar'a: "Beyefendi, biliyorsunuz nefsi Urfa, nefsi Suruç, nefsi Birecik Türk'tür. Biz size geldik. İstiyoruz ki buralarda kalkınma için bazı girişimler yapılsın, bir şeylerin temeli atılsın, fabrikalar kurulsun" diyor. Bayar: "Siz Behçet Beyefendi asker kökenlisiniz. Telefon burada emrinizde, şimdi Mareşali (Fevzi Çakmak) arayalım, bulalım, siz konuşun. Mareşal izin versin ben Diyarbakır'a da Urfa'ya da birer fabrika temelini atayım. Gelecek yılsonuna dek fabrikalar kurulmuş olur. Ama müsaadeyi alın bakalım, Mareşal izin vermiyor, engelliyor" (8) diye cevap veriyor. Anadolu'nun o günkü halini çok iyi bilen Madanoğlu, bu konuşmaların kendisinde değişik tepkiler ve düşünceler yarattığını söylemeden de edemiyor.

SONNOTLAR

1. Korgeneral Cemal Madanoğlu'nun Anıları, sh.95,96, Kaynak Yay. İstanbul, 2019
2. Madanoğlu, age. sh.96
3. Madanoğlu, age. sh.97
4. Madanoğlu, age. sh.98
5. Yüzyıllardır Arap coğrafyasına özgü olarak bilinen Mirra kahvesi, Türkiye'de özellikle Mardin, Gaziantep ve Şanlıurfa gibi Güney Doğu Anadolu Bölgelerinde oldukça fazla tüketilen bir kahve çeşididir. Bu kahveyi diğerlerinden ayıran

özelligi ise oldukça acı ve ağır olmasıdır. Kahvenin ismi de aslında buradan gelir. Arapçada "mur" kelimesi "acı" demektir. Mirra kahvesi hepimizin bildiği gibi Türk kahvesi fincanlarında servis edilmez. Acı ve ağır bir tadı olduğundan minik ve özel kulpu olmayan fincanlarda ikram edilir.

6. Madanoğlu, age. sh.98
7. Madanoğlu, age. sh.99,100
8. Madanoğlu, age. sh.99,103

Urfa'dan İstanbul'a Bir Otobüs Yolculuğu ve Birecik Köprüsü Mühendisinin Acıklı Hikâyesi...

Misbah HİCRİ
Emekli Öğretmen-Yazar-Şair
misbahhicri@hotmail.com

İnsan Kanatsız Kuştur...

Yollar bizi nere götürmez ki, kanatsız kuş gibi uçurur bizi diyardan diyara... Nice türküler söylenmiş, nice ağıtlar yakılmış. "Gidip dönmek, gelip görmemek var" misali yaşam bizi alıp bambaşka diyarlara götürür. Bazen sevgi, bazen hasret yakar, yandırır. İnsan ufkuna huzme düşüren etkili aktivitenin seyahat olduğunu, yeni keşiflerin başlamasına neden olduğunu görüyor insan.

İlk İstanbul'a yolculuğum olduğu gibi, aynı zamanda en uzun otobüs yolculuğumdu. Daha önceleri, Urfa ili çevresinde ki komşu illere kısa mesafeli yolculuklarım olmuştu. Ancak bu yolculuk bambaşka bir haz aldığım seyrî seferdi.

Üniversite sınavları için gidiyorduk. Seçme sınavları o yıllarda belli

merkezler de yapılırdı. İstanbul bizim tercihimizdi. Aslında bu biraz da İstanbul'u görmek hevesiydi. İstanbul rüyalarımızın şehriydi. Gidip gelenleri bir hazla dinlerdik. Onların konuşmaları bile bize merak ettiğimiz İstanbul'u sevdirmeye yetiyordu.

Yolcularla birlikte otobüslere do luştuk. Çoğu kimsenin aileleri gelmişti, yolculamaya... Sarılmalar, öpüşmeler, vedalaşmalar, el sallamalar bir hayli sürdü. Otobüsün geç kalkması oturan yolcuların homurdanmasına neden oluştu. Otobüs bir kornayla yolculuğa başladı. Genelde öğrenci olmasına rağmen başka yolcularda vardı.

Koltuklara yerleştikten sonra daha birkaç kilometre gitmeden efkâr bastırılmış olacak ki sigaralar yakılmaya başladı. Otobüsün içini kesif bir

duman kokusu sardı. Bu duman genimizi yakarken tanışma faslı başladı. Birbirlerini tanıyanlar hal-hatır sorarak incekleri yerde nasıl görüşeceklerini anlatıyordu. Farkında olmasak da her yolculuk yeni çevreleri görme şansı elde edeceğimiz gibi yeni insanları tanıma şansı veriyordu.

Mevsim yazın başlangıcı... Otobüs muavini otobüsün ortasındaki havalandırma kapaklarını kaldırınca otobüsün içindeki boğucu hava bacanın dumanı çekmesi gibi temizlendi. Her kafadan bir ses çıkıyordu. Otobüsün muavini radyoda bir şeyler bulmak istiyordu. Ancak hışıltıdan başka bir ses yoktu.

Camdan dışarıya gözümüz kayınca Urfa'nın kıraç kel tepelerini geride bırakarak ilerliyorduk. Hem etrafı seyrediyor hem yanımdaki arkadaşla

Birecik Köprü İnşa çalışmalarının devam ettiği yıllar

sohbet olmasa da sorularına cevap veriyordum.

Kaptan muavini hareket halinde ki otobüste kolonya ve şeker dağıttı. Daha sonra ön tarafa geçip eline mikrofonu alıp bir iki kez tıklattıktan sonra herkese "hayırlı yolculuklar" diledikten sonra mikrofonu bir yolcuya uzattı. "Arkadaşlar bu yolculuk böyle bitmez. Size bir fıkra anlatayim. Ayrıca yeteneği olan gelip hircunda ne varsa dökebilir" deyip bir fıkra anlattı. Herkes kahkahadan kırılmıştı. Biraz önceki gürültüden eser yoktu. Artık herkesin yeni bir ses yeni bir konuşma duymak istediği anlaşılıyordu. Bilmece soran, şiir okuyanlar tek tek mikrofonu ellerine alıyordu.

Bir yol arkadaşımız öne çıkıp yanık bir Urfa türküsü bize dinletti. Hüzünlendikten sonra peşinden bir oynak hava ile otobüs yolcuların hep birden el çırpınlarına, şamata yapmalarına neden olmuştu. Sonradan öğrendik ki bu türkü söyleyen İstanbul'a plak doldurmak için gidiyordu. O yolculuğumuz sırasında bize tatlı sesiyle türküler dinletti. Farkında olmadan Urfa'nın merkezinden çıkıp Suruç ilçesinin Aligör beldesine gelmiştik bile...

Otobüs buradan da bir iki yolcu aldığı gibi arabanın mazot ihtiyacını tamamladı.

Sonradan fark ettik ki on-on iki yaşlarında iki çocuk da arabaya binmiş. Bunlar ellerinde darbuka ve eski bir keman vardı. Otobüs'ün hareket etmesi ile çocuklar çalıp söylemeye başladılar. Bunların kim olduğunu bilmiyorduk ama otobüs kaptanları bunları tanıyordu ki otobüse almıştı.

Otobüsün içinde ki hengame farklı bir ahenge dönmüştü. Çocukların oyun parçaları ile kalkıp koltukların aralığında oynayanlar bile vardı. Müzik olunca; şenlik, çepik olmaz olur mu? "Hala hala he" sesleri arasında Birecik köprüsüne doğru inerken yıllar önce, insanlar Fırat Nehri'nden karşıya salla geçtikleri, kim bilir ne sıkıntılar, ne maceralar yaşadıkları film şeridi gibi geçti gözlerimin önünden.

Sadece duygu yüklü hislerim nostaljik anılara geri gitti. Birecik'e köprü yapılması konusunda yaygın söylentiler vardı. İşte, sal ve kelek işi yapanların köprü'nün yapılmaması için mühendisi öldürttüğü hikâyesiydi. Ben de ister istemez söylenenlerden etkilenmiştim. Haksız da sayılmam; çünkü o

olay olduğu zaman bizler çocuktuk. Ama herkes kendine göre duygusal bir ifadeyle anlatıyor biz de duyuyorduk. O sal ve kelek yapımcılarına düşünman kesilmişti. Zamanın hükümeti öldürülen mühendis olayını siyasi rantta dönüştürmek, ne zorluklara göğüs gerekererek bu büyük eseri meydana getirdiğini vurgulamak için bir ilçe halkını suçlama pahasına kullandığı anlatılıyor.

Fakat Birecik terminalinde otobüse binen yaşlıca bir Bireciklinin bu olayı anlatması daha mantıklı gelmişti bana... Orada köprüyü yapan mühendisin öldürülmesi, bir zamanlar çok konuşulan bir olaydı. Bizimle bildiklerini paylaşınca bu olaydaki algımanın yanlışlığını böylece öğrenmiş olduk. "Mühendisi öldüren kişi Birecik'in karşı yakasında Kefre köyündendir. Ben de o köyden biriyim. Kaba sıvada kullanılan, inşaatçıların "Bayındır kumu" dedikleri kum bu köyden getirilir. Köprü inşaatı sırasında köyün neredeyse tamamı köprü inşaatında çalışıyordu. Bu adam yaramaz, huysuz, amirlerine itiraz eden kaytarıcı bir tipti. Sürekli iş yerinde hır çıkaran kısacası 'deli' tabir edilen biriydi. Bütün uyarılara rağmen

▲ Köprü öncesi Fırat Nehri üzerinde kıydan kıyıya geçişi sağlayan kayıklar

bir türlü islah olmadı. Buna, önce gece bekçiliği vererek insanlarla irtibatını kesmeye çalışılırsa da bir türlü olmadı.

Benim de orada olduğum bir gün maktul mühendisle bir tartışmaya girdi. Arkasından işten atıldı. Takıntılı bir kişiliğe sahip olan katil, işten atılma sorumlusu olarak tartıştığı mühendisi suçluyordu. Uygun zamanı gözleyen katil punduna getirip mühendisi şantiyede öldürdü. Olay büyüdü, Birecikliler köprü kurulmasını istemediği için böyle yaptılar havasına sokuldu. Hatta mühendisin kabri köprü'nün Nizip tarafında hemen köprü'nün yanına başına yapıldı." Oradan geçerken de bize mezarı da gösterdi.

Birecik'i geçince bir lokantada durduk. Aklımda şu sözler takılıp kaldı. Köprü yapmak çocuk oyuncağı, insanların arasına barışı, dostluğu, kardeşliği getirmek için en zor olanı olsa gerek...

Duyulan mikrofonik ses binmiş olduğumuz otobüsün plakasını anons ederek bizlere "hoş geldiniz" dedikten sonra, "çaylar şirketten" diyerek misafirlere bedava çay ikramı yapıldı. Kimileri arabadan indi, kimileri otobüste getirdiği yemekleri açıp yemeye başladı. Kimileri yemeklerini alıp lokantada, kimisi bir parkın kenarında oturup yemeklerini sürdürdüler. Otobüs'e bindiğimizde otobüsün içi dolma, içli köfte, lahmacun kokuyordu. Kaptan muavi-

ninin havalandırmayı açmasından sonra içeride yeniden temiz bir hava teneffüs ettik. Çok sürmeden her oturanın yaktığı sigara ile yeniden içeri dumandan görülmez olmuştu. Bu bir ihtiyaç ve yemek molasıydı. Otobüs hareket haline girdiğinde mikrofondaki aynı ses yine teşekkür ederek "şikayetinizi bize, memnuniyetini dostlarınıza bildiriniz, keyfiyet arz olunur, hayırlı yolculuklar" diyerek mikrofonu kapattı.

Yolculuğun selameti ve gireceğimiz sınav ve gelecek düşünceleri arasında iken yeniden müzik sesi duyuldu. Bu kez otobüse yaşları on dört on beş yaşlarında iki genç binmiş, bunlar

müziği daha başarılı yeteneklerle icra ediyorlardı. Türkülerle, şarkılarla darbuka, keman eşliğinde bizi Gaziantep'e kadar getirdiler. Diğer çocuklara bir ücret vermemiştik. Bunlar için otobüsün içinden para toplandı. Kaptanın yanında otobüsün sahibi olduğu anlaşılın kişi onlara bir miktar para verip onları yolda indirdi. Meğer bunlar karşılıklı otobüslere binip böylece kendilerine bir kazanç elde ediyorlardı.

Yeni yolcularla yolumuza koyulduk. Akşamın gri karanlığı yavaş yavaş çökerken biz adeta güneşi kovalar gibiydik. Güneş tüm kızılığını yüksek dağların, gür ormanların arasında bırakarak batıyordu. Biz derin vadilerden, yüksek dağların arasında süzülerek ilerliyorduk.

Otobüste sanatçı olmaya giden delikanlı fırsat buldukça yanık türkülerle memleket hasretini seslendiriyordu. Türkü sesleri arasında ben uyuya kalmıştım. Mola verdiği zaman uyanıyor ihtiyaç gideriyor ve yola koyuluyorduk.

Güneşin ışınları mavi sulara vurduğu saate uyandığımda artık İstanbul tüm görkemiyle bakışlarımızla buluşuyordu...

▲ Birecik Köprüsü inşaat çalışmaları devam ederken / 1958

Urfalıların Meşhur Baharatı: İSOT*

Prof. Dr. Sedat BENEK
Harran Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi,
Coğrafya Bölümü

Recep BAYDEMİR
Harran Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü,
Coğrafya (Göç Çalışmaları) Anabilim Dalı

İnsanlık tarihinde Neolitik Dönem'in önemli buluntu yerleri, ilk medeniyetlerin ve dolayısıyla kültürlerin hayat bulduğu en önemli coğrafya Mezopotamya Coğrafyası'dır. Urfa da Mezopotamya Coğrafyası'nın kadim şehirlerinden birisidir. Kadim şehirlerin tipik özelliklerinden birisi de şüphesiz ki tıpkı insan gibi kimlik ve sembollere sahip olmalarıdır. İşte Urfa'nın simgesi haline gelen, mutfağında geniş bir yer tutan ve yöre halkının damak tatlarının başında gelen isottur.

Son yıllarda Urfa ilinde sulu tarım alanlarının artmasıyla isot tarım alanları genişlemiş ve birçok Geleneksel Urfa Yemekleri'nin vazgeçilmezinin ötesine geçerek Urfa ile özdeşleşmiş Urfa İsotu, ticari amaçlı bir ürün olarak önem kazanmış ve kazanmaya da devam ediyor. Urfa İsotu, Urfa için sadece bir baharat değil, aynı zamanda, Urfa kültürü ile özdeşleşmiş ve kendine özgü aroması ile Türkiye'de marka olmuş Urfa'nın en önemli sembollerinden bir tanesidir (Foto 1).

Fotoğraf 1: Urfanın Kırmızı Biberi

Türkiye'de biberin daha doğrusu isotun Urfa ile özdeşleştiği artık su götürmez bir gerçekliktir. Nasıl ki, Malatya kayısıyla, Amasya elmasıyla, Mardin kirazıyla, Anamur muzuyla, Diyarbakır karpuzuyla biliniyorsa, Urfa da isotuyla bilinir ve isotuyla meşhurdur.

Fotoğraflar: R.Aygat (2019)

Günümüzde, Türkiye'de, Urfa'nın en belirgin markası olmuş Urfa İsotu ne yazık ki hak ettiği yerde değildir ve birçok açıdan iyileştirilmesi gereken sorunları bulunuyor. İşte gelinen noktada isotun sadece Türkiye'de değil, aynı zamanda, dünyada da olması gereken yerde olabilmesi için geleneksel özelliklerini kaybetmeden ve hijyenik bir şekilde üretilip markalaştırılması gerektiği sonucu ortaya çıkmaktadır. Böylelikle, bir taraftan bunu gerçekleştirmek, diğer taraftan da isot sektöründe çalışan dezavantajlı kadınları bilinçlendirerek kurumsal bir şekilde isotun üretilip geliştirilmesini sağlamak ve en azından bunun önünü açmak gerekiyordu.

İşte tam da bu bağlamda, bu amaca hizmet edebilmek için, "Kadın Elleri Eysel Üretimi Geliştirme Projesi"ni hazırlamaya karar verdik ve çeşitli kurumların da desteğiyle bu projeyi Harran Üniversitesi Coğrafya Bölümü ekibi olarak hayata geçirmeyi başardık.

Dolayısıyla hazırladığımız bu çalışma ile bir nebze de olsa söz konusu bu projeyi tanıtmayı hedefledik aslında. Böylelikle bu çalışmamızla, bir taraftan biberin dünyadaki, Türkiye'deki ve Urfa'daki durumunu ortaya koymayı, diğer taraftan da Urfa İsotu'nun Urfa için neden vazgeçilmez bir baharat olduğunu, bölge halkı için nasıl önemli bir baharata dönüştüğünü anlamayı ve bunu açıklamayı amaçladık.

Şüphesiz ki, yemek kültürü toplumların manevi değerlerini oluşturan önemli öğelerden biridir. Bu bağlamda isot da Urfa mutfağında geniş bir yer tutar ve adeta Urfa ile özdeşleşmiş bir baharat olma konumundadır. Dolayısıyla bu çalışma, Urfa'nın meşhur bir baharatı olarak nitelendirilen Urfa İsotu'nun kendine ait özelliklerini, kent için önemini ve "Kadın Elleri Eysel Üretimi Geliştirme Projesi" kapsamında hijyenik ortamda Urfa İsotu'nun nasıl üretildiğini kapsamaktadır.

2. Dünyada, Türkiye’de ve Urfa’da Biber

2.1. Dünyada Biber

Tarihte ilk biber yetiştiriciliği M.Ö. 7500 yıllarında yapılmıştır (Hülül, 2016: 7). Dünyada domatesten sonra en çok tüketilen sebzedir biber. Domates, patates, tütün, pamuk gibi bitkiler anavatanı Güney Amerika kıtasıdır. Amerika Kıtası'nın keşfi ile biber İspanyollar ve Portekizliler aracılığıyla Avrupa'ya oradan da Çin ve Hindistan'a yayılmıştır. Biberin ticari bir bitki haline gelişi ise 1600'lı yıllara dayanıyor. Aynı yıllarda Anadolu'da da ticareti yapılmaya başlanmıştır (Eşiyok ve Bozokalfa, 2006; Binbir, 2010:1).

Günümüzde, soğuk bölgeler hariç dünyanın her yerinde yaygın olarak yetiştiriliyor biber ve en çok kullanılan baharatlar arasında yerini alıyor. Özellikle Hindistan, Çin, Türkiye ve Meksika gibi ülkelerde sıklıkla yetiştiriliyor. Bir baharat olarak tüm dünyada en çok Hindistan'da kullanılırken, yetiştirilmesi ve kendisinden baharat üretilmesinde ise ilk sırada Çin yer alıyor. Çin'i ikinci sırada Meksika, üçüncü olarak da Türkiye takip ediyor (Komisyon, 2013: 60) (Foto 2).

Fotoğraf 2: Urfa'nın Kırmızıbiberi

2.2. Türkiye’de Biber

Dünya biber üretiminde üçüncü sırada yer alan Türkiye’de biberin sebze kültüründe çok eski bir yeri vardır. Biber 15-16. yy. arasında Osmanlı İmparatorluğu döneminde birçok ülke ile yapılan ticaretle birlikte Anadolu'ya gelmiştir. Biberin sırasıyla Orta Amerika'dan Avrupa'ya, Avrupa'dan Balkanlara ve oradan da Anadolu'ya geldiği biliniyor (Eşiyok ve Bozokalfa, 2006).

Türkiye’de biber, taze-sofralık veya sanayi sebzeçiliğinde işlenerek farklı şekillerde değerlendirilen, ticari potansiyele sahip önemli türler arasında yer alır. Biber Türkiye'nin hemen hemen her bölgesinde geniş alanlarda yetiştiriliyor ancak, biberin önemli bir kısmı GAP bölgesinde bulunan iller tarafından yetiştiriliyor.

Şanlıurfa Sebze ve Meyve Komisyoncuları Derneği (ŞASEMKOM)'ne göre Urfa'da kırmızı pul biberlik isot üretiminin yıllık 1 milyon ton civarında olduğu belirtilmektedir. Ancak belirtmelidir ki, biberin ürün prim desteği olmadığı için -üretimi çok olmasına rağmen- kayıtlara çok az yansımamaktadır. Nitekim TÜİK'in 2013 yılı verilerine göre Türkiye'nin yıllık kırmızı

Tablo 1: Üretilen Yaş Kırmızıbiber Verileri

Kırmızı biber Üretim Alanları	Kırmızı biber Ekilen (Ton)	Üretilen Alan (Dk.)	Ortalama Verim	Oran (%)
GAP Bölgesi	91,383	129,098	1,413	78.0
Şanlıurfa	42,383	78,924	1,843	47.7
Gaziantep-Kilis	48,550	50,154	1,033	30.3
Hatay-Kahramanmaraş-Osmaniye	15,752	27,75	1,726	16.6
Türkiye	112,677	165,527	1,469	100

Kaynak: TÜİK, 2013.

zıbbiber üretiminin 78,924 ton olduğu ve Türkiye'deki üretilen yaş kırmızıbiberin %47,7'sinin Urfa'da üretildiği görülmektedir (Tablo 1).

3. Urfa Kültüründe İsoT

Biberin kurutulmamış olanı Urfa'da "Taze isot" olarak adlandırılır. Aynı zamanda Şanlıurfa ile özdeşleşmiş kurutul-

Fotoğraf 3: Urfa ile Özdeşleşmiş İsoT ve Üreticisi

muş bibere ise yörede halk arasında "kuru isot" denmektedir.

Urfa'nın bereketli topraklarında yetişen uzun, kıvrık ve etli kırmızıbiberlerin sekiz on tanesi bir kilo gelir ve tıpkı hayat gibi tatlımsı acı bir tadı vardır.

Şubat-Mart aylarında biber tohum ekimi yapılır (Foto 4). Yetişen fideler Nisan ve Mayıs aylarında tarlaya alınır, sulanır, gübrelenir ve çapalanır. Haziran ayında çiçeğe duran Urfa biberi, Temmuz ayında meyve verir. Hasat zamanı özenle toplanan biberler (Foto 5) isot üretim alanlarına getirilir.

İsoT veya Urfa İsoTu hazırlamaya Urfa'da "İsoT çıkarma" süreci deniyor. Ağustos-Kasım ayları Urfa'da çeşitli kışık zahireleri hazırlama aylarıdır. Ama Urfa İsoTu çıkarma telaşı bu hazırlıkların hepsini bastırır. Bu aylarda evlerinin avluları, damları, balkonları, terasları adeta bir "isot pazarı"na dönüşür (Foto 6). Dinamik bir üretim sürecini ve her kesimin faydalanacağı bir geçim kapısını oluşturur isot. İsoT üreten ailelerin bütçesine katkı sunarken, kentin yemek kültürünü, geleneksel tadı da oluşturur.

Bunun yanı sıra Urfa Tarihi Kent Merkezi'nde "İsoTçu Pa-

Tablo 2: Şanlıurfa İlinde İlçeler Bazında Dolmalık Biber Üretimi (Ton)

YILLAR	Akçakale	Birecik	Bozova	Ceylanpınar	Eyyübiye	Halfeti	Haliliye	Harran	Hilvan	Karaköprü	Merkez	Siverek	Suruç	Viranşehir
2004	400	1010	1000	1000					1000		16160	260	140	3000
2005	750	1000	1000	1000					800		20000	3450	140	2500
2006	750	1000	1200	1000					800		20125	3750	140	2500
2007	750	1000	1200	1000		1			800		16125	3750	140	2500
2008	750	1000	1200	1000		1			1000		16063	4050	140	2625
2009	975	1000	1200	660		1			3000		16000	4050		2500
2010	1050	878	1200	400		35		12	1500		8000	4050	6	
2011	870	782	1200	8		35		12	1500		8000	6450	6	
2012		660	1100	8				12	1500		6400	6450	6	
2013		646	1100	11				12	1500			6975	6	
2014		646	1100	19				18	1500			6200	6	
2015		705	1100	16		15			1500			8000	6	
2016		846	1095	40		14			1245			7968		
2017		683	1100	80		42			1300			10000		
2018		703	1100	80		42			1300			10000		

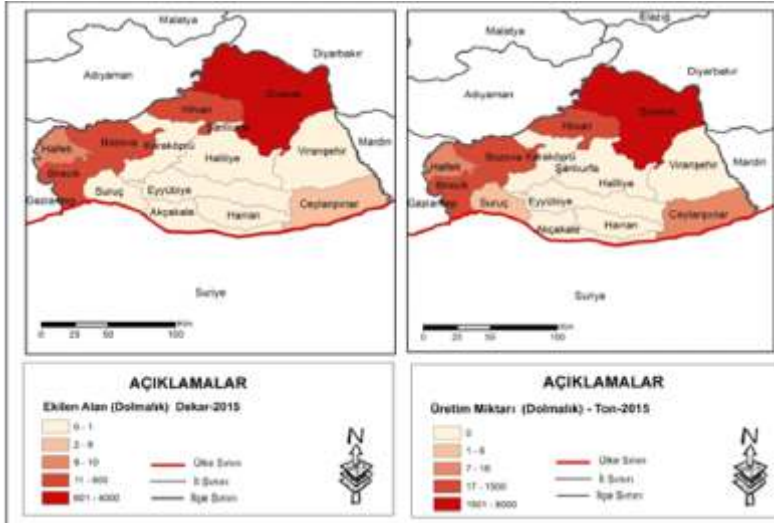
Kaynak: TUIK, 2018.

Tablo 3: Şanlıurfa İlinde İlçeler Bazında Salçalık-Kapya Biber Üretim Miktarı (Ton)

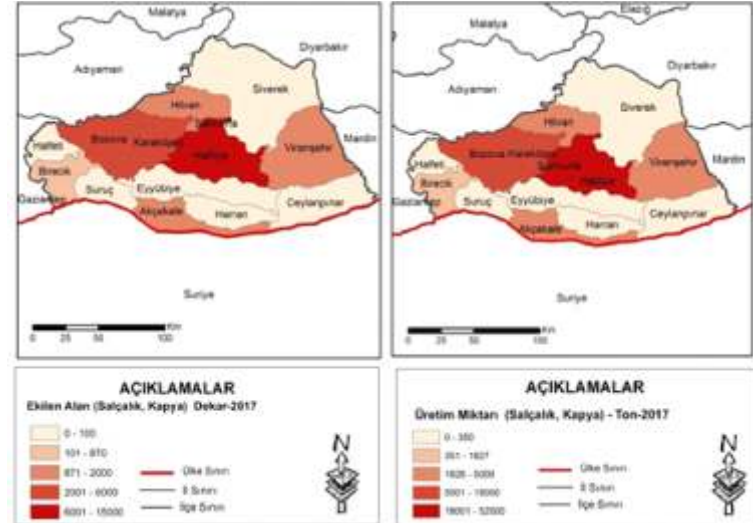
Yıllar	Akçakale	Birecik	Bozova	Ceylanpınar	Eyyübiye	Halfeti	Haliliye	Harran	Hilvan	Karaköprü	Merkez	Siverek	Suruç	Viranşehir
2004	6000	1400	2000	50000				14000	1400		7125			6000
2005	9000	1400	2000	50000				8750	1200		9500			5000
2006	9000	1400	2000	50000				8750	1200		9500			5000
2007	9000	1400	2000	50000				8750	1200		10000			5000
2008	9000	1600	2000	50000				8750	1400		10000			5250
2009	9750	1600	2000	1250				8750	6000		10000			5000
2010	9750	1272	8000	1750				5520	3750		12800			5000
2011	8400	1328	9000	25				5750	3750		12800			5000
2012	6000	1278	9300	25				6900	3750		21600			5000
2013	6000	1313	9300	24	7000		35000	6953	3750	14000				4500
2014	6000	1294	9300	168	10500		52500	462	3750	21000				4375
2015	6000	1440	10700	184	10500		52500		3750	21000				4375
2016	6000	1500	10700	193	350		52500	33	3750	21000				4375
2017	4000	1827	13375	195	350		52500	25	4000	18000				5000
2018	4000	1823	13375	195	350		56000	33	4000	18000				5000

Kaynak: TUIK, 2018

▲ Harita 1: Şanlıurfa'da İlçe Bazında Dolmalık Biber Üretiminin Dağılışı

▲ Harita 2: Şanlıurfa'da İlçe Bazında Salçalık Biber Üretiminin Dağılışı

zarı" adıyla bir de çarşı bulunur. Urfa ile bu kadar özdeşleşmiş Urfa İsotu üretme kültürü ve bilgisine sahip olmayan ticari işletmeler veya bazı evler biberin temizlemesini, serilmesini, kurutulmasını bilmeden üretme faaliyetlerine girerler. Bunun sonucunda da kırmızıbiberdeki "afلاتoksin" ve "hijyen" gibi bazı sorunlar ortaya çıkar (Kürkçüoğlu, 2009: 59).

Birçok medeniyete ev sahipliği yapmış Urfa, zengin bir mutfak kültürüne de sahiptir. Urfa'nın yemek kültürü içerisinde-

▲ Fotoğraf 4: İsot Bitkisinin Tarlada Meyve Vermeden Önceki Hali

▲ Fotoğraf 5: İsotun Tarladan Toplanması

de isotun özel bir yeri vardır. İsot, farklı türlerde de olsa hemen hemen her öğünde yerini almaktadır. Urfa'da en değerli baharat ve sofralardan eksik olmayan bir tattır isot... Bölgede adeta baharatların şahı olarak görülen isot, her sofranın olmazsa olmazıdır.

Urfalılar, çiğköftenin sık sık yapıldığı uzun kış gecelerinde ev gezmelerinde ve sıra gecelerinde "Hangi isot daha iyi?" tartışmasına girer. Urfa'nın vazgeçilmezleri arasında yer alan isot, kimi zaman uzaktaki eşe, dosta hediye olarak da sunulur. Kentin ziyaretçileri de kaliteli isot arar. Kırmızı isot kebab ve sulu yemeklerde, mor renkli olanı kısır ve lahmacunlarda, gece gibi siyah olanı da çiğköftede kullanılır. Ayrıca isot uzun ve zahmetli sürecin ardından salçaya dönüştürülür. Zeytinyağı ile harmanlanmasıyla yapılan "isot reçeli" kahvaltılık olarak kullanılır ve yemeklere konur.

Urfalı şair ve yazar M. Hulusi Öcal, bir akrabasının ev sakinlerine sıkı bir tembihini şöyle anlatır: "Fıkara (dilenci) gelirse boş döndürmeyin. Ekmek, bulgur, pirinç, yağ, bal, frengüsü, peynir, para, hâsılı ne istiyorsa verin. Ama 'kuru isot' vermeyin... Onu yaparken çektiğiniz azabı bildiğim için size kıyamıyorum" (Kürkçüoğlu, 2009: 59).

Yapılışı zahmetli olan isot, Urfa'da o kadar kültürel bir kod haline gelmiştir ki yörenin yazılı ve sözlü geleneklerine de yansımış:

▲ Tezgahlarda Kuru İsot Çeşitleri

Fotoğraf 6: Urfa'da Güneşte Kurutulmada Bekletilen İsot

*İsotlar kıpkırmızı
Yaktı yandırdı bizi
Sen Urfa'dan gideli
Üregim doldu sızı
(...)
İsot damda serili
İfağlı ve irili
Seni sevdim seveli
Bahtım tuzak örülü
(...)
Hamdi'yem yeganeyem
Bir garib viraneyem
İsotun acısına
Deliyem divaneyem
Mustafa Gül (Hamdi), (11.10.2018).*

Peki, sık kullanılan bir baharat olan isotun vücuda faydaları var mıdır? Elbette ki faydaları vardır ve bu faydaları da saymakla bitmez. Adeta her derde deva olan isotun biz sadece belli başlı birkaç faydasını sıralayalım burada.

İşte, isotun faydaları:

- Cilde iyi gelir.
- Romatizma ve üst solunum yolu enfeksiyonlarında etkilidir.

Fotoğraf 7: Kurutulmuş İsot ve İsot Reçeli
Fotoğraf 8: Kurutulmuş Urfa İsotu ve İsot Reçeli

Fotoğraf 9: Urfa'da Güneşte Kurutulmada Bekletilen İsot

- Bulaşıcı hastalıklara karşı vücudun savunma sistemini güçlendirir.
- Antioksidan ve anti-aging özelliği ile yaşlanmayı önleyici etkileri yapar.
- Sindirimi kolaylaştırıcı özelliğiyle vücuttaki aşırı yağ ve kolesterolün düşmesine ve vücut sıcaklığını artırarak metabolizmanın daha hızlı çalışmasına yardımcı olur.
- Gaz ve idrar söktürücü özelliğe sahiptir.
- Yapılan çalışmalar kanser hücrelerine karşı etkili olabileceğini gösteriyor.

Şekil 1: "Kadınlarla Eysel Üretimi Geliştirme Projesi"ne Destek Veren Kurum ve Kuruluşlar

Fotoğraf 10: Proje Kapsamında İsotun Hijyenik Üretimi

Fotoğraf : Proje Kapsamında İsozun Hijyenik Üretimi

Fotoğraf 12: Proje Kapsamında Çalışan Bir Kadın Katılımcı

4. Kadınlarla Eysel Üretimi Geliştirme Projesi Kapsamında Üretilen İsoz

4.1. Kadınlarla Eysel Üretimi Geliştirme Projesi Hakkında

“Kadınlarla Eysel Üretimi Geliştirme Projesi”nin temel amacı; Urfa şehrinin yoksul semtlerindeki başta kırsal kökenli olmak üzere dezavantajlı genç kızlara ve ev kadınlara isotu daha steril koşullarda üretmeleri için mesleki temelde eğitim vererek kendi isotlarını kendileri üretmelerini sağlamaktır. Yani geleneksel yöntemlerle tümüyle hijyen koşullarında güvenilir isoz üretimini teşvik ederek kadınları ekonomik açıdan güçlendirmeyi amaç edinen bu projenin diğer bir amacı ise özellikle geleneksel Urfa İsozu'nun (Ağustos-Kasım ayları arasında olmak üzere 4 ay) bir taraftan yerel ekonomi içerisindeki durumunu arttırmak, diğer taraftan kadınlara bu süreçte ekonomik destek olmak, kadınları bilinçlendirmek ve sosyalleşmelerini sağlamaktır.

Proje kapsamında 30 dezavantajlı kadına başta hijyen ve iş güvenliği olmak üzere çeşitli eğitimler verildikten sonra isoz üretim aşamasına geçildi ve evsel üretim biçiminde ama çok daha hijyenik koşullarda isoz üretimine başlandı. Yürütü-

cülüğünü Harran Üniversitesi'nin yaptığı bu projenin ana finansörü ise GAP Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı oldu. Bununla birlikte, kursiyerlere maddi destek bağlamında cep harçlığını Türkiye İş Kurumu Şanlıurfa İl Müdürlüğü sağladı. Kursiyerlerin eğitim ortamını Şanlıurfa Teknokent sağladı. Eğitimler ise Şanlıurfa Haliliye Halk Eğitim Müdürlüğü ile Eyyübiye Halk Eğitim Müdürlüğü tarafından verildi (Şekil 1).

Binbir zahmete rağmen hayata geçirmeyi başardığımız projemiz kapsamında geleneksel ev tipi isoz üretimi yapıldı ve yapılmaya da devam ediliyor. Hasat zamanı yerli biberler satın alındı. Satın alınan biberler önce yıkandı, sonra ayıklandı, temizlenip Teknokent'in terasında itina ile kurutuldu ve dövme işlemi gerçekleştirildi. 30 hünere kadını, hijyenik koşullarda uzmanların desteği ile isoz çeşitlerini ve isoz reçelini hazırladılar (Foto 12).

4.2. Proje Kapsamında Üretilen İsoz Çeşitleri

4.2.1. KIRMIZI RENKLİ İSOZ

Şanlıurfa topraklarında yetişen biberlerin tohumları çıkartılarak 3-4 parçaya ayrılıp evlerin damlarına avlularına bezler serilip kurumaya bırakılır. 15-20 gün gece gündüz güneş gören biberlerin kurutulup kırmızı renkli isoz haline geldikten sonra taş dibeklerde öğütülüp pul haline gelen 100 kg kuru isoz için 4 kg zeytinyağı isozun üzerine dökülüp sonrasında harmanlanır ve kırmızı renkli isoz üretilmiş olur (Foto-13).

4.2.2. MOR RENKLİ İSOT

Şanlıurfa topraklarında yetişen biberlerin renkleri kırmızı iken siyah ve mor rengi verebilmek için herhangi bir katkı maddesi kullanılmamaktadır. Biberlerin doğal rengi kırmızı iken morartıp siyahlaştırmak için bir yöntem uygulanmaktadır. Biberler bazı işlemlere tabi tutulmaktadır. Biberlerin tohumları çıkarılarak 3-4 parçaya ayrılıp evlerin avlusunda, damında bezler serip bezlerin üzerine bırakılır. Evlerin damında ilk etapta bir hafta bekletilir. Bu bir haftalık zamanda sadece suyu çekilip, esnekleşip, yumuşarlar. Toplamda 20 günde kuruması gereken biberleri morartıp siyahlaştırmak için özellikle 7-8 gün sabah gün doğmadan suyu çekilip, esnekleşip, yumuşamış olan biberler toplanır. Şeffaf ince 1,5-2 m² polietilen torbalar da içerisine koyup evin damın da avlusun da güneş gören alanlara bırakılır. 8 gün boyunca güneş ışığı altında poşetler içerisinde Ağustos-Eylül aylarında 50-60 derece sıcakta poşetler içerisinde biberler terleyerek koyulaşma (siyah-mor) rengine dönüşürler (Foto14).

4.2.3. SİYAH RENKLİ İSOT

8. gün batımıyla beraber şeffaf ince polietilen torbalar da terleme yapan biberler, çürüme ve küf yapmasınlar diye, çıkarılıp damlara serilen bez üzerine havalandırmaya bırakılırlar. Akşam gün batımı ile sabah gün doğumu arası havalandırmaya bırakılan biberler ertesi sabah gün doğmadan aynı biberler tekrar toplanır, şeffaf torbalara konulurlar. Yaklaşık 8. gün yapılan işlemin aynısı tekrarlanır, 4 gün işlem gören biberler doğal rengi kırmızı iken morarmış renge dönüşürler. Biberler biraz daha fazla güneşte kalırsa o zaman

biberin doğal rengi kırmızı iken siyahlaşmış olur. İşlemi biten biberlerin tam kuruması için güneşin durumuna, ürün çeşidine ve ürün boyutuna bağlı olarak 18-22 gün, gece gündüz güneşte beklemesi gerekir. Duruma göre değişmekle beraber 11 ila 16 kg taze biberden 1 kg. isot üretilebilir. Dibekte veya makinada dövülüp, öğütülüp toz haline gelen 100 kg. isot için 4 kg. zeytinyağı ısıtılıp soğumaya bırakılır. Soğuyan 4 kg zeytinyağı 100 kg. isotun üzerine dökülür ve isotla zeytinyağı harmanlanır (Foto15).

4.2.4. İSOT REÇELİ (SALÇA):

Kırmızıbiberin yazları bol olduğu dönemde kışın kullanmak üzere saklanması amacıyla belirli işlemlerden geçerek püre haline getirilen yiyecektir. Kırmızıbiber, dünyada ve Türkiye'de farklı şekillerde mutfaktan ilaçlara kadar giren işlenmiş ve yarı işlenmiş olarak kullanılan salçalık olarak da üretilmektedir (Gül ve ark. 2005).

Şanlıurfa'da biber salçası "isot reçeli" olarak bilinir. İsoT reçelinin yapımı şöyledir; Biberler yıkandıktan sonra sapı ve tohumları ayıklanır. Altı-yedi parçaya bölünür. Bir bez üzerine serilir ve açık havada 1 gün havalandırıldıktan sonra kıyma makinesinde et çeker gibi çekilir. Çekilen biberler geniş yayın bir kaba konarak arada karıştırılarak güneş görececek bir ortamda 5-6 gün bekletilir. Bu süre sonunda salça kıvamına gelmiş, kaşıktan su gibi akıyorsa olmuş demektir. Daha sonra tuz ve zeytinyağı konularak yoğrulup kavanozlara konularak bir yıl boyunca kullanılır (Foto16).

KAYNAKLAR

- Binbir, S. (2010). "Bazı Yerel Biber (Capsicum Annuum L.) Popülasyonlarında Karakterizasyon Çalışmaları", Adnan Menderes Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Bahçe Bitkileri Anabilim Dalı (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Aydın.
- Bozokalfa, M. K., Eşiyok, D. (2010). "Biber (Capsicum annum L.) Aksesyonlarında Genetik Çeşitliliğin Agronomik Özellikler ile Belirlenmesi", Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi, 47(2), ss.123-134.
- Gül A, Özel R ve Işık H. (2005). "Adana İli Merkezinde Tüketicilerin Biber Salçası Tüketimi Etkileyen Faktörler". Harran Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi, 9(4), ss. 23-31.
- Hülül, M. (2016). "Hatay, Kahramanmaraş ve Şanlıurfa Biberlerinin Antioksidan ve Antibakteriyel Özellikleri", Harran Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Besin Hijyeni ve Teknolojisi Anabilim Dalı (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Şanlıurfa.
- Komisyon. (2013). Kale Biberi Üretim ve Pazarlama Kanalları Mevcut Durum Analizi Projesi Araştırma Raporu, Malatya.
- Kürkçüoğlu, S. S. (2009). "Şanlıurfa Kırmızı Biberi "Kuru İsoT" (Pul Biber)", Şanlıurfa Kültür Sanat Tarih ve Turizm Dergisi, sayı 4, ss. 56-59.
http://www.abuzerakbiyik.com.tr/article_print.php?article_id=15; Erişim Tarihi: 08.08.2018.
- Mustafa Gül (Hamdi), (11.10.2018); Urfa İsoT Manileri, http://www.edebiyatevi.com/yazi/212642_urfa-isot-manileri.html; Erişim Tarihi: 08.08.2018.
- Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK).
- *Not: Bu makale, "Kadın Elleri Evsel Üretimi Geliştirme Projesi" kapsamında hazırlanan "Urfalıların Meşhur Baharatı İsoT" ve aynı isim ile anılan broşürden üretilmiştir. Ayrıca, proje kapsamında 27 dakikalık "Toprakten Sofraya Urfa İsoT" belgeseli de hazırlanmıştır (Bknz. www.evseluretim.com)

ANILAR-ANEKDOTLAR -4

Edibe (KÂHYA) AYDIN
Emekli Öğretmen

KAR YAĞARKEN DİRİLEN KADIN

Türkiye'nin en sıcak ilinin Urfa olduğunu herkes bilir. Gölgede 50 derece olduğu zamanlar olmuştur. Karasal iklimin tipik yaşandığı il olan Urfa'ya kar fazla yağmaz. Atatürk Barajı yapıldıktan sonra daha da ılıman olan iklim nedeni ile kar yağışı yok denecek kadar azdır.

Dinlediğim olay yüz yıla yakın bir süre önce yaşanmış. Karın yoğun yağdığı kış günlerinden birinde, doğum sırasında ölen bir kadının hayata dönüş hikâyesidir. Urfa merkezindeki binaların birinin ikinci katındaki, muayenehanesinde çayını içen doktor, hem çayını yudumluyor hem de pencereden bakıyormuş. Bu doktor Halep ilinin sancağı olan Urfa'nın sağlık sorununu çöz-

mek için Halep'ten Urfa'ya görevli olarak gelir. Doktor çok esmer olduğu için doktora Urfalılar "Kara Hekim" adını verir. Çok bilgili insancıl olan doktor, halkın arasında kendine güzel dostluklar kurar. Pencereden bakan Kara Hekim birden durur. Sokaktan geçen cenazeye omuz veren ve koşuşan insanların yoğun kar nedeni ile yürümekte zorlandığını görür. Cenazeyi düşürebilir endişesi ile tabuta bakar. Her yeri karla dolmuş tabuta bakarken, gözlerine inanamaz. Tabutun baş tarafında yumruk büyüklüğünde bir bölümde kar olmadığını görür. Karla kaplı tabutun bu bölümünde kar olmadığını fark eder. Pencereyi açar, avazı çıktığı kadar bağırrır. "Durun durun! Gitmeyin,

beni bekleyin. Kalabalık aldırış etmez. Ne olur beni dinleyin. Tabuttaki yaşıyor" Deyince kalabalık durur. Doktor hızla iner karın açtığı boşluğa elini sokar. Cenaze nefes aldığı için o bölgede karın tutmamış olduğunu görür. Tabut mezarlık yerine doktorun muayenehanesine getirilir. Gerekli müdahale yapılarak hayata döndürülür. Karın soğuğu üşütmüştür. Ama kadının nefes aldığı yerde karın tutmaması bir hayatı kurtarmıştır. Derler ya "Çıkmamış candan ümit kesilmez." Doktorun dikkati, karın erimesi ve Allah'ın gücü ile bir mucize yaşanmıştır.

“BALIKLI GÖL'DEKİ BALIKLARI YİYEN KÖR OLUR”, EFSANE Mİ? GERÇEK Mİ?

Kendimi bildiğimden beri Hz. İbrahim ve Halil'ür-Rahman ile ilgili bilgilerin bir kısmını Kur'an'ı Kerim'den, bir kısmını da efsanelerden öğrendim. Duyduğum ama şahit olmadığım bir efsanenin canlı şahidi ile konuşunca Urfa'da yaşanmış birçok doğaüstü olayın olduğuna karar verdim.

Yaşadığımız toplumun vazgeçilmez sorularından birini hepimiz biliyoruz. “Nerelisin?” sorusundan sonra birçok konunun başlamasına verilen cevap vesile olur ve sohbet koyulaşır.

Bana da yeni atandığım okulda “nerelisin?” sorusunu sordular. Urfalıyım deyince, hemen “Balıklı göl” den balık yedin mi?” deyince: “Balıklı Göl'deki balıklar kutsaldır yenmez” cevabını verdim. Benim cevabımla, arkadaşım anlatmaya başladı:

“Benim dedem 1920'li yıllarda Urfa'da kadı olarak görev yapıyor- muş. Müslümanlarla Ermenileri birbi-

rine düşüren Fransızların kalleşliği ile toplu katliamlar yapılmış. (Yaşanan olayları anlatırken halen ağlardı) Çok sayıda insanın ölmesi dedemi çok üzmüş. Gördüklerine dayanamamış. Sonra da bu acıları unutmak istediğini söylemiş. Alışkın olmadığı halde yakınındakilerden birisi de ‘bir kadeh rakı iç rahatlırsın’ demiş. Dedem de: ‘Öyleyse bana rakı getirin’ demiş. Ama yanında balık isterim’ deyince yanındakiler ‘Akşam vakti Urfa'da balığı nereden bulalım.’ demişler. ‘Nereden? ne demek? gidin Balıklı Göl'den getirin’ demiş. ‘Balıklı Göl’ ün balıkları kutsaldır, yenmez.’ demişlerse de dedem ısrar etmiş. Yanına misafir gelen bekâr bir amcam da dedemin sıkıntısını görmüş, dayanamayıp Balıklı Göl'e gidip tuttuğu balıkları getirmiş, mangalda ızgara yapmış. Dedem rakı ile birlikte balıkları yemiş. Sabah uyandığında iki gözü de görmüyormuş. Dedem hangi doktora gittiyse gözlerinin gör-

mesi mümkün olmamış. Günlerce ağlamış. Tövbe etmiş ama sonuç değişmemiş. Dedemin yanına kim gelse hep bu olayı anlatırdı. Dedemin gözlerinin kör olması ile bu ceza bitmemiş. Balıkları tutan amcamın da hayatı boyunca düzenli bir işi olmadı. Her işi olumsuzlukla sonuçlandı. Bu nedenle ailece Urfa ve Urfalı duyunca ailemizin yaşadığı bu unutulmaz olayı ve cezayı hatırlarız”

Arkadaşımı dinleyince, çocukluğumdan beri duyduğum bu olayın efsane değil, gerçek olduğuna inandım. Arkadaşımın babası ile de karşılaştım. Bana ayrıntılı bir şekilde anlattı.

Yaşadığımız yerin manevi değerini bilerek yaşar, kutsallarımıza değer verirsek, bizden sonraki nesillere, manevi değerlerle yaşamamanın kurallarını öğretilmiş oluruz...

HEÇ Bİ ÜZÜK ALACAH PARAY YOH MI?

Yıl 1961 ben on iki yaşındayım. Tuzeken Mahallesi, Kara Musa Sokak, 67 numaralı kapımızın karşısında Mahmutoğlu ailesi, arkamızda Ali Ağalar, sağ çaprazda Kınacıgil ve Müderris Mehmet Efendi (Din Dersi öğretmeni), yani Mehmet Vehbi Erdem ile komşuyduk. Aklımda kalan bu dairenin içinde okula giden tek kız bendim. Bu nedenle asker oğluna, gurbetteki kızına mektup yazdıran komşular mutlaka bizim eve gelirdi. Gelirken elinde bir zarf, bir de kâğıt olurdu. Yanıma oturur, “oğluma bir mektup yaz” derdi. Teyze, sen söyle ki ben yazayım. “Kızım sen mekteplisen, ne istisen yaz, selam kelam vesselam” Ben de bildiğim mektup cümlelerini yazar, selam gönderenlerin adlarını tek, tek yazardım.

Bir gün elinde zarf kâğıtla bir genç kız geldi. Başının örtüsü ile yüzünün bir

bölümünü de örtmüştü. O zaman bunun ne anlama geldiğini anlamamıştım. Şimdi anlıyorum ki; yaptığı işin kendince utanılacak bir davranış olduğunu bilip, kendini gizleme ihtiyacı duyuyordu. Kâğıdı aldım. “Kime yazacağım?” dedim. Bir türlü adını söyleyemedi. Sonra arka arkaya birkaç cümle sıraladı.

“Ben gece gündüz seni düşünüyem. Gözüme yuhı girmi, ‘nedisen, neredesen, rehet misen, eyyi misen’, deye deye evin içinde başı kesik tavıh kimin geziyem, merhemet et gel artıh. Senden bişe istemiyem. Heç bi üzük alacah paray yoh mı? Bi üzüğü al babamdan iste. Bi kat asbap bile istemiyem. İti pisiği olım. Gel beni birdan apar. Seni yanıda olım, ac susuz kalım, yeter ki seni yani da olım. Başka sözüm yoh. Siye saçımın ucundan kestim yoll-

yam. Beni öksedise koarlarsan. Kestane kebab acele cevap”

Henüz on iki yaşında bir çocuk olduğum için, bunun bir aşk mektubu olduğunu da anlayamamıştım. Mektubu yazdım. Saç demetini içine koydum. Zarfın üstünü de yazdım. Mektup İstanbul'da bir adrese gidiyordu.

Düşünüyorum da duygular her zaman vardı, ama duyguları karşı tarafa iletmek ne kadar da zordu. Ne telefon ne internet ne video vardı. Bunlar yoktu ama dürüstlük vefa vardı. Biri birini bir kez görüp evlenenlerin mutlu yuvaları vardı.

Zor koşulların olduğu bir ortamda sevgilisine mektup yazma cesaretini gösteren bu genç kız inşallah sevdiği- ne kavuşmuş ve mutlu olmuştur.

BAYRAM GÜNÜ MİSAFİR ANLAMASIN DİYE İKİ PARMAK İŞARETİ SİZE NE ANLATIR

Herkesin unutamadığı anılarının, zaman ve mekânı farklıdır. Bu anılar bizi bir anda ışınlanmış gibi bulduğumuz yerden alıp, doğduğumuz yere götürür; sonra da tekrar yerimize getirir. Kısa süren bu anı yolculuğu bizi bazen üzer, bazen güldürür, bazen sorgular, bazen pişmanlık duyguları ile cezalandırır, bazen de tadına doyumaz bir mutluluk yaşatır.

Sizlerle paylaşmak istediğim anımda ise, bayram günlerinin çağırıştırdığı özlem var.

Henüz 13-14 yaşındaydım. Evde babaannem, babaannemin ablası ile birlikte iki aile büyüğü ile yaşıyorduk. Bu nedenle "bayram günleri" deyince eve sayısını unuttuğum misafirlere ve yorgunluklar gelirdi.

Bayramın son günü misafir sayısının azaldığı bir gün, biri çocuk üç kişilik bir aile geldi. Ben tüm kuralları bildiğim için misafirlere sıra ile ne ikram

edeceğimi biliyordum. Misafir yerine oturduktan bir süre sonra kolonya şişesini aldım; avuçlarını açan misafirlere kolonya döktüm. Tam yerime otururken babaannem elini arkasında gizleyerek iki parmağını oynattı. İçimden kızmaya başladım. İçimden "Ben ne yapacağımı biliyorum bu işareti neden yapıyor ki?" dedim.

Hemen şeker kabını aldım. Misafire şeker ikram ettim. Yine iki parmak işaretini yaptı. Mutfağa gittim, kahve yaptım. Yine iki parmak işareti ile ikaz edildim. Çay yaptım, yanına kurabiye koydum. Yine iki parmak işareti ile uyarıldım. Dayanamadım yanına gittim.

"Hacı nene ikram edecek bir şey kalmadı. Bu iki parmak oynatarak ne istiyorsun?" dedim. Sakince kulağıma eğildi: "bana iki lira getir çocuğa bayramlık vereceğim"

Yarım asır önce yaşadığım bu bayram anısı beni çok uzaklara götür-

dü. Sizlere de gülümsetecek anılar yaşayacağınız huzurlu, mutlu bayramlar diliyor, sevgi ile kucaklıyorum.

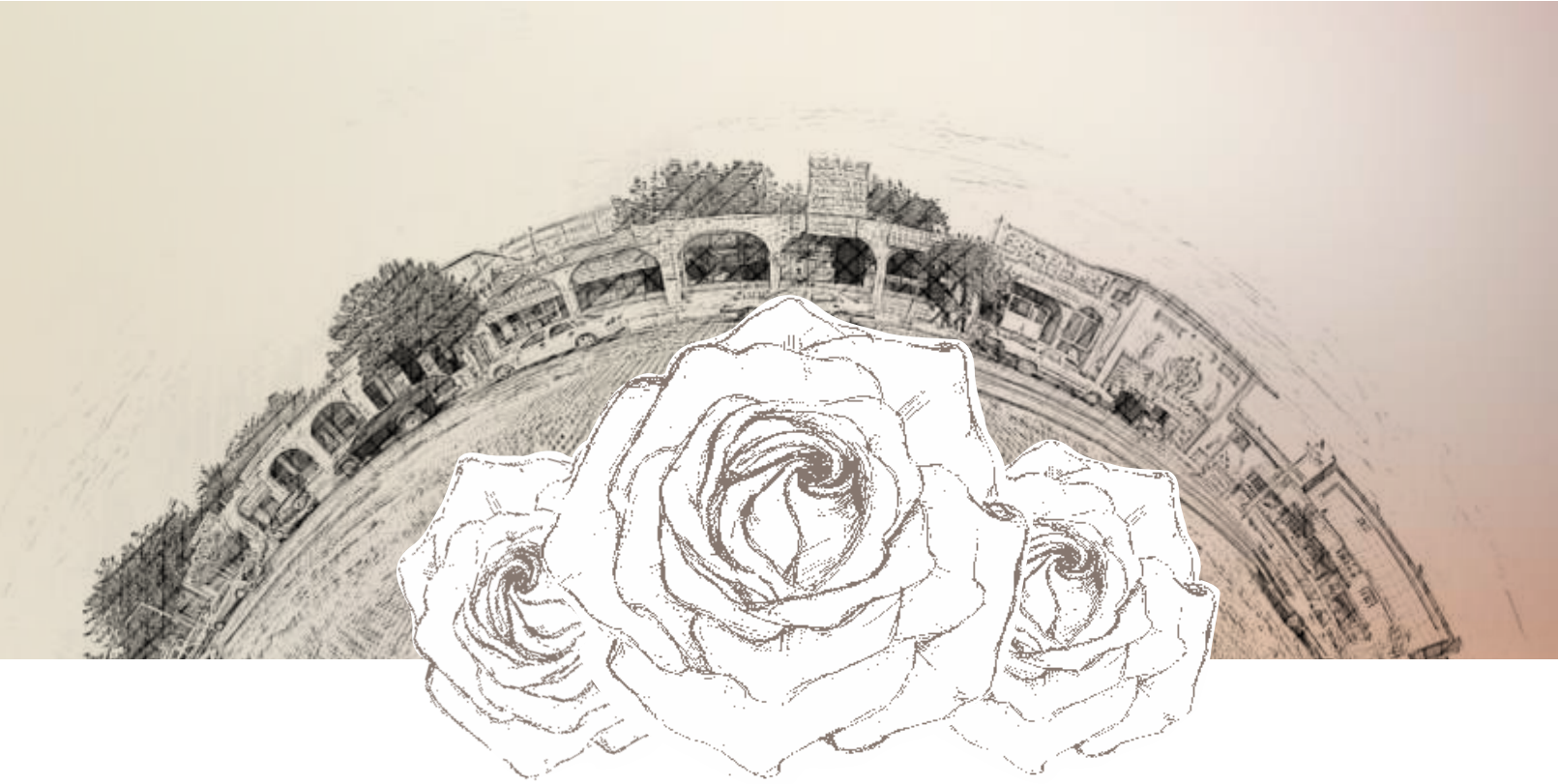
BAYRAM GÜNÜ MİSAFİR ANLAMASIN DİYE İKİ PARMAK İŞARETİ SİZE NE ANLATIR

Sanıyorum 1960 yılıydı. Urfa'da henüz her evde elektriğin olmadığı bir dönemdi. Duvarların üstüne döşenen metal boruların içinden geçen kablolarla aydınlanan evlerin sayısı fazla değildi. Sebebini bilmediğim bir etkenle, zaman zaman ampulün ışığı azalır, içindeki tel kızarır, etraf kararır, sonra yine oda aydınlanırdı.

Bir akşam evde misafirimiz vardı. Oda ampulü kızarıp ışık azaldı. Bu kararıp aydınlanma birkaç kez tekrarlanınca, misafirimizin en yaşlısı olan Hacı Zemez Teyzeyi isyan ettirdi. Ellerini havaya kaldırdı: "Hér (hayır) bar (verim) görmiyesiz! Gene kazyağının içine su katmışsınız. Bizi ayı kimin oynadınız." Diye dert yanıp beddua etti.

Zannetti ki gaz lambasının ışığı azalıyor ve lambadaki gaza su katılmış...

Hacı Zemez Teyzeyi rahmetle anıyorum.

SURUÇ'TAN BİR MASAL...

Nebi KAPLAN
Yerel Tarih ve Kültür Araştırmacısı
n.kaplan06@hotmail.com

Masallar Üzerine

Uzun kış gecelerinde bin bir zalanmalarla büyüklerimizden büyük bir heyecanla dinlediğimiz masallar aslında toplumsal eğitimin vazgeçilmez unsurlarıdır. Anadolu'da evlerin, köy odalarının, ibadethanelerin eğitime ayrılan bölümünde özellikle işlenmiş bu sözlü edebiyat ürünü, geçmişi adeta bütün yönleri ile günümüze aktarmaktadır. Kötülerle iyilerin mücadelesi üzerine kurgulanan masallar hep iyilerin galip gelmesi ile sonuçlanması, çocukların iyiden yana bir tarafgirlik kazanması ve o doğrultuda karakterize olmaları toplumsal açıdan önem teşkil etmektedir.

Masal dinletisinden sonra, kendini masalın içindeki kahramanlarla özdeşleştiren çocuğun, birbirine zıt karakterleri öğrenmesi ve bunlarla ilgili mantıksal birtakım analizler yapması

çocuğun ve biz yetişkinlerin hayal dünyamızın gelişmesine, olaylara yaklaşımımızı ve tepkilerimizi belirlemede adeta yardımcı bir ders niteliği taşır. Masalların genellikle çocuk odaklı olması, bize eğitim odaklı olduğunu gösterir. Masallar çocuğun kuşatıldığı çevresel veriler içinde kendine güvenen bir birey olarak yetişmesi açısından rolü yadsınmayacak derecede önemlidir.

Eğitim için seçilen masallar, çocuğun ruhsal yapısını müspet temeller üzerinde inşasını varit kılar. Verilen insani örnekler çocuğun iç dünyasını ve hayal gücünü geliştirmektedir. Eğitim konusun da gelişmiş ülkeler masallara ayrı bir önem vermektedir. Bu ülkelerin tarihsel süreçlerine baktığınızda kendi milletlerine ait efsaneleri, mitleri, destanları ve masallarının olduğu görülmektedir. Ülkemizde de son yıllarda

çocuk edebiyatına olan ilginin hızla arttığını ve masalların sıkça işlendiğini görmekteyiz şüphesiz bu ilgi eğitime büyük bir katkı sağlayacaktır.

Masallar ne kadar hayali ürünler olsalar da söyleneğeldiği toplumdaki izler taşıyabilirler, Şanlıurfa'nın Suruç, ilçesinde halk tarafından söyleneğelmış bir masal örneğini incelediğinizde kültürel ve coğrafi gibi yapıardan beslendiği görülmektedir.

Suruç'tan Derlenen Bir Masalı Örneği

Zaman zaman içinde, kalbur saman içinde... Bu sözün önü var, arkası yok; gömleğimin yeni var yakası yok... Sabır da bir huydur, suyu var taşı yok. De gel sabreyle sabreyle... İyi ama susuzla sabırsız ne yapar? Ya bir kuyu kazar ya dolaşır çarşı pazar; ben de aç karın, yüksek nalın çıktım pa-

zara, Mevlam uğratmasın iftiraya nazara...

Bir varmış bir yokmuş. Allah'ın kulu çokmuş. Bu kullardan biri gül kokusu ticareti ile uğraşmış. Bu kul elindeki gül kokusu doldurduğu bütün şişeleri satmış. Ama şanssızlık bu ya! Sattığı bir şişe gül suyunun bile parasını alamamış. İşleri yolunda gitmeyince de çalıştığı yerde duramaz olmuş. Hayal kırıklığı içindeki adam başka bir yere taşınmaya karar vermiş. Aklına gül suyu aldığı, güller diyarında yaşayan arkadaşı gelmiş. Hemen yola koyulmuş. Yolda kız kardeşinin evine uğramış ve bir gece burada misafir olmuş. Kız kardeşi, kardeşinin durumunun kötü olduğunu hemen anlamış. Sabah yola çıkacak kardeşi için yolda yesin diye sıcak ekmeği pişirmiş. Kardeşinin bohçasına pişirdiği ekmeğin yanında, bir miktar da altın koymuş. Gururuna düşkün olduğu için bu durumu kardeşine söylememiş. Güneşin ilk ışıklarıyla yola çıkan adam kız kardeşinin verdiği bohçayı da alarak güller diyarına doğru yola koyulmuş.

Adamın yolda karnı acıksa da üzüntüden bir şey yiyecek halde değilmiş. Kız kardeşinin verdiği bohçayı hiç açmadan yolda bir taşın altına saklamış. Günler süren yolculuktan sonra güller diyarına gelmiş ve arkadaşını bulmuş. Başından geçenleri ona anlatmış. Arkadaşı kendisine yardımcı

olacağını söylemiş. Elinde bulunan üç gül bahçesinden birisini adama vermiş ve ona demiş ki: "Bu bahçeye bak, gülleri yetiştir. Bu bahçenin kazancı tamamen senin olsun".

Adam buna çok sevinmiş ve vakit kaybetmeden gül bahçesinin işlerini yapmaya başlamış.

Gel zaman git zaman gül diyarında hasat zamanı gelmiş. Ama adamın gül bahçesinden bir tek gül bile yetiştirmemiş çünkü adam şanssızmış. Bunu duyan arkadaşı adama ümidini kaybetmemesi gerektiğini, kendisine ikinci gül bahçesini vereceğini söylemiş. Adam tekrar vakit kaybetmeden bahçeye gidip çalışmaya başlamış.

Gel zaman git zaman gül diyarında yine hasat vakti gelmiş. Fakat adamın bahçesinden yine tek bir gül yetiştirmemiş. Bu duruma çok üzülen adam, artık pes etmiş ama arkadaşı yine yanına gelerek pes etmemesi gerektiğini söylemiş. Kendisine üçüncü gül bahçesini vereceğini söylemiş. Üzüntü içinde üçüncü gül bahçesine giden adam bu gül bahçesinde daha çok çalışmış.

Gel zaman git zaman gül diyarında yine hasat zamanı gelmiş. Adamın gül bahçesinde bu sefer bir sürü gül olmuş. Bu güller çok güzel olmuş. Öyle ki gül diyarındaki

herkes adamın bahçesinden bahsederek olmuş. Adam mutluluk içinde bütün güllerini satmış ve eski zenginliğine dönmüş. Daha önce çalıştığı ve yaşadığı memleketine artık dönme zamanının geldiğini anlamış. Arkadaşı ile vedalaşıp gül diyarından ayrılmış.

Yolda kız kardeşine uğramak istemiş. Bu arada taşın altına sakladığı bohçayı hatırlamış. Bohçayı sakladığı yere varmış ve bohçayı açmış. Bir de ne görsün, bohçanın içinde bir sürü altın sarı sarı parlamaktaymış. Bu duruma çok şaşırılmış ve durumu anlamış. Kız kardeşinin evine gelerek altınları kendisine vermiş. Ardından tekrar yola koyulup yaşadığı yere gelmiş. Yıllar sonra adamın geldiğini duyan şehirdeki insanlar hem sevinmişler hem de borçlarını ödemek için adamın yanına gitmişler. Bütün parasını alan adam artık eskisinden daha zengin olmuş.

Urfalı Bestekârlar: 30 M. SAİT KÜÇÜK

Öğr. Gör. S. Sabri KÜRKÇÜOĞLU
Harran Üniversitesi
Şanlıurfa Sosyal Bilimler MYO.
sabriharran@hotmail.com

1950 yılında Şanlıurfa'da doğdu. Urfa Turan İlkokulu'nu ve Urfa İmam Hatip Ortaokulu'nu bitirdi.

Babası Ahmet Bey ile Annesi Emine Hanım amca çocuklarıdır.

Babası Sağlık Müdürlüğü Sıtma Savaş Biriminde Sağlık memuruydu.

Küçük yaşlarda dayısı Mehmet Küçük'ün etkisinde kalarak müziğe başladı.

18 yaşında sıtma savaş biriminde bir süre çalıştı.

1971-72'de askerliğini yaparken müzik çalışmalarına devam etti ve askerde birçok konser verdi.

Askerlik sonrası bir yıl fabrikada, 3 yıl Köy Hizmetlerinde çalıştı.

1979 yılında otomotiv parçaları üzerine bir iş yeri açtı.

1980'lerde İl Halk Kütüphanesi bünyesinde Urfalı Kaynak kişi ve Gazelhan Tenekeci Mahmut Güzelgöz'ün oluşturduğu halk müziği korosunda yer aldı. Tenekeci Mahmut Güzel-

göz'den Urfa türkülerini ve hoyratlarını öğrendi. Koro konserlerinin yanı sıra solo konserler de verdi.

Şanlıurfalı müzik öğretmeni Şeref Uslusoy'dan nota ve bağlama dersleri aldı. Akif Çekirge'den bağlama dersleri aldı.

1980'den sonra beste çalışmalarına başladı. "Bu Ne Güzel Bir Düşün" isimli ilk bestesi Güler Işık ve Halil Kendirli'nin yanı sıra birçok sanatçı tarafından kaset ve plaklara okundu. Bestelerinin çoğunun sözleri kendisine aittir.

1985 Yılında İzzet Özdemir'in Urfa'daki müzik stüdyosunda mahalli bir bant yaptı. Bu bantta bazı bestelerini seslendirdi.

1985 yılından itibaren sahne çalışmalarını sürdürdü. 1990 yılından sonra profesyonel olarak solistliğe devam etti.

1993-1995 yılları arasında Kültür Bakanlığı Şanlıurfa Devlet THM Korosunda misafir sanatçı olarak yer aldı.

1995-2015 yılları arasında Urfa'da müzik dershanesi açarak bağlama ve halk müziği dersleri verdi. Bu yıllarda Urfa sıra gecesi grubu oluşturdu ve 10 yıl çeşitli mekanlarda programlar yaptı.

Kültür ve Turizm Bakanlığından Sanatçı Belgesi aldı.

Emine, Ahmet, Türkan ve Melek isiminde 4 çocuğu bulunmaktadır.

Oğlu Ahmet, Güzel Sanatlar Lisesi Müzik Bölümü mezunu olup iyi bağlama çalmaktadır.

2015 yılından itibaren müziğe ara vererek, yöresel ürünler gıda üretimi ve satışı işini kurdu. Halen bu işini Karaköprü ilçesinde yürütmektedir.

2019 yılı Ekim ayında eserleri TRT derleme ekibi tarafından kayıt altına alınmıştır.

Bu Ne Güzel Bir Düğün

♩ = 86

Bu ne gü zel bir dü gün Al lar giy miş sev di gim
Lor ke oy ni baş çe ki le Has re tin den öl dü güm
Has re tin den öl dü güm Has re tin den öl dü güm

Bu ne güzel bir düğün
Allar giymiş sevdiğim
Lorke oyni baş çeki le
Hasretinden öldüğüm

Düğün mübarek ola
Kirve gelin kol kola
Sevenler miraz aldı le
Ağbatı bize ola

Davullar gümbür gümbür
Yar yüziy biye döndür
Sinem aşkınla tandır le
Gel bu ataşı söndür.

Aşk Değil Sanki Tufan

Aşkde yıl san ki tu fan gö nül zel ze le vi ran
Ce hen nem ge çen za man bu na sıl bir sev da dir
Ay rı lık a zab ba na dün yam dön dü zın da na
Ce hen nem ge çen za man bu na sıl bir sev da dir
Gön lü mü ta lan et tim ne o lur kıy ma ba na.

Aşk değil sanki tufan
Gönül zelzele viran
Cehennem geçen zaman
Bu nasıl bir sevdadır

Yaktı yaktı kül etti
Beni derbeder etti
Satılmaz bir pul etti
Bu nasıl bir sevdadır

Ayrılık azab bana
Dünyam döndü zindana
Gönlümü talan ettim
Ne olur kıyma bana

Ayrılık azab bana
Dünyam döndü zindana
Gönlümü talan ettim
Ne olur kıyma bana

Düştüğüm aşk girdabı
Çekilmiyor azabı
Bu feleğin gazabı
Bu nasıl bir sevdadır

Ayrılık azab bana
Dünyam döndü zindana
Gönlümü talan ettim
Ne olur kıyma bana

Harran Ovası

Nem rut ka la sı nın yo lu yo kuş tur yo kuş
Kur ban o lam naz lı ya rım o na sı l ba kış
Kur ban o lam naz lı ya rım o na sı l ba kış .

Nemrut kalasının yolu yokuştur yokuş
Kurban olam nazlı yârim o nasıl bakış
Fidana benzer boyunla gel buradan savuş
Sensiz bu dünyayı nazlım görmüyor gözüm

Gel seninle yaşam kavgasına katılak
Bu yalan Dünya'da nazlım murada varak

Harran ovasıda nazlım uçsuz bucaksız
Mevla'm bir kaş, bir göz vermiş ceylandan farksız
Senin yazın sırma saçlım bana yazılmış
Sensiz bu dünyaya nazlım görmüyor gözüm

Gel seninle yaşam kavgasına katılak
Bu yalan dünyada nazlı murada varak

Kuşumsun Taklacı Kuşum

The musical score is written on four staves in a 10/8 time signature. The lyrics are written below the notes. The first staff contains the lyrics: 'KUŞLAR OLUR MU YUVASIZ VA SİZ'. The second staff: 'KALDIM BEN BAŞI MA YAR SİZ'. The third staff: 'DURMA DANI YA RI AR ZU LAR'. The fourth staff: 'NE KA DAR BU GÖNLÜM AR SİZ'.

Kuşlar olur mu yuvasız
Kaldım ben başıma yarsız
Durmadan yâri arzular
Ne kadar bu gönlüm arsız

*Kuşumsun taklacı kuşum
Sevdan ile kavrulmuşum
Kavuşayım sana dedim
Yok ki kanatlarım uçum*

Kuşlar süzülerek iner
Gözyaşlarım sele döner
Ben gurbette yar sılada
Gönlüm hasret ile inler

*Kuşumsun taklacı kuşum
Sevdan ile kavrulmuşum
Kavuşayım sana dedim
Yok ki kanatlarım uçum*

Gurbet Yollarında Akşam

Handwritten musical score for 'Gurbet Yollarında Akşam' in 8/8 time. The score consists of ten staves of music with lyrics written below the notes. The lyrics are: 'nin da akşam garip halim çok pe ri şan yardım e de nim yok be nim gi dip sı la ma ha ru şam vay dağ lar dağ lar za lim dağ lar ge çit ver mez yo lum bağ lar i na di na a şa ca ğım naz lı yar sı lu da ağ lar vay'. The score includes various musical notations such as slurs, accents, and dynamic markings like 'vb'.

Gurbet yollarında akşam
Garip halim çok perişan
Yardım edenim yok benim
Gidip silama kavuşam

Feryat etmemek elde mi
Dertler çürüttü sinemi
Söyle zalim kader söyle
Ecelim gurbet elde mi

Dağlar dağlar zalim dağlar
Geçit vermez yolum bağlar
İnadına aşacağım
Nazlı yar silada ağlar

Dağlar dağlar zalim dağlar
Geçit vermez yolum bağlar
İnadına aşacağım
Nazlı yar silada ağlar

Hasret Kaldım

GÖY NÜM ÜNÜ DÜ KER BE LA YA ... Sİ ĞİN
DIM YÜ CE MEV LA YA HEMLEY LA YA
HEM Sİ LA YA ... HASRET KA DIM
HAS RET KAL DIM Gİ KIL MAZ DER YA YA

Gönlüm döndü Kerbelaya
Sığındım yüce Mevla'ya
Hem leylaya hem silaya

Hasret kaldım hasret kaldım
Çıkamaz deryaya daldım

Felek vurdu yerden yere
Esir olmuşam kadere
Kötü günde sevenlere

Hasret kaldım hasret kaldım
Çıkamaz deryaya daldım

Vurdum başımı taşlara
Feryadım uçan kuşlara
Yaram saracak dostlara

Hasret kaldım hasret kaldım
Çıkamaz deryaya daldım

Ölürsem Aşk Şehidiyem

Ben canımdan çok seviyem ya di vane ya da liyem
Yar yar diye can çe ki yem Yar yar diye can çe ki yan
öler sen aşk şehi di yem ölü r sen aşk şehi ki di yem
ö ler sen aşk şehi di yem

Ben canımdan çok seviyem
Ya divane ya deliyem
Yar yar, diye can çekiyem
Ölürsem aşk şehidiyem

Ben aşıkam ah çekerim
Katre katre yaş çekerim
Ben bir ölüden beterim
Ölürsem aşk şehidiyem

Ömrümce ararım seni
Hasret narın yakar beni
Bu can terk etse bedeni
Ölürüm aşk şehidiyem

Bülbül Kondu Sazıma

OF... BÜLBÜL KONDU SAZIMA NEDİM ALIN YAZIMA SAÇINDAN BİR DEMET VER PÜSKÜLEDEM SAZIMA OF... DAĞLARA MAN DAĞLARA MAN HALİM YAMAN SEVDALIM SEVDALIM

Bülbül kondu sazıma
Nedim alın yazıma
Saçından bir demet ver
Püskül edim sazıma

*Dağlar aman, dağlar aman
Halim yaman, sevdalım*

Saza vurdum inledi
Bülbül dalda dinledi
Ben coştum bülbül coştı
Yar hasretim dinmedi

*Dağlar aman, dağlar aman
Halim yaman, sevdalım*

Ah ettim feryat ettim
Bülbüle şivan ettim
Mevlam kavuştur bizi
Kendimi talan ettim

*Dağlar aman, dağlar aman
Halim yaman, sevdalım*

ŞURKAV Kuyulu Evi Restore Etti

Salih KAPLAN

Mülkiyeti Vakfımıza ait yöreye özgü Urfa taşı ile yapılmış atıl durumdaki geleneksel Urfa evlerinin restorasyonunun yapılarak ilimize tekrar kazandırılması amaçlanmaktadır.

327 m²'lik Şanlıurfa sivil mimari örneklerinden biri olan ve yöreye özgü taş doku ile yapılmış bu yapı, günümüze kadar gelindiğinde, oldukça tahribat görmüş ve yapılan birçok eklemelerle birlikte orijinalliğini kaybetmiştir

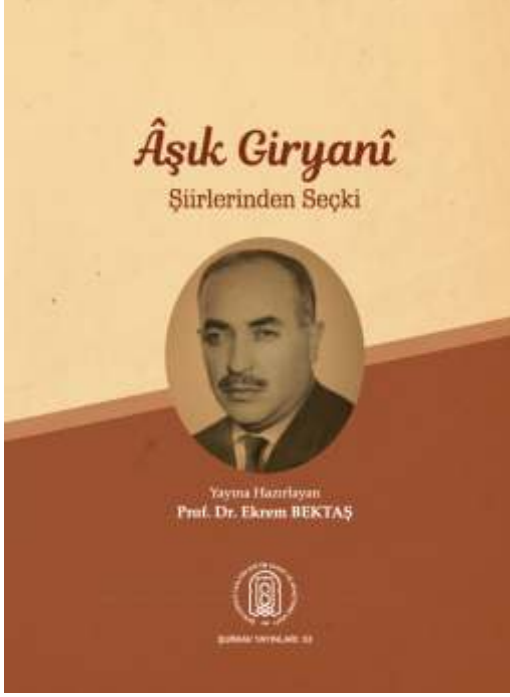
Yapı, Vakfımız tarafından satın alınarak aslına uygun bir şekilde restorasyonu yapılarak günümüze kazandırılmıştır.

Şanlıurfa İli, merkez Yusuf Paşa Mahallesi, İrfaniye sokakta yer almaktadır. Hayatlı (avlulu) ev; Eski Urfa bölgesinde, günümüzde Şanlıurfa Kültür Varlıklarını Koruma Kurulu (Hacı Hafız Ahmet Efendi) olarak kullanılan binanın hemen batı cephesinde yer almaktadır.

Yapının güneybatı cephesinde, (hayata giriş bölümünde) dört sütun üzerinde yükselen ve üzeri küçük yarım kubbe ile kapatılmış bir kuyu bulunmaktadır. Bu uygulamaya, Urfa hayatlı evlerinde nadiren rastlanılır. Oldukça estetik bir görünüme sahip olan kuyu bölümü; yapının en dikkat çeken ögesi olarak göze çarpmaktadır. 7 oda, 1 develik ve 1 mutfaktan oluşmaktadır.

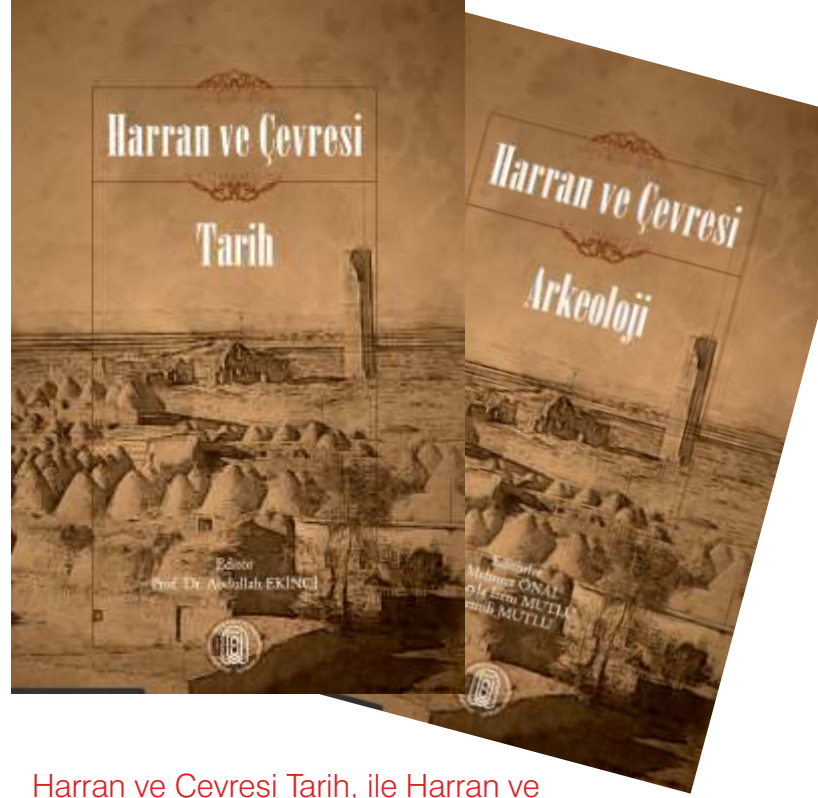
ŞURKAV Yayınları'ndan 3 Önemli Eser

Aşık Giryani Şiirlerinden Seçki

Aşık Giryani mahlasıyla şiirlerini kaleme alan Şanlıurfa'lı Halil İbrahim Günişiği, hece vezniyle ve değişik formlarda manzumeler kaleme almış ve edebiyatımıza ürünler kazandırmış Urfalı bir halk şairimizdir. Giryani'nin ömrü boyunca kaleme aldığı ve kendi yazısıyla iki deftere çektiği şiirleri, Şanlıurfa'da yaşayan ailesinin talebi üzerine Şanlıurfa Valiliği-ŞURKAV Yönetim Kurulu'nun kararı doğrultusunda hazırlanarak yayınlattırılması kararlaştırıldı. Bu karar doğrultusunda Prof. Dr. Ekrem Bektaş editörlüğünde, Aşık Giryani'nin toplamı 991 olan şiirlerinden 336 şiirlik bir seçki hazırlanarak kitaplaştırıldı.

ŞURKAV Yayınları'nın 53. yayını olarak basımı tamamlanan "Aşık Giryani Şiirlerinden Seçkiler" isimli kitap ilgili kurumlara dağıtımını gerçekleştirildi. Aynı zamanda www.surkav.org.tr adresinde dijital olarak da kitapseverlerin istifadesine sunuldu.

Harran ve Çevresi Tarih, ile Harran ve Çevresi Arkeoloji

Arkeolojik buluntular, tarihi kayıtlar, arşiv belgeleri, akademik çalışmalar titizlikle incelenerek derlenen "Harran ve Çevresi Tarih" isimli kitap Prof. Dr. Abdullah Ekinci'nin editörlüğünde hazırlanarak ŞURKAV tarafından 54. yayın olarak yayımlandı. İki ciltten oluşan serinin Tarih cildinde; 6 bölüm ve herbiri alanında önemli uzmanlar tarafından çalışılan 36 konu yer almaktadır. Vakfımız tarafından basımı ve dağıtımını gerçekleştirdi.

Harran ve çevresinde yapılan arkeolojik kazı ve yüzey araştırmalarında meydana çıkarılan kalıntıların bilimsel platformda sunulması, tartışılması ve değerlendirilmesi, bölge hakkında yazılan antik kaynaklar ve yazıların tanıtılarak yorumlanması amacıyla Arkeoloji ve sanat tarihi konularını kapsayan 35 adet bildiri metni Vakfımız tarafından basılan "Harran ve Çevresi Arkeoloji" kitabında yer aldı.

Editörlüğünü Prof. Dr. Mehmet Önal, Arş. Gör. Süheyla İrem Mutlu ve Semih Mutlu tarafından gerçekleştirilen Arkeoloji cildindeki makale konuları; Tarih Öncesi ve Tarihi Çağlar, Hellenistik Roma Dönemleri, Orta Çağ, Çevre Düzenleme, Metodolojik ve Sanat çalışmalarını kapsamaktadır.

Vakfımız tarafından basımı ve dağıtımını gerçekleştirilen Her iki kitapta www.surkav.org.tr adresinde dijital olarak da kitapseverlerin istifadesine sunuldu.

ŞANLIURFA VALİLİĞİ - ŞURKAV
BALIKLIĞÖL-RIZVANIYE
El Sanatları Külliyesi

Geleneksel El Sanatları Yeniden Canlanıyor

Osmanlı Dönemi Rakka Valisi Rızvan Ahmet Paşa tarafından H. 1149 (M. 1736) tarihinde yaptırılmıştır. Külliye; Rızvaniye Camii avlusunu çevreleyen önleri revaklı medrese odalarından meydana gelmiştir. Rızvaniye Camii ve Medresesi 1992-93 yıllarında Şanlıurfa Kültür Eğitim Sanat ve Araştırma Vakfı (ŞURKAV) tarafından restore edilmiştir.

2017 yılında Rızvaniye Vakfı tarafından ŞURKAV'a tahsis edilmiş olan bu külliye; ilimizde Geleneksel El Sanatları ile Türk Süsleme Sanatları alanlarında faaliyet gösteren sanatçılarımızın faaliyetlerini daha rahat yürütebilmesi, diğer sanatçılarla bir arada olabilmesi, talebe yetiştirebilmesi ve eserlerini sanatseverlere birinci elden ulaştırabilmesi amacıyla **Balıklıgöl-Rızvaniye El Sanatları Külliyesi** olarak yeniden işlevlendirilmiştir.

Balıklıgöl-Rızvaniye El Sanatları Külliyesinde Yer Alan El Sanatları

Ney	Nakkaşlık	Tesbih	Kazalık	Ağaç Oymacılığı
Keçe	Bez Dokuma	Sahaf	Filografi	Takı Tasarımı
Tezhip	Bez Bebek	Topaç	Kalemkar	Ahşap Tarak
Kaligrafi	Kanaviçe	Ebru	Hüsn-i Hat	Bendir - Kürk

ŞUAYB ŞEHİRİ KALINTILARI

Harran'dan Han el-Ba'rür Kervansarayı'na ulaşan yol, kuzeydoğuya doğru 10 km. sonra Harran ilçesine bağlı Özkent Köyü adıyla anılan tarihi "Şuayb Şehir" Harabelerine ulaşır.

Henüz arkeolojik kazılar yapılarak tarihi aydınlığa kavuşturulmamış bu kentteki mevcut mimari kalıntıların Roma devrine ait olduğu tahmin edilmektedir. Oldukça geniş bir alana yayılan bu tarihi kentin etrafı yer yer izleri görülen surlarla çevrilidir. Kent merkezinde çok sayıda kaya mezarı üzerine kesme taşlardan yapılar inşa edilmiştir. Tamamı yıkılmış olan bu yapıların bazı duvar ve temel kalıntıları günümüze kadar gelebilmiştir. Kaya mezarların üzerine yapı inşa edilmesi ve mezarlığın kent içine yapılmış olmasının sırrı henüz çözülememiştir.

Şuayb Şehir'in, 7. yüzyılda Arap kavimler tarafından yeniden kurulduğu ve 300 yıl boyunca faal durumda olduğu tahmin edilmektedir. Güneyde Araplara ait bir mezarlık bulunur. Kufi tarzındaki mezar taşları İslam döneminin ilk 300 yılına (M.910) aittir. Tahminlere göre bu muhteşem kent, Harran ve Han el-Ba'rür ile aynı kaderi paylaşmış ve 1260 yılındaki Moğol tahribinde bu hale getirilmiştir.

Efsaneye göre, bu kent Şuayb Peygamber tarafından kurulmuş ve Hz. Şuayb bu kentte peygamberlik görevini yerine getirmiştir. Daha sonra Hz. Musa da, peygamberlik verilmeden önce bu kente gelerek onunla görüşmüş ve kızlarından birisiyle evlenip Tektok Dağları'nda 10 yıl çobanlık yapmıştır. Kent kalıntıları arasında, kayadan oyulmuş küçük bir mekâna halk arasında "Şuayb Peygamberin Makamı" ziyaret edilmektedir.

Kent içinde ve civarında birçok mağara, sarnıç ve kaya mezarı bulunmakta, bunların bazısında Arapça ve Süryanice kitabelere rastlanmaktadır. Şu'ayb Şehir Arap alfabesinin tarihi gelişimi açısından incelenmesi gereken çok önemli bir yerdir.